cemile-
sultanmurat

AYTMATOV

Cengiz Aytmatov

ÖTÜKEN

Cengiz Aytmatov

CEMİLE

SULTANMURAT

(Hikâyeler)

Çeviren:
Refik Özdek

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 221
EDEBÎ ESERLER: 111

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-975-437-018-8

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 80060 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 Faks: (0212) 251 00 12
Ankara irtibat bürosu:
Yüksel Caddesi: 33/5 Kızılay - Ankara
Tel: (0312) 431 96 49
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr
www.facebook.com/otukennesriyat
http://twitter.com/otukennesriyat
Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım
Dizgi - Tertip: Ötüken
İstanbul

CEMİLE

İşte yine o mütevazı çerçeveli tablonun karşısındayım.

Yarın sabah erkenden avıla[1] gitmem gerek. Tabloya, sanki bana iyi yolculuklar dileyecekmiş gibi, dikkatle ve uzun uzun bakıyorum.

1 *Ayıl:* Köy. Kırgızca'da hem ayıl, hem ayvıl şeklinde söylenir, diğer Türk lehçelerinde (Kazak, Özbek, Tatar vb.) avıl şeklinde söylenir.

Ben bu tabloyu daha hiçbir sergiye yollamadım. Üstelik onu, avıldan gelen akrabalarıma da göstermiyor, onlardan saklamağa çalışıyorum. Tabloda utanılacak birşey olduğu için değil, bir sanat eseri olmaktan uzak olduğu için. Sade bir tablo, orada görünen topraklar gibi sade.

Tablonun derinliğinde sonbaharın solgun görüntüsü var. Rüzgâr, uzaktaki sıradağların üzerinden hızlı hızlı kayan küçük alabulutları kovuyor. Ön planda, koyu kızıl renkte bir pelin bozkırı. Ve bir de, son yağmurlardan sonra kurumaya vakit bulamamış kapkara bir yol. Aşağıda, kuru olan yan taraflarda, kırık ama sık bodur ağaçlar

görünüyor. Yağmurdan yumuşayan tekerlek izleri boyunca iki yolcunun ayak izleri uzayıp gidiyor. İzler uzaklaştıkça silikleşiyorlar. O iki yolcu ise, bir adım daha atsalar çerçeveden dışarı çıkacaklar sanki. Bu yolculardan biri.. ama durun, olayı biraz başından anlatayım.

*

* *

Çocukluk günlerimdeydi. Savaş başlayalı üç yıl olmuştu. Babalarımız, ağabeylerimiz uzak cephelerde, Kursk ve Orel önlerinde savaşıyorlardı. Daha on beşine basmamış olan bizler ise kolhozda çalışıyorduk. Büyük erkeklerin harcı olan günlük ağır işler bizim zayıf omuzlarımıza yüklenmişti. İş, özellikle hasat mevsiminde çok zor olurdu. Haftalarca eve uğramaz, gecemiz, gündüzümüz tarlada, harmanda veya istasyona tahıl taşıdığımız yollarda geçerdi.

Ekin biçmekten orakların ateş gibi kızdığı o kavurucu günlerden birinde, istasyona yükümü boşaltmış boş arabalarla dönerken, yolumu değiştirip eve uğramaya karar verdim.

Yolun sonundaki küçük tepenin üzerinde, çay geçidinin hemen yanında, sağlam çitlerle çevrili iki avlu vardır. Avluların etrafında kavak ağaçları yükselir. Bunlar bizim evlerimizdir. Bizim iki aile çok eski zamandan beri komşu olarak yaşar. Ben, “Büyük Ev”de oturan ailedenim. İki ağabeyim var, ikisi de bekâr, ikisi de cephede ve uzun zamandır onlardan bir haber alamadık.

Babam, yaşlı bir dülgerdir. Her sabah tan ağarırken kalkar, kıbleye dönüp namazını kılar, dülger atölyesinin bulunduğu ortak avluya çıkar ve ancak akşam geç vakit eve dönerdi.

Evde yalnız annem ve kız kardeşim kalırdı.

Komşu evde, ya da avıl halkının dediği gibi, Küçük Ev’de, yakın akrabalarımız oturur. Bu iki ailenin dedeleri mi, yoksa dedelerinin babaları mı kardeştiler, bilemeyeceğim ama, tek aileymiş gibi bir arada yaşadığımızdan, onlara “yakın akraba” diyorum. Tâ göçebelik zamanında, atalarımızın beraber konup göçtükleri, sürülerini birlikte otlattıkları zamanlarda da bu böyleymiş. Bu beraberlik geleneğini bugün de sürdürüyoruz. Avılda kolektifleştirme olduğu zaman ailelerimiz evlerini yine yanyana yapmışlar. Yalnız biz değil, avılın iki dere arasın-

da uzanan Arlaskaya sokağında oturanların hepsi böyle yapmış. Hepimiz aynı soydan, aynı kabileden imişiz.

Kolektifleştirmeden az sonra Küçük Ev'in aile reisi ölmüş ve karısı iki küçük çocuğuyla kalmış. Kabilede hâlâ yaşatılan eski geleneğe göre, dul bir kadının çocuklarını alıp başka bir yere gitmesine izin verilmez. Onun için bizimkiler bu kadını babamla evlendirmişler. Babam ölenin en yakın akrabası olduğundan, atalarının ruhuna saygısı ve ödevi, onu bu kadınla evlenmeye mecbur etmiş. Böylece bizim evde ikinci bir aile olmuş. Küçük Ev, bahçesiyle, hayvanlarıyla ayrı ve bağımsız sayılıyordu ama, gerçekte bir arada yaşıyorduk.

Küçük Ev de iki evlâdını verdi orduya. Bunlardan büyüğü olan Sadık, askere gitmeden az önce evlenmişti. Onlardan çok seyrek mektup alıyorduk.

Küçük Ev'de benim Kiçi-apa (küçük anne) dediğim ana ile onun gelini, yani Sadık'ın karısı oturuyordu.

Küçük anne ve gelini sabahtan akşama kadar kolhozda çalışırlardı. Küçük anne mert, hatır sayan, kimseye kötülük düşünmeyen bir kadındı. Ark kazarken olsun, küçük su yolu açarken olsun, hiçbir işte gençlerden aşağı kalmazdı. Sözün kısası ketmene[2] sıkıca yapışır ve onu çok iyi kullanırdı. Talih de yüzüne gülmüş, ona çalışkan bir gelin vermişti: Cemile, çalışkanlıkta annenin bir benzeriydi. Yorulmak nedir bilmez, her işten anlayan ama hareketleri biraz farklı bir kadın. Ben Cemile'yi çok severdim, o da beni severdi. Çok iyi dost olmuştuk ama, birbirimizi adlarımızla çağıracak kadar değil. Ayrı ailelerden olsaydık ona herhalde Cemile derdim, ama ağabeyimin karısı olduğu için Cene (yenge) diyordum. O da Kiçine-bala (küçük çocuk) diye çağırırdı. Oysa ben artık küçük bir çocuk değildim ve aramızdaki yaş farkı da büyük değildi. Ama avılda adet böyledir. Gelinler kocalarının küçük kardeşlerini "*kiçine-bala*" ya da "*kaynım*" diye çağırırlar.

2 *Ketmen:* Kazma, bel.

İki evin işini benim annem yapar, küçük kız kardeşim de ona yardım ederdi. Kız kardeşim, örülmüş kısa saçlarını iple bağlardı. Tuhaf bir kızdı. O zorlu günlerde nasıl canla başla çalıştığını hiç unutmam. İki evin kuzularını ve danalarını bahçelerin ötesine götürüp otlatıyor, kışın yakacağımız tezeği yapmak için sığır gübresi ve kuru

odun topluyordu. Bu küçük burunlu sevgili kardeşim, yalnızlık çeken annemi neşelendirir, hiç haber alınmayan oğullarını düşünüp üzüldüğü zamanlarda onu avuturdu.

Büyük ailemiz huzur içinde, uyum içinde yaşamasını benim anneme borçluydu. Her iki evi o, tam yetkiyle ve kusursuz yönetirdi. Aile ocağının bekçisiydi o. Dedelerim, ninelerim henüz göçebe hayatı yaşarlarken, çok genç yaşta onlara gelin gelmiş. Sonra ailelerimizi liyakatle, dürüstlükle yönetmiş ve atalarımızın anısına tam saygı göstermiş. Köyde onu en akıllı, en tecrübeli, en üstün nitelikli ev kadını olarak görür, saygı gösterirlerdi… Evde herşeyi annem idare ederdi.

Babama gelince, doğrusunu söylemek gerekirse, köy halkı onu ailemizin gerçek reisi olarak görmezdi. Herhangibir konuda sık sık şöyle dedikleri olurdu: “Hey hey, onu ustaka (bizde sanat erbabına saygı ifadesi olarak usta denir. Ustaka, usta akay, usta amca demektir) sormasan daha iyi edersin, o baltasını nereye bıraktığını bile bilmez, onların evinde herşeyi bilen, herşeyin başı büyük anadır, soracağını ona sorsan iyi edersin…”

Şunu da söylemek gerekir ki, yaşım küçük olsa da, ev işlerine çok defa ben de karışırdım. Çünkü ağabeylerim savaştaydılar. Onun için bana, bazen takılmak için bazen de ciddi olarak “İki ailenin cigiti (yiğidi), koruyucusu ve besleyicisi” derlerdi. Ben de bundan gururlanır ve sorumluluk duygusunu hiç yitirmezdim. Öte yandan, annem de beni bağımsız davranmaya teşvik ederdi. Ev işleriyle meşgul olmam, becerikli olmam ve hamaratlığımla, bütün gün tahta rendelemekten başka birşey yapmayan babama benzemeyişim, hoşuna giderdi...

Eve geldim, arabayı evin yanındaki söğüdün gölgesinde durdurdum ve dizginleri bırakarak cümle kapısına doğru yürüdüm. Avluda, bizim onbaşı Orozmat’ı gördüm. Atının üzerindeydi. Herzaman olduğu gibi koltuk değneğini eyere asmıştı. Yanında annem de vardı ve bir konuda tartışıyorlardı.

Yaklaşınca annemin sesini duydum:

- İşte bu olmaz! Kadınların çuval sırtlayıp araba yükledikleri nerde görülmüş? Hayır yavrum, olmaz, benim gelinimi rahat bırak. Herzaman yaptığı işleri yapsın yine. Zaten benim gün yüzü gördüğüm yok. İki evin işini yapmak, iki evin üstesinden gelmek kolay mı? Bereket versin küçük kızım biraz büyüdü de yardım edebiliyor. Hafta boyu

işten belimi doğrultamıyorum. Keçe çiğnemişim gibi her yanım tutuk. Mısırlar sararıp solmak üzere, sulamak gerek…

Annem öfkeli konuşuyor, başörtüsünün ucunu elbisesinin yukarısına sokuyor ya da sokar gibi yapıyordu. Kızdığı zaman hep böyle yapardı.

Eyerin üzerinde çaresizlik içinde sallanıp duran Orozmat ise:

- Yahu, ne tuhaf insanlarsınız! diyordu. Ah bacağım olsaydı, koltuk değneğiyle yürür olmasaydım, hiç buraya gelip size yalvarır mıydım? Eskiden olduğu gibi çuvalları kendim yüklesem, kendim taşısam ne iyi olurdu! Bunun kadın işi olmadığını ben de biliyorum, ama erkekleri nereden bulayım? Erkekler olmayınca asker karılarını çağırmaya karar vermişler. Siz gelininizi vermiyorsunuz, idare de bize söylemediğini bırakmıyor… Askerlere ekmek gerek, biz ise plan hedeflerine ulaşamıyoruz. Bu iş nasıl yürür, sonu nereye varır?...

Kamçıyı sürüyerek yanlarına vardım. Onbaşı beni görünce birden sevindi. Aklına iyi bir fikir gelmişti herhalde:

- Pekâlâ, gelininizi vermemek için pençenizi gösteriyorsunuz, ama bak, kaynı var onun, dedi -sevinçle beni göstererek-. O kimseyi sokmaz yanına. Sizin de şüpheniz yok değil mi, bizim Seyit pek yiğittir. Bizim besleyicilerimiz bu gençler işte. Ancak onlar sayesinde işin üstesinden gelebiliriz.

Annem, onbaşının sözünü bitirmesine fırsat vermedi ve bana çıkıştı:

- Vay benim maskara çocuğum vay! Bu halin ne öyle! Saçların her yandan perçem perçek sarkıyor... Babamıza da aşkolsun yani! Oğlunun saçını tıraş edecek vakti hiç bulamaz!

- İyi işte, evlât bugün ihtiyarın yanına gider, tıraş ettirir. -Orozmat annemin konuşma tavrını alıvermişti- Seyit, sen bugün evde kal, atları bir güzel tımar et, yarın sabah erkenden Cemile'ye bir araba veririz. İkiniz beraber çalışırsınız. Gözünü iyi aç. Cemile'den sen sorumlusun! Öyle başınızı çevirmeyin baybiçe[3], Seyit varken kimse ona dokunamaz. Eğer bir yan bakan olursa Danyar'ı da onlara katarım. Tanırsınız Danyar'ı, hiç kötülük düşünmeyen bir delikanlıdır o. Cepheden yeni geldi, biliyorsunuz. Böylece tahılı üçü birden taşırlar istasyona. O zaman sizin gelininize dokunmaya kim cüret edebilir?

Öyle değil mi Seyit? Sen ne dersin? Cemile'yi bir sürücü yapmak istiyorduk ama annenle anlaşamıyoruz, onu sen razı edeceksin.

3 *Baybiçe:* Baş hatun, evin hanımı. Birden fazla eş olduğu zaman birinci eş.

Onbaşının beni övmesi, büyük adam yerine koyup fikrimi sorması, koltuklarımı kabartmıştı doğrusu. Cemile ile istasyona gitmenin hoş birşey olacağını da düşünmüştüm. Büyük adam gibi ciddileşerek, anneme:

- Başına birşey mi gelir sanıyorsun? Kurtlar kapacak değil ya! dedim.

Tecrübeli bir arabacı gibi dişlerimin arasından bir tükrük savurarak ve acele işi olan bir insanmışım gibi, kamçımı arkamdan sürüdüm. Böbürlenerek omuzlarımı da dikleştirmiştim.

Annem şaştı kaldı. Erkekçe tavrım hoşuna gitmemiş değildi, ama arkamdan öfke ile bağırdı:

- Şunun söylediklerine bak hele! Kurtların nerden geleceğini gösteririm ben sana! Nasıl böyle düşündüğünü görürsün o zaman!

Hiddete kapılıp bağıracakmış gibi görünen anneme şüphe ile bakan Orozmat imdadıma yetişti:

- O bilmeyecek de kim bilecek, iki ailenin yiğidi değil mi o? Onunla gurur duymalısınız!

Annem Orozmat'a çıkışmadı. Yalnız başını biraz öne eğdi ve derin bir iç çekerek şöyle dedi:

- Daha bu yaşta gece gündüz çalışmaktan canı çıkan bu çocuğu yiğit diyorsunuz ha! Bizim yiğitlerin, o sevgili evlâtlarımızın nerede olduğunu Allah bilir. Şimdi evlerimiz terkedilmiş bir oba gibi ıssız kaldı.

Ben yanlarından uzaklaşmıştım. Annemin daha başka neler söylediğini duymuyordum artık. Avluda, minik elleriyle pat pat tezek yapan küçük kız kardeşimin gülümsemesine karşılık vermeden, çalımlı çalımlı sundurmanın yanına gittim. Orada çömelip testiden su dökerek yavaş yavaş ellerimi yıkadım. Sonra odaya girdim, bir tas ayran içtim. Tasa yine ayran doldurarak pencere kenarına koydum ve içine ekmek doğramaya başladım.

Annemle Orozmat hâlâ avludaydılar, ama artık tartışmıyor, alçak sesle konuşuyorlardı. Ağabeylerimden söz ediyorlardı herhalde.

Çünkü annem durmadan yeniyle şişen gözlerini siliyor, ağaçların arasından uzaklara sanki oğullarını görecekmiş gibi bakarak, dalgın dalgın başını sallıyordu. Orozmat da onu teselli edecek şeyler söylüyordu herhalde.

Kaygı kaynağı düşüncelerine dalmış olan annem onbaşının tekliflerini kabul etmiş olacaktı ki, Orozmat, amacına ulaşmış olmanın sevinciyle atını kırbaçladı, hızlandırdı ve avludan çıktı.

Tabiî o gün, bu işin nasıl sona ereceğini ne annem biliyordu ne de ben.

*

* *

Cemile'nin iki atlı bir arabayı kolayca kullanacağından emindim. Atları iyi bilirdi. Çünkü, bir dağ köyü olan Bakayır'da bir at bakıcısının kızıydı. Bizim Sadık da bir at bakıcısıydı. Söylentiye göre, bir ilkbahar günü at yarışında Sadık, Cemile'yi geçememiş, bu ona pek ağır gelmiş ve bu yüzden Cemile'yi kaçırmış.

Ama, onların sevişerek evlendiklerini söyleyenler de vardı. Kaçırmış ya da sevişerek evlenmiş olsunlar, ancak dört ay beraber yaşamışlardı. O sırada savaş başlamış ve Sadık askere alınmıştı.

Cemile evin tek çocuğu idi. Çocukluğundan beri babasıyla birlikte yılkı peşinde koşuyordu. Belki bu yüzden biraz sert tabiatlı, erkek mizaçlı, hatta bazen biraz kaba idi. Erkek gibi de kuvvetliydi, canla başla çalışırdı. Komşularıyla iyi geçinmesini bilirdi ama, biri haksızlık edecek olsa, onunla dalaşmaya kalksa, kaplan kesilirdi. Küfürde kimseden aşağı kalmazdı. Hatta bir erkeği hırpalamak için saçından yakaladığı bile olurdu. Bazen komşular ondan şikâyet ederlerdi:

- Ne biçim gelininiz var sizin? Eşikten ayağını atar atmaz demediğini bırakmıyor insana! Ne arlanmak var, ne saygı!

- Evet, bizim gelin öyledir, derdi annem, doğruyu insanların yüzüne karşı söylemeyi sever. Böylesi dedikodu yapmaktan, dolaylı ve iğneli sözler söylemekten iyidir. Sizinkiler erdemli görünüp saman altından su yürütürler. Kokmuş yumurtalar da hep böylelerinden çıkar. Dıştan bakınca bembeyaz, ama içi burnunuzun direğini kırar!

Babam ve küçük anne Cemile'ye hiç sert davranmamış, kaynana ve kaynatalarda var olduğu söylenen baskıyı ona asla yapmamışlardı. Ona iyi davranıyor, onu seviyor ve ondan yalnız birşey istiyorlardı: Tanrı'ya ve kocasına sadık kalmasını.

Ben onları çok iyi anlıyordum: Dört çocukları askerdeydi. İki evin biricik gelini olan Cemile ile avunuyor ve onu bu yüzden çok seviyorlardı.

Ama kendi annemi anlamıyordum: O, hiç kimseyi lâf olsun diye sevecek bir kadın değildi. Annem sert tabiatlı, hükmeden, hükmetmesini bilen bir kadındı. O kendi kurallarına göre yaşardı ve bundan hiç şaşmazdı, hiç tâviz vermezdi. Her yıl, ilkbahar gelir gelmez, babamın tâ gençliğinde yaptığı göçebe çadırını kurup, ardıç yakarak tütsüler ve buraya göçerdik. Bizi, aşırılıktan kaçan, çalışmayı seven ve büyükleri sayan evlâtlar olarak yetiştirmişti. Aileden herkesin hiç homurdanmadan kendisine tâbi olmasını isterdi. Cemile'nin de, daha ilk geldiği gün, başkalarına benzemeyen bir gelin olduğu anlaşılmıştı. Gerçekte büyüklerine karşı saygılıydı, onları dinliyordu. Ama yine de boyun eğmezdi. Buna karşılık, başka gelinlerin yaptığı gibi, başını çevirip homurdanmaz, kötü sözler söylemezdi. Düşündüğünü dobra dobra söyler, fikirlerini açıklamaktan ve savunmaktan çekinmezdi. Annem çok defa onu destekler, onunla anlaşır ama yine de son sözü söylemek hakkından vazgeçmezdi.

Bana öyle geliyor ki, annem Cemile'de kendi dürüstlüğünü, doğru sözlülüğünü, kendi dengini buluyordu. Belki de onu birgün kendi yerine koymayı, onu hükmeden, sözünü dinleten, kendi gibi aile ocağının bekçisi, baybiçesi yapmayı hayal ediyordu. Cemile'ye:

- Allah'a şükür, diyordu, iyi bir eve, hayırlı bir yuvaya düştün… Burada mutlu olacaksın. Bir kadını mutlu eden şey çocuk doğurmak ve bir evde bulunması gereken şeylere sahip olmaktır. Allah'a şükür biz ihtiyarların kazandığı herşey size kalacak. Bunları mezara götürecek değiliz. Yalnız şunu bilmelisin ki, mutluluk ancak namus ve haysiyetini koruduğun sürece vardır. Bu sözümü sakın unutma!

Ama yine de Cemile'de kaynana ve kaynatasını şaşırtan, ne olduğunu anlayamadığım birşeyler vardı. Her zaman küçük bir çocuk gibi şen şatır ve pek serbest hareket ediyordu. Bazen hiç sebepsiz kahkaha ile ve çok yüksek sesle gülmeye başlardı. İşten dönerken

yürümez, koşardı. Arktan atlayıp geçer, hiç sebep yokken kaynanalarından birini kucaklar, öperdi.

Cemile türkü söylemesini de çok severdi. Büyüklerin yanında, utanmadan, çekinmeden her zaman bir türkü mırıldanırdı. Bütün bu davranışları elbette, bir gelinin aile içindeki davranışlarını sınırlayan geleneklere pek uygun değildi.

Fakat iki kaynana, Cemile'nin zamanla yatışıp bu uçarılıktan kurtulacağını söyleyerek avunuyorlardı. Çünkü gençliklerinde az çok kendilerinin de böyle olduklarını düşünürlerdi. Ama bana sorarsanız, dünyada Cemile'den iyisi yoktu.

Beraber olduğumuz zaman pek neşelenirdik. Sebepsiz güler, avluda birbirimizin peşinden koşardık.

Cemile gerçekten güzeldi. İnce, uzun boylu, sağlıklı, mütenasip vücutlu idi. Sık örgülü gür saçları dimdik sarkardı. Beyaz çemberini başına dolar, ustaca kıvırır ve ucunu alnına, biraz yana sarkıtırdı. Bu ona çok yakışır, tunç renkli, düzgün, parlak yüzünün güzelliğini meydana çıkarırdı. Güldüğü zaman lâciverde çalan kara badem gözleri, yeni tutuşan bir kor gibi parlar, birdenbire avılın açık-saçık şarkılarını söylemeye başladığı zaman, güzel gözlerinde hiç de safça olmayan bir şimşek çakardı.

Yiğitlerin, özellikle de cepheden dönmüş askerlerin Cemile'ye gözucuyla ama büyük bir arzuyla baktıklarını sık sık görürdüm. Cemile şaka yapmasını da severdi, ama doğrusu, aşırılığa gidenleri, işin tadını kaçıranları da hemen cezalandırırdı. Böyle de olsa bu olaylar beni üzer, canımı sıkardı. Delikanlıların kız kardeşlerini kıskanmaları gibi ben de Cemile'yi kıskanırdım. Cemile'nin çevresinde gençleri gördüğüm zaman, onları rahatsız edip uzaklaştırmak için herşeyi yapardım. Onlara şişinerek kötü kötü bakar ve sanki bu bakışımla: "Şakayı kaka haline getirmeyin bakalım! O benim ağabeyimin karısıdır, kayıranı, koruyanı yok sanmayın!" demek isterdim.

Böyle zamanlarda, yerli yersiz lâfa karışır, patavatsız konuşmalar yapar, bu çapkınları alaya almaya çalışırdım. Bunu beceremeyince de kendimi kaybeder, bir öküz gibi şişip hırıltılar çıkararak solurdum.

Gençler bu hâlime gülmekten katılırlardı:

- Hey, şuna da bak! Cemile'nin yengesi olduğunu anlatmaya çalışıyor, amma matrak ha! Sanki biz bilmiyormuşuz gibi!

Kendimi hemen toparlardım ama, kulaklarımın haince kızarıp beni âdeta yaktığını, alaya alındığım için gözlerimin yaşardığını hissederdim. Cemile yengem beni anlardı. Gülmemek için kendini zor tutar ve sözde suratını asarak yiğitlerin karşısına dikilirdi:

- Yengeler sokaktan mı toplanıyor sanıyorsunuz siz! Belki sizde öyledir ama, bizde değil. Haydi kaynım biz gidelim, size de elveda!

Cemile benimle birlikte onların önünden geçip giderken başını gururla kaldırır, kışkırtıcı bir eda ile omuzlarını oynatır, sessizce gülümserdi.

Onun bu gülümseyişinde ben hem bir sevinç, hem de meydan okuma bulurdum. O zamanlar, belki o içinden: "Hey küçük budala, gitmek istesem beni kim tutabilir? Bütün aile gözcülük etse, yine de gitmek istediğim zaman beni durduramazsınız!" diye düşünüyordu. Böyle anlarda ben, bir suçluluk duygusuyla susardım. Evet, Cemile'yi kıskanıyordum, onu putlaştırıyordum, yengem olmasından gurur duyuyordum. Güzelliğinden, serbestliğinden, bağımsız davranışlarından da gurur duyuyordum. Onunla ikimiz çok sıkı dost olmuştuk ve birbirimizden hiçbir şeyi gizlemiyorduk.

O zamanlar köyde pek az erkek vardı. Bundan yararlanan bazı delikanlılar kadınlara küstahça davranıyor, onlara tepeden bakıyorlardı: Kadınlarla düşüp kalkmak mı istiyorsun, parmağını kaldır, yeter, hangisi olsa peşinden koşup gelir, diyorlardı.

Ot biçme zamanıydı, birgün, Osman, Cemile'ye sarkıntılık etmeye kalkıştı. Bu çocuk uzaktan akrabamız olurdu. Hiçbir kadının kendisine direnemeyeceğini sanan erkelerden biriydi. Cemile onun elini hiddetle itti, gölgesinde dinlendiği dokurcunun altından kalkarak öfkeyle bağırdı:

- Rahat bırak beni! Sizin gibi yılkı aygırından ne beklenir zaten!

Osman, dokurcunun üzerine yıkılıp kaldı. Islak dudaklarını nefretle bükerek:

- Kedi erişemediği ciğere murdar der… Niye cilve yapıyorsun? Aslında için gidiyor, arzudan kuduruyorsun ama yine de burun kıvırıyorsun.

Cemile birden döndü:

- Belki içim gidiyordur, kader öyle yapmış ve sen dalga geçiyorsun. Ama şunu bil ki, sersem kafa, yüz yıl asker karısı olarak kalsam, senin gibi iğrenç bir adamın yüzüne bile tükürmem! Savaş olmasaydı görürdün sen gününü!

Osman alaylı, horlayıcı konuşmasına devam etti:

- İyi ya işte, ben de onu diyorum, savaş var, kocanın kamçısını yemediğin için kuduracaksın! Benim karım olsaydın gösterirdim sana ben! Ha! ha! ha!

Cemile adamın üzerine atılıp ona birşeyler söyleyecekti ama, kendisini tutup sesini çıkarmadı. Onunla uğraşmaya değmezdi. Uzun uzun kin ve nefretle yüzüne baktı sadece. Sonra iğrenerek tükürdü, yerden dirgenini alıp yürüdü.

O sırada ben, bir dokurcunun ardında, iki tekerlekli küçük arabada idim. Cemile beni görünce yolunu değiştirdi. Benim ne hâle geldiğimi anlamıştı. Hakarete uğrayan o değil de benmişim, utanılacak duruma düşürülen asıl benmişim gibi bir duygu vardı içimde. Yüreğim sıkılıyordu. Onu ayıpladım:

- Bu heriflerle niçin arkadaşlık ediyorsun? Niye konuşuyorsun bu gibi adamlarla?

Cemile, akşama kadar gitti geldi... Yüzünden düşen bin parçaydı. Bana ağzını açıp ne bir kelime söyledi, ne de eskiden olduğu gibi gülümsedi. Ben küçük arabayı yanına getirince, o iğrenç sarkıntılıktan söz etmeme fırsat vermemek için, dirgenini hızla ot yığınına daldırıyor, sonra bir hamlede kaldırıp önünde tutuyor ve yüzünü ot dolu dirgenin ardına saklıyordu. Sonra dirgeni arabaya boşaltıyor ve hemen yeni bir kümeye daldırıyordu. Küçük araba çabucak doluyordu. Ben araba ile oradan uzaklaşırken dönüp Cemile'ye bakıyor, onun dirgenin sapına dayanıp biraz dinlenirken yorgunluktan bittiğini, o arada derin bir düşünceye daldığını, sonra yine kendine gelip çalışmaya başladığını görüyordum.

Sonra arabayı doldurduğumuz zaman Cemile sanki dünyadaki herşeyi unutmuştu. Uzun uzun akşamın alaca karanlığına bakıyordu. Ötede, Kazak bozkırının kıyısında, hasat mevsiminin akşam güneşi bir tandır ağzı gibi, bitkin, ölgün son alevlerini yayıyordu. Gökyüzündeki uçucu küçük bulutları bir yangın aleviyle renklendirip, alçak yerleri şimdiden karanlıklara gömülmüş mor bozkırın üzerine son parıltı-

larını vuruyor ve ufkun gerisinde yavaş yavaş kayboluyordu. Cemile, batan güneşe, coşkun, tatlı bir neşe ile bakıyordu. Sanki peri masallarındaki bir görüntüyü seyrediyordu orada. Yüzü sevgiyle parlıyordu. Dudakları çocuksu bir gülüşle tatlı tatlı aralanmıştı. İşte o zaman bana döndü. Hâlâ dilimin ucundaymış ve söyleyiverecekmişim, konuşmamız devam ediyormuş gibi beceriksiz suçlamalarıma cevap verdi:

- Artık onu düşünme Kiçine-bala, canı cehenneme onun! Adam mı o?...

Sonra sustu. Batmak üzere olan güneşe bakarak ve iç çekerek düşünceli konuştu: “Osman gibileri kalbimden geçenleri ne bilsin? Kimse bilemez... Belki bunu anlayacak kimse yoktur dünyada...”

Ben atların başını çevirip hareket ederken, Cemile, biraz ötemizde çalışan, neşeli bağırışmaları kulağıma kadar gelen kadınların yanına koşup varmıştı bile. Ona ne olduğunu, nasıl değişiverdiğini anlamak zor. Belki, alaca karanlığa bakarken yüreği aydınlanmıştı, belki çok çalışmak neşelendirmişti onu. Arabada, tepeleme yüklenmiş ot yığını üzerinde oturarak Cemile’ye bakıyordum.

Başından beyaz çemberini çözüp çıkarmış, kararmakta olan biçilmiş çayırdan bir arkadaşına doğru kollarını açа açа koşuyor, entarisinin eteği rüzgârda dalgalanıyordu.

O anda benim kaygılarım da silinip gitti: “Osman’ın sebep olduğu tatsızlığı düşünmeye değer miydi?”

- Haydi, deeh!

Kamçıyı şaklattım ve acele ederek sürdüm arabayı.

*

* *

O gün saçımı kestirmek için babamı beklemeye karar vermiştim. Onbaşı da tıraş olmamı emretmişti zaten. Babamı beklerken ağabeyim Sadık’ın mektubuna cevap yazmaya koyulmuştum. Mektup yazma konusunda da kendimize özgü kurallarımız vardı: Ağabeylerim mektuplarını babamın adına yazarlar, postacı bunları getirip anneme verir, okumak ve cevaplarını yazmak görevi de bana düşerdi. Daha mektubu okumadan Sadık’ın neler yazdığını bilirdim. Bütün mektupları, bir sürünün kuzuları gibi birbirine benzerdi. Her zaman “Sağlığımla ilgili haberler” diye başlardı mektubuna. Sonra yine her

zamanki gibi “Bu mektubu posta ile güzel kokulu yeşillikler içindeki Talas’ta oturan aziz ve pek sevgili babam Colçubay(Yolcubay)’a gönderiyorum...” derdi. Bundan sonra benim annem, sonra kendi annesi, sonra hiç şaşmayan bir sıra ile bizler gelirdik. Bu sıralama bittikten sonra kabilemiz aksakallarının, yakın akrabaların sağlık durumları, hatırları sorulur, en sonunda da, Sadık, alelacele ilâve edilmiş küçücük bir cümle ile “Ve karım Cemile’ye de selâm ederim.” der, mektubunu bitirirdi.

Tabiî evde anne ve baba sağ iken, avılın aksakalları (ihtiyarları) ve yakın akrabalar varken en başta kadının adını anmak, hele mektubu onun adına yazmak hiç yakışık almaz, hatta herkesi şaşkına çeviren bir tuhaflık olurdu. Yalnız Sadık değil, kendine saygısı olan her erkek böyle düşünürdü. Bu durumun düzeltilecek bir yanı da yoktu. Âdet böyleydi ve bütün köy bunu pek tabiî karşılardı. Tartışılması şöyle dursun, kimsenin üzerinde durduğu, aklına getirdiği bir konu değildi bu. Asla sözkonusu edilmezdi. Önemli olan, her mektubun hasretle beklenmesi, bir sevinç kaynağı olmasıydı.

Annem mektubu tekrar tekrar okuturdu bana. Sonra onu, dilim dilim çatlamış elleriyle ve inanç dolu bir şefkatle sımsıkı tutar, bir kuş misali uçup gidiverecekmiş gibi onu avucunda saklardı. Daha sonra da sertleşmiş parmaklarını güçlükle oynatarak onu üç köşe katlardı.

- Ah ah sevgili yavrularım, mektuplarınızı muska gibi saklayacağız, diye mırıldanırdı titrek bir ses ve dolu dolu gözlerle. Babanın, annenin nasıl olduklarını böyle sorup öğreniyorlar… Bize ne olacak sanıyorsunuz? Biz burda kendi köyümüzde, kendi evimizdeyiz. Ama asıl sizin oralarda nasıl olduğunuz önemli. Siz nasılsınız? Kısaca yazsanız, tek kelime ile sağ olduğunuzu bildirseniz bile yeter, başka birşey istemeyiz.

Annem, üç köşe katladığı kâğıda yine uzun uzun bakar, sonra onu bütün mektupları sakladığı küçük meşin torbaya koyar, bu torbayı da bir sandığa yerleştirip kilitlerdi:

Bu sırada Cemile evde olursa, mektup, okuması için ona da verilirdi. Cemile’nin, üçe katlanmış mektubu her alışında kıpkırmızı olduğunu farkederdim. Satırlara hızlı hızlı göz gezdirerek okurdu mektubu. Ama sonuna yaklaştıkça omuzları iyice çöker, yanaklarının ateşi yavaş yavaş sönerdi. İnatçı kaşlarını çatar, ve son satırları okuma-

dan, mektubu, ödünç alınan birşeyi iade ediyormuş gibi, soğuk bir ilgisizlikle anneme verirdi.

Annem, gelinin ne düşündüğünü anlıyormuş görünür, onu avutmaya çalışır, sandığı kapatırken:

- Neyin var? derdi. Sevineceğin yerde üzülüyorsun, kocası askerde olan yalnız sen misin? Sıkıntı içinde olan yalnız sen değilsin. Bütün halk çekiyor bu sıkıntıyı. Bütün milletle beraber sen de katlanacaksın. Erkekleri için üzülmeyen, sıkılmayan yok sanıyorsun… Üzül, ama bunu belli etme, içinde sakla!

Cemile susuyordu. Ama, inatçı, melankolik bakışlarıyla sanki şöyle demek istiyordu: “Ah küçük ana, hiç mi hiçbir şey anlamıyorsunuz!”

Sadık’ın bu defaki mektubu Saratov’dan geldi. Orada hastahanedeymiş. Allah kısmet ederse, yaralı olduğu için sonbaharda eve dönecekmiş. Bunu daha önce de haber vermişti. Yakında onu kavuşacağız diye sevindik.

Ben o gün evde değildim, harman yerine gitmiştim. Her zaman geceyi orada geçirirdim. Atları çözmüş, ayaklarına köstek vurarak yonca tarlasına salmıştım. Kolhoz başkanı hayvanları yonca tarlasında otlatmayı yasaklamıştı ama, ben atlarımın güçlenmesini istediğim için bu yasağı çiğniyordum. Yonca tarlasında kuytu, çukurca bir yer biliyordum, atları geceleyin orada kimse farketmezdi. Ama bu defa o kuytu yere geldiğim zaman, birinin benden önce gelip oraya dört at birden saldığını gördüm. Hiç hoşuma gitmedi, epey canım sıkıldı. Ben iki atlı bir arabanın sahibi olduğum için kızmakta haklı buluyordum kendimi. Benim gizli çayırıma tecavüz eden bu adama bir ders vermek için o yabancı atları kovmayı kafama koydum. Ama birden, Danyar’a ait iki atı tanıdım. O gün onbaşının sözünü ettiği Danyar’ın atları. Ertesi gün Danyar’la birlikte istasyona tahıl taşıyacağımızı hatırlayarak atlarına dokunmadan harman yerine döndüm.

Danyar da oradaydı. Arabasının tekerleklerini yağlamış, şimdi dingillerin somunlarını sıkıyordu.

- Danike[4] çukurdaki atlar senin mi?

4 *Danike:* Danyar Aka’nın kısa söylenişi. Aka: Ağabey, amca. Büyükler için saygı, küçükler için sevgi ifade eder.

Danyer yavaşça başını çevirdi:

- İkisi benim.

- Öteki çift?

- Onlar şeyin.. neydi adı.. Cemile'nin sanıyorum. Senin neyin oluyor, yengen mi?

- Evet, yengem.

- Onları oraya onbaşı bıraktı ve gözetilmelerini de tenbih etti.

İyi ki kovmamışım bu atları!

Gece oldu. Dağlardan gelen serin akşam rüzgârı dindi. Harman yeri de pek sakindi. Danyar benim yanımda bir saman yığını üzerine uzandı. Ama biraz sonra kalktı ve dereye doğru yürüdü. Az ileride, bir tepecikte durdu. Elleri arkasında, başı hafifçe omuzlarına çökmüş bir halde öylece kaldı. Sırtı bana dönüktü. Nacakla kesilmiş gibi köşeli uzun karaltısı, tatlı ayışığında çok net görünüyordu. Görünüşe bakılırsa, ilerleyen gecede, kum setleri arasında şarıltısı gittikçe daha iyi duyulan derenin sesine kulak vermişti… Belki de benim duyamadığım sesleri, gecenin ürperişlerini dinliyordu. "Bu tuhaf adam geceyi derenin kenarında geçirmek istiyor olmasın?" diye düşündüm.

Danyar bizim avıla yeni gelmişti. Geçen gün ot biçerken bir çocuk koşup yanımıza gelmiş, avıla bir yaralı askerin geldiğini ama kimin nesi olduğunu bilmediğini söylemişti. Haa, önemli bir olaydı bu! Bir askerin dönüşü köyde şöyle karşılanırdı: Cepheden bir askerin geldiği duyulur duyulmaz, en küçüğünden en büyüğüne kadar, herkes karşılamaya, hoşgeldin diye elini sıkmaya, ona yakınlarını görüp görmediğini sormaya ve anlatacaklarını dinlemeye koşardı. Bir gürültü, bir kıyamet kopardı avılda. Herkes tahmin yürütürdü: Belki gelen ağabeyimizdir, belki üvey çocuğun babasıdır?... Çocuktan haberi alan orakçılar gelenin kim olduğunu anlamak için koşmuşlardı.

Danyar aslen bizim köydendi. Anlattıklarına göre küçük yaşta öksüz kalmış, üç yıl evden eve taşınmış, sonra Çakmak bozkırına, ana tarafından akrabaları olan Kazaklar'ın yanına gitmiş. Onu geri getirecek yakın akrabası olmadığı için orada unutulup kalmış. Bizim avıldan ayrıldıktan sonra nasıl yaşadığını soranlara kaçamaklı cevap veriyordu. Ama hayatın acılarını bol bol tattığı, öksüzlüğün ıstırabını bol bol yaşadığı belliydi. Hayat rüzgârı Danyar'ı çakırdikeni gibi önüne katmış, diyar diyar dolaştırmıştı. Çakmak'ın tuzlu topraklarında

uzun süre koyun otlatmış, erişkin bir çocuk olunca çöllerde kanal kazmış, yeni pamuk sovhozlarında ve sonra Taşkent yakınlarındaki Angrens maden ocaklarında çalışmış, oradan da askere gitmiş…

Danyar'ın doğduğu köye dönüşünü herkes çok iyi karşıladı: "Yabancı diyarları ne kadar dolaşırsa dolaşsın, sonunda yine geldi işte, bana sorarsanız doğduğu köyün suyunu içmeye geldi o. Hem ana dilini de unutmamış, ara sıra kazakça kelimeler söylüyor ama yine de çok düzgün konuşuyor..."

"*Tulpar*[5] yüz fersah uzaktan koşup kendi sürüsüne kavuşurmuş. Öz vatanını, öz milletini kim sevmez! Dönüp gelen insan, yiğit, mert bir insandır. Senin dönmüş olmandan memnunuz, atalarının ruhu da memnundur. Allah vere de şu Cermen'i bir yensek. O zaman rahata kavuşuruz. Sen de ötekiler gibi bir yuva kurarsın, senin aile ocağının bacası da tüter..." diyordu aksakallar.

5 *Tulpar:* Manas destanında, Manas'ın yiğitlerine ait ünlü atlar. Görünmez kanatları olduğu söylenir.

Danyar'ın atalarını da hatırladılar ve onun kabilesini tam olarak belirlediler. Böylece bizim avıl da "yeni bir akrabaya", Danyar'a kavuşmuş oldu.

*

* *

Onbaşı Orozmat ot biçtiğimiz yere, uzun boylu, biraz kambur, sol bacağı aksayan bir asker getirmişti. Kaputunu omuzuna atmış, Orozmat'ın rahvan giden bodur kısrağından fazla geri kalmamak için hızlı hızlı yürüyordu. Onbaşı da Danyar'ın yanında, kısa boyu ama çevik hareketiyle, dereboyundaki ürkek balıkçıl kuşunu andırıyordu.

Bu görünüşleri çocukları güldürmüştü.

Danyar'ın sakat bacağının yarası henüz kapanmamış, kabuk tutmamıştı ve dizini bükemiyordu. Bu yüzden de ot biçemezdi. Onu, biz çocuklarla birlikte ot biçme makinesine vermişlerdi.

Doğrusunu söylemek gerekirse Danyar bizim pek hoşumuza gitmiyordu. Herşeyden önce içine kapalı bir hali vardı ve bu da bizim rahatımızı kaçırıyordu. Az konuşuyordu. Konuştuğu zamanlarda da aynı anda başka şeyler düşündüğünü anlıyordunuz.

- Zavallı adam, cepheden geldikten sonra hâla aklını başına toplayamadı galiba! diyorlardı onun için.

Ama işin şaşılacak yanı, sürekli dalgın olmasına rağmen, Danyar'ın çok hızlı çalışması ve iyi iş yapmasıydı. Onu bu şekilde çalışır gören, açık yürekli ve hiç de çekingen olmayan bir insan sanırdı. Ona, duygu ve düşüncelerini gizlemesini öğreten, pek zahmetli geçmiş öksüzlük yılları mıydı? Ona ihtiyatlı, temkinli bir karakter veren öksüz büyümüş olması mıydı? Belki öyledir.

Danyar'ın köşelerinde küçük kırışıklıklar bulunan ince dudakları herzaman sımsıkı kapalı olurdu. Gözleri hüzünlü, sakin sakin bakar, hep yorgun görünen zayıf yüzüne yalnız yumuşak ve oynak kasları bir canlılık verirdi. Bazen bizim algılayamadığımız birşeyler duyarmış gibi kulak kabartır ve o zaman, anlaşılmaz bir coşku ile kaşları havalanır, gözleri parlardı. Bundan sonra, ne olduğu anlaşılmayan birşeye seviniyormuş gibi uzun süre gülümserdi. Daha başka tuhaflıkları da vardı: Akşam atları çözdükten sonra biz salaşta toplanır, aşçı kadının yemeği pişirmesini beklerdik. Danyar ise Nömöt Töbesi[6]'ne tırmanır, karanlık basıncaya kadar orada kalırdı. Biz de:

6 *Nömöt Tövbesi:* Nöbet tepesi. Eskiden, savaşlarda ve göçebelik devrinde, çevreyi gözetlemeye elverişli tepelerde nöbet tutulurdu. Kırgızlar bugün çevreyi gözetlemeye elverişli tepelere, orada nöbet tutulsun, tutulmasın "nömöt tövbesi" diyorlar.

- Ne yapıyor orada, nöbet mi tutuyor? diye gülüşürdük.

Bir gün merak edip Danyar'ın ardından ben de o tepeye tırmandım. Görünürde hiçbir özelliği yoktu. Etrafta geniş bozkır mor dağların eteğine kadar uzanıyordu. Belirsiz, karanlık tarlalar, sessizlik içinde yavaş yavaş eriyor gibiydiler.

Danyar benim gelişime hiç aldırmadı, dönüp bakmadı bile. Oturmuş, dizlerini kolları arasına almış, düşünceli ama aydın bir bakışla, ileride bir yere bakıyordu.

Benim yine hiç işitemediğim bir sese kulak kabartmış, dikkatle dinliyor gibi geldi bana. Bazen kulak kabartırken nefesini tutuyor, gözlerini iyice açıyordu. Sanki omuzlarına bir yük çökmüştü ve kalkıp bütün içini dökecekti. Ama bana değil -çünkü beni farketmemişti- benim bilemediğim, göremediğim muazzam birşey karşısında dökecekti

içini. Danyar'a baktım ve onu tanıyamadım: Oturmuş değil, yıkılmıştı. Bitkindi. İşten çok yorulmuş da dinleniyor gibiydi.

Bizim kolhozun biçilecek çayırları Kurkurcu çayının suladığı araziye uzanıyordu. Kurkurcu, bize pek uzak olmayan bir boğazdan çıkıyor, vadide, taşkın seller gibi akıyordu. Hasat mevsimi, dağdan doğan çayların kabardığı, suların bollaştığı mevsimdir.

Gündüz karlar erimiş, akşam olunca sular çoğalmış, bulanmış, köpürmüş olurdu. Geceyarısında, salaşta, çayın büyük uğultusuyla uyanırdım. Lâcivert gece iyice çökmüş, yıldızlarının bakışıyla salaşa dalmış olurdu. Soğuk, sert bir rüzgâr eserdi. Yalnız, azgın sular, korkunç bir şekilde üstümüze doğru gelirlerdi sanki. Çayın kıyısında olmasak da, geceleri coşkun sular pek yakında hissediliyor ve insanı korkutuyor: Ya bu azgın sular salaşı alıp götürürse? Orakçı arkadaşlarım derin uykuda olurlardı, onları uyandıramazdım... Ama benim gözüme uyku girmezdi. Kalkıp dışarı çıkardım.

Kurkurcu çayının bastığı topraklarda gece hem güzel, hem korkunçtur. Çayıra dağılmış bukağılı atlar birer kara leke gibi görünürlerdi. Çiylerle nemlenmiş otları otlayarak karınlarını iyice doyurmuş, ara sıra hırıltılar çıkarıp soluk alıyor, yavaş yavaş uykuya dalmış oluyorlardı. Yan tarafta, Kurkurcu, küçük bir söğüdü dövüp bükerek taşıyor, kıyıdaki taşları uğul uğul sürüklüyordu. Durup dinlenmeden akan coşkun dere geceyi korkunç, çılgın bir gürültüyle dolduruyordu. Ürkütücü, kaygı verici birşeydi bu.

Böyle gecelerde hep Danyar'ı hatırlardım. Geceyi genellikle dere kenarında, ot yığınlarının üzerinde geçirirdi. Nasıl da korkmazdı? Derenin uğultusundan kulakları sağır olmaz mıydı? Uyur muydu, uyumaz mıydı? Geceyi niçin tek başına dere boyunda geçirirdi? İlgisini çeken ne vardı orada? O, bu dünyadan olmayan tuhaf bir adamdı işte! Şu saatte neredeydi acaba? Etrafıma bakar, kimseyi göremezdim. Dere kıyıları uzayıp gider, yamaçlarının küçük tümsekleri ötesinde ve karanlıklar içinde, dağların dorukları parlardı. Orası, o yüksek yerler, sakin ve yıldızlıydı.

Artık Danyar'ın da köyde arkadaş edinme zamanı geldi, diye düşünürdük. Ama o yine eskiden olduğu gibi hep yalnız gezerdi. Sanki dostluk, samimiyet, sevgi ya da arzulama, onun için yabancı, anlamsız kavramlardı.

Avılda, cigit denince, kendilerini ve başkalarını savunma gücü olan, iyilik etmesini bilen, ama ara sıra toylarda veya cenaze şölenlerinde aksakallara kafa tutarak canının istediğini yapan bir genç insan (yiğit) akla gelir. Böyleleri kadınların da dikkatini çeker.

Ama, Danyar gibi bir adam, köyün günlük işlerine karışmaz, kendini uzak tutarsa, bazıları onu yok sayıp hiç ilgilenmez, bazıları da iyimser bir yaklaşımla:

- Kimseye yararı, zararı yok, yoksulluk içinde yaşayıp gidiyor işte. Onun hayatı da böyle.. neden olmasın? derlerdi.

Biz ise, onun haki asker gömleğini dere boyunda yıkamasıyla bile alay ederdik. Gömleğini yıkar ve daha kurumadan giyerdi. Başka gömleği yoktu çünkü.

İşin tuhafı şu idi: Böylesine uysal, böylesine yumuşak huylu Danyar'la senli benli konuşmaya, teklifsizce muamele etmeye bir türlü karar veremiyorduk. Bunun sebebi yaşça bizden büyük olması değildi. -Bizden üç dört yaş büyük olanlara asla böyle resmî davranmıyor, `sen' diye hitap ediyorduk.. yok, yok, Danyar'la senli benli olamayışımızın sebebi bu değildi- Öyle çok ciddi görünmesinden de değil. Gerçi bu ciddi hâli bazen insanda bir saygı, bir takdir duygusu uyandırırdı ama, onunla senli benli olamayışımızın sebebi bu da değildi. Onun biraz somurtarak sessizce hayale dalışında bizim alışamadığımız, algılayamadığımız birşey vardı. Herkesle herzaman alay edip eğlenmeye hazır olan bizleri tutan işte bu idi. Ona karşı ciddi oluşumuzda, ona fazla sokulmayışımızda rolü olan belki başka birşey daha vardı. Ben çok meraklı bir çocuktum, birçok sorular sorarak herkesin canını sıkardım. Hele cepheden dönen askerleri soru yağmuruna tutmak bende bir tutku hâline gelmişti…

Köye ot biçme zamanında gelen Danyar'dan, cepheden yeni dönmüş bu askerden, birşeyler öğrenmek için soru soracak fırsat arıyordum.

O akşam iş bittikten ve yemeğimizi yedikten sonra bir ateş başına oturmuş, dinleniyorduk.

- Danike, dedim, yatmadan önce biraz savaştan söz etsene bize!

Danyar önce susmaya devam etti. Hatta bu soruma canı sıkılmış gibiydi. Ateşe dalgın dalgın baktı ve sonra başını kaldırıp bize

göz attı:

- Savaş mı dedin? diye sordu.

Biraz sonra da, kafasında beliren bir düşüncesine cevap verir gibi ekledi:

- Yoo, olmaz. Savaşın ne olduğunu bilmeseniz daha iyi!

Sonra yine başını çevirdi, bir kucak kuru ot alıp ateşe attı ve hiçbirimizin yüzüne bakmadan üflemeye başladı ateşi.

Danyar başka birşey söylemedi ama, o kısacık anlamsız görünen cevabı ile, savaşın öyle lâf olsun diye anlatılacak bir konu olmadığını, uyumak için bir peri masalı dinler gibi dinlenemeyeceğini çok açık bir şekilde anlatmış oluyordu. Savaş, bu erkek yüreğinde kan gibi pıhtılaşmıştı ve onu hikâye hâline getirmek öyle kolay değildi. Bundan sonra Danyar'a savaş hakkında hiçbir soru sormadım.

Ama, Danyar yalnız böyle davranarak kazanamazdı saygınlığını. O akşam pek çabuk unutuldu ve köyün Danyar'a karşı tutumu değişti. İnsanlara sokulmayışı, hep çekingen kalması, ona ilgiyi azalttı ya da sadece merhamet edilen bir kişi gibi görmeye başladılar.

- Evi-barkı yok zavallının, hiç olmazsa kolhozda yeyip içiyor, yoksa yardım dilenmek zorunda kalacaktı. Çok uysal, hiç kötülük düşünmeyen bir insan.. kuzu gibi… diyorlardı.

Danyar'ın tuhaf davranışlarına yavaş yavaş avılda herkes alıştı ve sonunda ona aldırmamaya, dikkat etmemeye başladılar. Bu sonuç belki pek tabiî idi: Bir insan kendini gösterecek birşey yapmazsa, yavaş yavaş unutulur gider.

Ertesi sabah erkenden Danyar'la ikimiz atları harman yerine getirmiştik. Tam bu sırada Cemile de gelmiş, bizi daha uzaktan görür görmez bağırmıştı:

- Oy Kiçine-bala, benim atları getir bakalım! Peki koşumları nerde bunların?

Sanki hayatı boyunca araba sürücülüğü yapmış gibi, arabasını, bir kusur olup olmadığını anlamak için dikkatle gözden geçirmeye, teftiş etmeye başladı. Tekerleklerin poyrasına ayağı ile vuruyor, yerine tam oturup oturmadığını anlamaya çalışıyordu. Danyar'la ikimizin atlarla yaklaşmamız, o zamanki hâlimiz, ona herhalde çok gülünç görünmüştü. Danyar'ın ince uzun bacakları, eskimiş bez çizmelerine ağaç gibi dikilmişti ve ayakları yırtık yerlerden çıkacaktı nerdeyse.

Ben ise, kapkara yanmış çıplak topuklarımla atın karnına vurarak hızlandırmaya çalışıyordum.

- Pekâlâ, demek siz böylece bir ikili oluşturdunuz!

Cemile neşe ile başını sallıyordu ve hiç oyalanmadan bize emir vermeye başladı:

- Biraz gayret edersek sıcak bastırmadan bozkırı geçeriz! dedi.

Atları başlıklarından tutup güvenli bir şekilde arabaya yanaştırdı ve koşumları geçirmeye başladı. Bu işi yaparken bana sadece bir defa dizginleri nasıl takacağını sordu. Danyar sanki yanında değilmiş gibi ona hiç bakmadı.

Cemile'nin kararlı tavrı, hattâ meydan okurcasına güvenli davranışı, Danyar'ı şaşırtmıştı. Danyar ona bir hasım gibi, ama aynı zamanda gizli bir heyecanla, dudaklarını sıkarak bakıyordu. Danyar sessizce bir çuval tahılı baskülden alıp arabaya koyunca Cemile ona çıkıştı:

- Hey, ne oluyor öyle? Herkes işi yanındakine mi bırakacak? Hayır arkadaş bu iş böyle olmaz! Hey Kiçine-bala, yardım et bakalım, orada öyle alık alık duracağına arabaya çık da çuvalları yerleştir!

Cemile'nin kendisi de Danyar'ın elini tuttu. Ellerini kavuşturarak çuvalı birlikte kaldırırlarken, zavallı Danyar utancından kıpkırmızı oldu. Daha sonra aynı şekilde birbirlerinin ellerini sımsıkı tutarak ve başlarını birbirine dokunacakmış gibi eğerek çuvalları her kaldırışta, Danyar'ın nasıl işkence çektiğini, Cemile'nin yüzüne bakmamak için kendisini nasıl zorladığını, dudaklarını nasıl sıktığını görüyordum. Buna rağmen Cemile, baskülde çuvalları tartan kadınla şakalaşıyor ve Danyar'ın o hâlinden habersiz görünüyordu.

Araba dolduktan ve dizginlerimizi elimize aldıktan sonra, Cemile, kurnazca göz kırparak ve gülerek:

- Hey, sen! Adın Danyar'dı değil mi? Tam bir erkeğe benziyorsun! Haydi, önce sen sür bakalım, biz de peşinden gelelim!

Hep susan Danyar, atları dehleyip arabasını hareket ettirdi. "Ah talihsiz zavallı! Ne kadar ürkeksin! Ne biçim adamsın sen?" diye düşündüm.

Yolumuz uzundu. Bunun yirmi kilometresi bozkırda, geri kalanı da istasyona kadar hep boğazda geçecekti. İşin iyi bir yanı vardı. Tâ

istasyona kadar hep inişte gidecektik. Bu da hayvanlar için pek zahmetli olmayacak demekti.

Köyümüze adını veren Kurkurcu çayının kıyıları tâ Uluğ-Dağlar'ın yamaçlarına kadar uzanır ve oradan Kara-Dağ eteklerine ulaşır. Boğaza girinceye kadar köyün ağaç kümeleri gözden hiç kaybolmaz. Günde ancak bir sefer yapabiliyorduk. Sabahleyin yola çıkıyor ve ancak öğleden sonra ulaşıyorduk istasyona.

Güneş kavuruyordu, istasyon çok kalabalıktı ve yol bulup geçmek imkânsızdı: Vadinin her tarafından gelen dört tekerlekli, iki tekerlekli çuval dolu arabalar, uzak dağ kolhozlarından gelen yüklü eşek ve öküzler, bunları getiren, güneşten yanan elbiseleri içinde iyice kararmış, çıplak ayakları taşlara basa basa yarılmış, dudakları tozdan ve sıcaktan kanayıncaya kadar çatlamış çocuklar ve asker eşi kadınlar...

Büyük buğday anbarının kapısına asılan bir bezin üzerinde "Her buğday başağı cepheye" yazısı vardı. Avlu pek kalabalıktı. Hayvanlar ve sürücüleri bağrışıyor, herkes itişip kakışıyor, tam bir kargaşa hüküm sürüyordu. Hemen yakında, alçak duvarların ardında manevra yapan bir lokomotif, hortum hortum yakıcı buhar çıkarıyor, kömür tozları savuruyordu. Ön tarafta ise kulakları patlatan keskin sesleriyle trenler gelip geçiyordu. Nefret ve umutsuzluk içinde salyalı hamutlarını parçalayan hecin develeri çöktükleri yerden kalkmak istemiyor ve acı acı bağırıyorlardı.

Kızgın demir çatının altındaki boşaltma yerinde dağlar gibi buğday yığılmıştı. Çuvalları, yığının üzerine uzatılan tahta bir merdivenden çıkıp tâ yukarıya, çatının altına götürmek gerekiyordu. Buğday anbarının boğucu havası ve toz, nefesini kesiyordu insanın.

- Hey delikanlı! Dikkat et! Yukarı taa yukarı çıkar! Yoksa karışmam ha!

Ne hakla bağırıp küfrediyordu bu adam? Nereye çıkaracağımızı biliyor ve çıkarıyoruz işte. Biz bu buğdayı tâ nerelerden beri sırtımızda taşıyoruz. Kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar biçiyor, öğütüyor ve taşıyor buğdayları. Günün şu en sıcak saatinde batoz çalıştırıcısı çoktan miadını doldurmuş makinenin başında ter dökmektedir. Kadınlar hep iki büklüm olarak yakıcı orakları sallamakta, çocuklar minik elleriyle yere düşen her başağı toplamaktadır...

Hâlâ unutamıyorum. Omuzlayıp taşıdığım çuvallar pek ağırdı. Aslında bu işler daha büyük ve güçlü erkeklerin harcıdır. Gıcırdayan tahta merdivenin basamaklarında sendeleyerek, çuval düşmesin diye bir kenarını dişlerimle de sımsıkı tutarak, titreye titreye yukarı çıkıyordum. Tozdan boğazım gıcıklanıyor, ağırlığın altında belim eziliyor, gözlerimin önünce kıvılcımlar oynaşıyordu. Kaç defa yarı yola geldiğim zaman kuvvetim iyice tükenmiş, çuvalın sırtımdan kaymasına engel olamayacağımı anlamış ve çuvalla beraber aşağıya yuvarlanmayı istemişimdir. Ama, arkamdan gelenler vardı ve onlar da çuval taşıyordu, onlar da benim yaşımda olan çocuklar ya da benim gibi çocukları olan asker karılarıydı. Eğer savaş olmasaydı, bunlara böyle ağır yükleri taşıtırlar mıydı? Kadınlar da bu ağır işleri yaptıklarına göre benim isyan etmeye hakkım yoktu.

İşte, Cemile de önden gidiyor: Entarisinin eteğini dizlerinin yukarısına kadar kaldırmış, güneşten yanmış güzel bacaklarında bütün kasların gerildiğini, çuvalın altında yaylanan kıvrak vücuduna hâkim olmak için nasıl gayret ettiğini görüyordum. Bazen Cemile, her adımda yıkılacak hâle geldiğimi hissederek duruyor ve sesleniyordu:

- Dayan Kiçine-bala, az kaldı!

Ama onun sesi de kısık ve boğuk çıkıyordu.

Çuvalı boşaltıp geri dönerken bazen Danyar'la karşılaşırdık. Her zamanki gibi suskun, topallayarak ama ölçülü bir adımla tırmanırdı merdiveni. Yanından geçerken Danyar, Cemile'ye üzgün ve yakıcı bir bakışla bakar, Cemile ise yorgun belini doğrultarak buruşan entarisini düzeltirdi. Çuval taşırken her karşılaşmamızda, Danyar, Cemile'ye hep böyle ve sanki ilk defa görüyormuş gibi bakardı ama, Cemile onu görmezlikten gelmeye devam ederdi.

Evet, bu bir âdet olmuştu: Cemile, Danyar'a hiç aldırmaz, hiç dikkat etmez, ya da onunla alay eder, eğlenirdi. Onun keyfine göre olurdu bu. Meselâ yolda arabayla giderken, birden aklına eser ve bana bağırırdı: "Ayda! İleri!" Bağırıp kamçısını havada şaklatarak atları dörtnal koştururdu. Ben de peşinden… Danyar'ın arabasını geçip gider, onu bir toz bulutu içinde bırakırdık. Bu, her ne kadar bir şaka ise de, herkesin tahammül edebileceği birşey değildi. Ama görünüşe bakılırsa Danyar buna hiç kızmıyordu. Yanından bir rüzgâr gibi geçerdik. O, arabada ayağa dikilerek katıla katıla gülen Cemile'ye kaygı

karışık bir hayranlıkla bakardı. Başımı geri çevirir ve Danyar'ın yoğun toz bulutu arasından Cemile'ye bakmakta olduğunu görürdüm. Bakışında bir iyilik, herşeyi affeden bir görünüm vardı. Ama ben bu bakışlarında onun inatçı, gizli bir hasretle yanıp tutuştuğunu daha o zamanlar seziyordum.

Cemile'nin şakaları gibi ilgisizliği de bir kere olsun Danyar'ın sabrını taşırmadı, onu kızdırmadı. Sanki herşeye katlanmak için yeminliydi. İlk zamanlar ona acımış ve Cemile'ye birkaç defa:

- Yenge, böyle iyi bir adamla niçin alay edip duruyorsun? demiştim.

Cemile 'aldırma' der gibi elini sallayarak:

- A, onunla mı? Sadece şaka yapıyorum, korkma, birşey olmaz o gulyabaniye! derdi.

Bundan sonra Danyar'la ben de şaka yapmaya başladım. Bu konuda Cemile'den aşağı kalmıyor, ondan ileri de gitmiyordum. Ama onun tuhaf, inatçı bakışları beni kuşkulandırmaya, endişe vermeye başladı. Cemile bir çuvalı omuzlarken ona öyle bir bakışı vardı ki! Bu kargaşada, bu itiş kakışta, bağrışıp çağrışan ve birbirini ezen avludaki bu pazar gürültüsünde, Cemile'nin yine de ölçülü hareketleri, kendine güvenen serbestliği, sanki geniş bir alandaymış gibi rahatlığı kimsenin gözünden kaçmıyordu.

Kimsenin elinde değildi Cemile'ye bakmamak. Cemile, arabanın korkuluğuna dayanır, çuval sırtlamak için hafifçe eğilir, omuzunu uzatır, güzel gerdanını meydana çıkararak başını geri atar, güneşten yanan örgülü saçları neredeyse yere değecek gibi sarkardı. İşte bu sırada Danyar dinleniyormuş gibi durur, tâ kapıya varana kadar Cemile'yi gözleriyle takip ederdi. Şüphesiz o bunu kimseye sezdirmeden yaptığını sanıyordu, ama benim gözümden kaçmıyor ve bu hâli hoşuma gitmiyordu. Gururumu da kırıyordu bu hâli. Çünkü bu adamı asla Cemile'nin dengi olarak göremiyordum.

"Düşünün bir kere.. o bile ona böyle bakarsa, başkaları ne yapmaz?" diyordum kendi kendime. Bütün benliğimle isyan ediyordum bu durumuna. Henüz kurtulamadığım çocuksu bencillik, bende hırslı bir kıskançlığa dönüşmüştü. Çocuklar yakınlarını yabancılardan hep kıskanırlar zaten. Şimdi Danyar'a duyduğum acıma hissinin yerini

düşmanlık almıştı. Onunla alay edilmesinden haince zevk almaya başlamıştım.

Cemile ile benim Danyar'a oynadığımız oyunlar birgün çok üzücü bir olaya sebep oldu. Buğday taşıdığımız çuvalların arasında bir tanesi çok büyüktü. Ağzına kadar dolunca yedi şinik buğday alıyordu. Kalın yün iplikten dokunmuştu. Bir kişi kaldıramaz, onun için hep iki kişi birlikte taşırdık o çuvalı. İşte birgün, Danyar'a oyun olsun diye, bu büyük çuvalı onun arabasına yükledik ve üzerine öteki çuvalları koyduk. O gün yolda giderken bir Rus köyüne uğradık, burada bahçeden biraz elma topladık ve yol boyunca epey eğlendik. Cemile, Danyar'a elma atıyordu. Sonra, sık sık yaptığımız gibi, arabalarımızı hızlandırıp tozu dumana katarak onun önüne geçtik. Bize ancak boğazı geçtikten sonra demiryolu geçidinde ulaştı. Geçit o sırada kapalı olduğu için beklemiştik. Oradan istasyona hep birlikte girdik. Bu arada o ağır çuvalı unutmuştuk ve onu ancak boşaltmanın sonuna gelince hatırladık. Cemile dirseğiyle beni dürttü ve Danyar'ı göstererek yaramaz çocuklar gibi göz kırptı. Danyar, arabasında ayakta duruyor, canı sıkılarak o çuvala bakıyor ve besbelli bu işin üstesinden nasıl geleceğini düşünüyordu. Sonra etrafa bir göz attı. Cemile'nin katıla katıla güldüğünü görünce kopkoyu kızardı. Oynanan oyunu anlamıştı.

- Kemerini iyice sık, yoksa yarı yolda pantolonun düşer! diye bağırdı Cemile.

Danyar bizden yana kötü kötü baktı. Biz ne yapacağımızı düşünmeye vakit bulamadan, o, koca çuvalı dikmiş, bir eliyle düşmesin diye tutarak arabadan atlamış, çuvalın altına girerek omuzuna almıştı. Yavaş yavaş yürümeye başladı. İşin başında bunu çok olağan görüyormuşuz gibi davranmaya çalıştık. Başkaları da işin farkında değildiler. Görünüşte o da herkes gibi çuvalını sırtlamış gidiyordu işte. Ama Danyar merdivenin başına gelince Cemile koşup yetişti:

- Bırak onu, sadece şaka idi! dedi.

- Defol! dedi Danyar, çok net bir şekilde.

Cemile fenalık düşünerek yapmadığını anlatmak istercesine mırıldandı.

- Bak, bak, taşıyor onu!

Kısık sesle gülmeye devam ediyordu ama gülüşü gittikçe zoraki, yapmacık bir hal aldı.

Danyar'ın sakat ayağını daha zor bastığını, daha çok topalladığını görüyorduk. Nasıl da düşünememiştik bunu daha önce? Bugüne kadar kendimi affetmiş değilim. Çünkü bu eşek şakasını ben düşünmüştüm, benim sersem kafamın buluşuydu bu!

O neşesiz gülüşü arasında Cemile bağırdı:

- Dur! Geri dön!

Ama iş işten geçmişti. Danyar artık dönemezdi, arkasından başkaları da geliyordu çünkü.

Sonrasını yarım hatırlıyorum. Danyar'ın o koca çuval altında iki büklüm olduğunu, başını eğip dudaklarını sıktığını görmüştüm. Sakat ayağını usulca kaldırarak, yine usul usul yürüyordu. Attığı her adım öyle ızdırap veriyor olmalı ki, her basamakta başını uzatır gibi bir saniye duruyordu. Yukarıya çıktıkça daha çok sendeliyor, çuval da daha çok sallanıyordu. Yaptığımız şeylerden öyle utanmış, öyle korkmuştum ki boğazım tamtakır kurudu. Utanç ve korkudan donakalmıştım ama taşıdığı yükün ağırlığını ve sakat bacağının acısını bütün benliğimle hissediyordum. İşte yine sendeledi, başını salladı ve benim gözlerim karardı, başım döndü ve sanki ayaklarım yerden kesildi.

Biri, kemiklerimi kırarcasına elime yapıştığı zaman kendime geldim. Cemile idi kolumu sıkan. Onu önce tanıyamadım. Benzi bembeyaz olmuş, gözleri kocaman açılmıştı. Dudaklarında az önceki gülümseyiş donup kalmıştı sanki. Dudakları tiril tiril titriyordu. O zaman, yalnız biz değil, hemen herkes merdivenin ayağına koşmuştu. Alım memuru da koşup gelmişti. Danyar iki adım daha attı. Sırtındaki çuvalı düzeltmek için yavaşça dizinin üzerine eğildi. Cemile yüzünü elleri arasına almış bağırıyordu:

- At! At o çuvalı!

Ama Danyar, nedendir bilinmez, çuvalı atmıyordu. Oysa merdivenin tâ başında iken yükünü yan tarafa kaydırır, arkadan gelenlere de çarpmazdı. Cemile'nin sesini duyunca, ayağı üzerinde yavaşça doğruldu, bir adım daha attı ve yine sendeledi.

- At o çuvalı köppoğlu, at! diye bağırdı alım memuru.

Herkes tekrarladı:

- At! At çuvalı, at!

Danyar yine doğruldu.

Oradakilerden biri kendinden emin bir sesle:

- Hayır, atmayacak, diye mırıldandı.

Peşinden gelenler de, merdiven aşağısında ona bakanlar da anlamışlardı ki, çuvalla birlikte yuvarlanmak pahasına yükünü atmayacaktı. Ölü bir sessizlik kapladı ortalığı. Dışarıda, duvarın arkasında bir lokomotif, kesik kesik düdük çaldı.

Danyar, hiçbir şey duymuyormuş gibi, yukarıya, kızgın demir çatının altına doğru basamakları esneterek ilerliyordu. Üç adımda bir sendeleyerek duruyor, nefes alıyor, sonra yine bütün gücünü toplayarak ilerliyordu. Arkasından gelenler adımlarını ona uydurmuşlar, o durunca duruyorlardı. Bu yüzden onlar da çok yoruluyor, zor dayanıyorlardı ama hiçbiri ona ağzını açıp birşey söylemiyor, bağırmıyordu. Çuval taşıyanlar sanırsınız birbirlerine görünmez bir iple bağlanmışlardı: Kaygan, tehlikeli bir patikada ilerliyorlardı ve hepsinin hayatı birinin hayatına bağlıydı! O sessiz dayanışmada, hepsinin sallanışında, tek ve aynı ağır âhenk vardı: Danyar'ın ardında bir adım, bir adım daha, sonra bir adım daha… Onun hemen ardından gelen asker karısı bir kadın, dişlerini sıkarak, ona öyle bir merhametle, öyle candan dua okuyordu ki!... O da zor yürüyor, bacakları titriyor ama yine de Danyar için dua ediyordu.

Yolun sonuna, merdiven meylinin başladığı yere pek az birşey kalmıştı. Ama Danyar bir defa daha sendeledi. Yaralı bacağı ona itaat etmiyordu artık. Sırtındaki çuvalı atmazsa hemen devrilecekti.

Cemile bana bağırdı:

- Koş! Tut çuvalın arkasından!

Böyle derken, kendisi de, sanki yardım edebilecekmiş gibi, olduğu yerde ve çaresiz, ellerini uzatıyordu ona doğru.

Merdivene fırladım. İnsanların ve çuvalların arasından kendime yol bulup Danyar'ın yanına ulaştım. Koltuğunun altından şöyle bir baktı bana. Alnından ter akıyordu. Damarları şişmişti, kan oturmuş gözleriyle ateş püskürerek bakmıştı bana. Çuvalı tutmak istedim:

- Çekil başımdan! dedi bana öfkeyle. Ve yine ilerledi.

Danyar topallayarak ve güçlükle nefes alarak aşağıya indiği zaman, bütün eller kamçı gibi ona uzanmıştı. Herkes sessizce önünden

çekilip ona yol veriyordu. Ama alım memuru kendini tutamadı:

- Sen aklını mı oynattın evlât! Ben insan değil miyim? O çuvalı aşağıda boşaltmana izin vermez miydim? Bu kadar ağır çuvalı ne diye taşıyorsun?

- Bu benim meselem, dedi Danyar sakin ve alçak bir sesle.

Başını yana çevirerek tükürdü ve arabasına gitti. Biz başımızı kaldırıp ona bakmaya cesaret edememiştik. Çok utanıyorduk. Bizim budalaca şakamızı bu derece ciddiye almış olması bizi çok üzmüştü.

Bütün gece hiç konuşmadan yol aldık. Suskunluk Danyar'ın her zamanki hâliydi. Onun için bize hâlâ kızgın olup olmadığını ya da olayı unutup unutmadığını anlayamıyorduk. Ama vicdanımız sızlıyor, olayın ağırlığı altında eziliyorduk.

Sabahleyin arabaları yüklemek için harman yerine gelince, Cemile o uğursuz çuvalı kaptı, bir ucunu ayağının altına alarak öbür ucunu eliyle çekip cart diye yırttı ve sonra götürüp tartıcı kadının ayakları dibine fırlattı:

- Al bu paçavranı! Hem söyle o onbaşıya bir daha bize böyle paçavralar yırttırmasın!

- Neyin var senin? Ne oldu?

- Yok birşey!

*

* *

Ertesi gün Danyar bize kızdığını hiç belli etmedi. Her zamanki gibi suskundu ve hiçbir şey olmamış gibi davranıyordu. Yalnız, özellikle çuval taşırken, her zamakinden daha fazla topallıyordu. Besbelli dün yarası iyice azmıştı. Onu öyle topallar görünce hemen işlediğimiz suç aklımıza geliyor ve bir daha çıkmıyordu aklımızdan. Ama biraz gülse, şakalaşsa, üzüntümüz azalacak, küskünlük bitecekti.

Cemile de hiçbir şey olmamış gibi görünmeye çalışıyordu. Hatta mağrur görünüp gülüyordu da. Ama ben gün boyunca onun o eski Cemile olmadığını farkediyordum.

İstasyondan geç döndük. Danyar önde gidiyordu. Gece çok güzeldi. Uzak yakın bütün yıldızların ışıl ışıl parladığı Ağustos gecelerini kim bilmez! En küçük yıldız bile görünür. İşte bunlardan bir tanesi: Kenarları, kırağı düşmüş gibi, küçük buz ışınlarla pırıl pırıl parlıyor ve

dünyamıza karanlık göklerden saf bir şaşkınlıkla bakıyor. Boğazdan geçiyorduk ve ben de uzun uzun o yıldıza bakıyordum. Çayıra döndüklerini bildikleri için atlar pek keyifli koşuyor, tekerleklerin altında çakıltaşları gıcırdıyordu. Rüzgâr bozkırdan çiçeklenmiş pelinlerin kekremsi kokusunu, çok az duyulan olgun arpa kokusunu getiriyor, bütün bunlar terleyen atların koşum kokularına, koşumların katran kokusuna karışarak insanın hafifçe başını döndürüyordu.

Bir yanda, yolun üst tarafında, yabangüllerinin kapladığı kayalıklı yamaçlar yükseliyordu. Öbür tarafta, aşağılarda, söğüt ve küçük yabanî kavak kümelerinin arasında, Kurkurcu çayı çağıldıyordu hiç bıkmadan. Bazen, gerilerde bir yerden, köprüden iki tarafa geçen trenlerin uğultuları duyuluyordu. Trenler uzaklaşırken, demir tekerleklerin dilince söylenen güfteleri de uzun süre peşlerinden sürüklüyordu.

Serin havada yol almak, atların dalgalı bellerini seyretmek, Ağustos gecesini dinlemek ve kokularını içine çekmek, çok büyük bir zevk verir insana! Cemile arabasını benim önümde sürüyordu. Dizginleri gevşetmiş, iki yanına baka baka türkü söylüyordu yavaştan. Anladım ki sessizlik onu da duygulandırmış. Böyle bir gecede susup durmak imkânsızdır. Böyle bir gecede insan şarkı söylemek ister!

Şimdi yüksek sesle türkü söylemeye başlamıştı. Belki de Danyar'la olan ilişkilerimizi eski hâline döndürmek, ona karşı suçluluk duygusundan kurtulmak için söylüyordu türküyü. Sesi güzeldi, alaycı idi ve hep kendi avılımızın türkülerini söylüyordu:

"Küçük ipek mendilimi
Senin için salladım..."

Ya da:

"Sevgilim uzak yollarda..."

gibi türkülerdi bunlar. Çok türkü, çok mâni biliyor ve bunları duyarak söylüyordu. Onu dinlemek bir zevkti. Ama birden durdu ve Danyar'a seslendi:

- Hey Danyar, sen de bir türkü söylesene! Sen cigit değil misin yani!

Danyar atlarını durdurarak biraz mahcup, cevap verdi:

- Söyle Cemile söyle, cankulağımla dinliyorum seni!

- Ne yani, bizim kulağımız yok mu? Anlaşıldı, söylemek istemiyorsun. Pekalâ…

Ve Cemile söylemeye devam etti.

Ondan türkü söylemesini niçin istemişti acaba? Belki öylesine istemişti, belki de onu konuşturmak istiyordu. Az sonra tekrar türküsünü kesip bağırdı:

- Hey Danyar, sen hiç aşık oldun mu?

Böyle dedi ve gülmeye başladı.

Danyar soruya cevap vermiyor ve susuyordu. Cemile de sustu.

“Birine türkü söyletmenin iyi bir yolu bu” diye düşündüm ve güldüm.

Yolu kesen bir dereden geçerken, atların nalları gümüş renkli ıslak taşlara sürtünerek ses çıkardı ve hayvanlar yavaşladı. Dereyi geçtikten sonra Danyar kamçısını şaklattı ve birdenbire türkü söylemeye başladı. Ürkek bir sesle söylüyor, tekerlekler bir çukurdan geçerken sesi kesiliyordu:

Ey benim karlı morlu dağlarım!

Milletimin, ecdadımın toprağı!...

Bu iki mısradan sonra hemen ara verdi türküye. Uzun uzun öksürdü. Sonra, kısık ama içli bir sesle iki mısra daha söyledi:

Ey benim karlı morlu dağlarım!

Ey benim beşiğim, benim vatanım!...

Yine sustu. Birşeyden korkmuş, çekinmiş gibiydi.

Ben onun o anda ne kadar utandığını, sıkıldığını çok iyi anlıyordum. Ama, yavaş sesle, kesik kesik söylenen bu türküde bile çok dokunaklı, coşkulu, benim anlatamayacağım birşey vardı. Şüphesiz güzel bir sesi vardı Danyar’ın. Doğrusu, Danyar’dan umulmayacak birşeydi bu.

-Bak gördün mü Danyar’ı! dedim kendimi tutamayarak.

Cemile de susmuştu. Sonra birden bağırdı:

- Yahu sen neredeydin bugüne kadar? Hadi söyle, adamakıllı söyle!

İlerimizde bir açıklık göründü. Orada boğaz bitiyor, geniş vadiye çıkıyorduk. Hafif bir rüzgâr esiyordu. Danyar yine başladı türküsüne. Önce yine tutuk, güvensiz söylüyordu. Ama yavaş yavaş sesi gürleş-

ti, bütün boğazı doldurdu ve uzak kayalıklarda yankılanmaya başladı.

Beni çok şaşırtan şey, bu türkülerin melodisindeki coşku, tutku ve yakıcılık idi. Buna nasıl bir ad vereceğimi bilemiyordum. Bugün de bilemiyorum. Bu, yalnız bir ses miydi, yoksa onun yüreğinden taşan daha önemli başka birşey mi? Ya da, dinleyeni böyle bir coşkuya düşüren, en gizli düşünceleri uyaran birşey mi?

Herhangi bir ölçüde, Danyar'ın türküsünü ben de söyleyebilsem ne iyi olurdu? Bu türküde kelimeler yok gibiydi. Kelimelere gerek kalmadan, insanın engin ruhunu ardına kadar açan bir büyü, bir kudret vardı bu seste, bu ezgide. Ne o güne kadar ne de o günden sonra böyle etkileyici bir şarkı dinlemedim ben. Ne Kazak ne de Kırgız türkülerine benziyordu, ama her ikisi de vardı bu türkülerde. Danyar'ın türküsünde bu iki kardeş milletin en güzel nağmeleri birleşip erimiş, tek türkü oluvermişti ve bunu başkasının söylemesi de mümkün değildi. Hem dağların, hem bozkırların musikisiydi bu. Bazen Kırgız dağları gibi yankı yankı yükseliyor, bazen Kazak bozkırları gibi dalga dalga yayılıyordu.

Dinliyor ve şaşıp kalıyordum: "Meğer neymiş bu Danyar! Kim umardı onda böyle bir meziyet olduğunu! Sonunda anladık işte" diyordum.

Bozkırda, basılmış, yumuşak bir yolda gidiyorduk. Danyar'ın türküsü şimdi daha gür yayılıyor, birbirinden güzel yeni yeni nağmeleri şaşılacak bir kıvraklıkla, bir akıcılıkla söylüyordu. Böylesine zengin miydi bu konuda! Sanki kendini göstermek için bugünü, bu saati bekliyormuş!...

Birden herşey aydınlandı kafamda. Bazılarını kuşkulandıran, bazılarının alaya almalarına sebep olan o yabanîliğin, o tuhaflığın sebebini, onun bir hayal adamı, yalnızlığı, suskunluğu seven bir insan oluşunun sebebini, şimdi çok iyi anlıyordum. Akşam vakitlerini niçin Nöbet Tepesi'nde geçirdiğini, bütün gece çay kenarında niçin yapayalnız durduğunu, başkalarının işitemediği seslere niçin hep kulak kabarttığını, bazen birdenbire gözlerinin niçin parladığını, kaşlarını yukarı kaldırdığını anlıyordum şimdi: Danyar âşıktı. Denizler kadar derindi onun aşkı. Bunu iyice seziyordum, ama başkalarının aşkına hiç benzemiyordu. Çok büyük bir aşktı bu. Hayat aşığı, toprak aşığı,

tabiat aşığı idi. Bu aşkını içinde saklıyor ve türkülerde duyup yaşıyordu. İlgisiz bir insan, âşık olmayan bir insan, sesi ne kadar güzel olursa olsun, böyle şarkı, böyle türkü söyleyemez.

Türkünün son yankısı da sönüp gidiyor sandığımız bir anda, yürek oynatan yeni bir ezgi ile sanki atılım yapıyor ve uyuyan bozkırı uyandırıyordu. Ve bozkır, pek aşina olduğu bir türkü söyleyerek kendisini okşayan o türkücüyü, minnet duyarak zevkle, kıvançla dinliyordu. Çok geniş bir hülya akımı, hasat zamanını bekleyen olgun, göğün mavisine bürünmüş buğdayları dalgalandırıyor, şafak öncesinin ışık lekeleri tarlaları koşarak geçiyordu. Değirmen yanında yaşlı, sık söğütler yapraklarını hışırdatıyor, derenin ötesindeki çadırların ateşleri sönüyor, ne olduğunu anlayamadığım gölge gibi birşey, bazen bahçeler arasında kaybolarak, bazen yeniden görünerek karşı kıyıya, köyden yana, sessizce sıçrayıp gidiyordu. Rüzgâr oralardan elma kokularını, çiçeklenmiş mısırların yeni sağılmış süt gibi sıcak özlerinin, ballarının kokusunu ve kurumuş gübrelerin ılık nefeslerini getiriyordu.

Danyar kendinden geçmişti. Uzun uzun türkü çağırdı. Ağustos, mest olmuş dinliyordu onu. Atlar bile nice zamandan beri uygun adımla yavaş yavaş yürüyor ve sanki aksayıp bu mucizeyi bozmaktan korkuyorlardı.

Danyar, ezginin en yüksek perdesinde, sesinin en gür ve yankılı yerinde, birden türküsünü kesti. Gecekuşu çığlığına benzer bir sesle atları dehledi ve dörtnala kaldırdı. Hemen ardından Cemile'nin de aynı şeyi yapacağını sanıyor ve ben de hazırlanıyordum. Ama Cemile kımıldamadı bile. Oturduğu yerde başını omuzuna eğmiş ve öylece kalmıştı. Sanki hâlâ soğumamış, hâlâ havada bir yerde yüzen o sesi duymak için kulağını kabartmış dinliyordu. Danyar uzaklaşıp gitti. Avıla varıncaya kadar ağzımızı açıp tek kelime konuşmadık. Hem konuşmaya ne gerek vardı? İnsan herşeyi anlatamaz, zaten kelimeler de herşeyi anlatmaya yetmez...

O günden sonra hayatımızda bir değişiklik olduğu belliydi. Ben artık sürekli olarak iyi birşeyin olacağını bekliyor, bunu istiyordum. Sabah erkenden arabalarımızı yüklemek için harman yerine gidiyor, oradan istasyonun yolunu tutuyor, sonra bir an önce dönmek, dönüş yolunda Danyar'ın türkülerini dinlemek için sabırsızlanıyorduk. Onun

sesi içime doluyor ve nereye gitsem beni bırakmıyordu. Sabahları çiylerle ıslanmış yonca tarlasından köstekli atlara bu sesle beraber koşardım. Gülen güneş karşımda, dağların ardında kaybolurken yine bu sesle beraberdim. Her yerde onu dinliyordum. İhtiyar harmancılar harmanda tınaz savururken yağmur gibi düşen yaldızlı tanelerin tatlı tıpırtısında, bir çaylağın bozkırda döne döne süzülüşünde, yine bu sesi dinlerdim. Gördüğüm ve duyduğum herşeyde Danyar'ın sesi geliyordu sanki kulağıma.

Akşam olunca, boğazı geçerken, her defasında başka bir dünyada sanırdım kendimi. Gözümü kapar, Danyar'ı dinlerdim. Önümde, şaşılacak kadar aşina olduğum tablolar belirirdi. Çocukluğumdan beri sevdiğim, çok değer verdiğim tablolardı bunlar: Bir bakardım, çadırların üzerinde, turnaların uçtuğu yükseklikte, mavi-pembe bulutçuklar bahar kamplarını kurmuş hafif hafif dalgalanıyorlar. Bir de bakardım, yaylaklara çıkmış yılkı sürülerinin kişnemeleri ve toynak sesleriyle yer yerinden oynuyor, henüz yeleleri kırkılmamış küçük taylar ateş gibi parlayan vahşi kara gözleriyle analarının etrafında gururla ve delicesine koşup dönüyorlar. Kâh yamaçlardan yavaş yavaş inen keçi sürüleri; kâh, kayalar arasından fışkırıp çıkan ve beyaz köpükleriyle gözlerimi alan ve başka şeyleri göstermeyen bir çağlayan… Bazen çayın öbür tarafında, bozkırda, güneş, fundaların ve biçildikten sonra yine bitmiş çayırların üzerine tembel tembel inerdi. Uzakta, ta ufukta, ateş yeleli bir atlı, sanki elini uzatıp güneşi tutacakmış gibi, fırlayıp çıkardı, ama sonra, o da fundaların ve karanlıkların içinde kaybolurdu.

*

* *

Çayın ötesinde Kazak bozkırı göz alabildiğine uzanır, bizim dağlarımızı iki yana ayırır ve kendisi de ıssız, sessiz yayılıp gider...

Ama savaşın patladığı o yaz, bozkırın orasında burasında ateşler yanmaya, askerlerin at sürüleri sıcak toz bulutları kaldırmaya, her tarafta koşuşan ulaklar görülmeye başlamıştı. Karşıdan bir kazak çobanın atını çark ettirerek, gırtlaktan gelen bir sesle bizim tarafa bağırdığını hâlâ hatırlarım:

- Hey Kırgız, atına atla! Düşman geliyor! demiş, tozu dumana katarak, sıcağın çıkardığı bir buğu içinde dörtnala kaybolmuştu.

Bütün bozkır ayaklanmıştı. İlk süvari alaylarımız, dağdan ve vadiden büyük ve gürültülü törenlerle kalkıp gitmişlerdi. Binlerce üzengi şakırdıyor, binlerce yiğit gözleriyle bozkırı tarıyordu. Önde, sırıkların ucuna takılmış kızıl bayraklar dalgalanıyor, geride, atların kaldırdığı toz bulutunun ardında, analar ve eşler gözyaşı dökerek ve yakarışlarla, dualarla, yeri göğü inletiyorlardı: “Bozkır yardımcınız olsun, kahramanımız Manas’ın ruhu yardımcınız olsun!” diye de bağırıyorlardı.

İnsanların savaşa gitmek için düştükleri yollarda acılar, acı yakarışlar kalıyordu...

Bütün bu yeryüzü güzelliklerini ve tasalarını gözlerimin önüne seren Danyar’ın türküleriydi. Bütün bunları nereden, kimden duyup öğrenmişti? Ancak vatanını çok seven ve uzun yıllar onun hasretini çeken bir insan söyleyebilirdi bu vatan türkülerini. Hasret çektiği için öğrenip söylediğini çok iyi anlıyordum şimdi. Türkü söylerken onu, bozkır yollarında koşup oynayan ya da bu yolları arşınlayan küçük bir çocuk olarak canlandırıyordum gözümde.

Belki bu vatan türküleri o çocukluk günlerinde, savaşta, ateş altında, sonu gelmez yürüyüşler arasında doğmuştu ruhunda.

Danyar’ı dinlerken, yere kapanarak toprağımızı, onu çok seven bir evlat gibi öpmek istiyordum. Çok seven insan böyle yapar. İşte o zamanlar ilk defa içimde birşeyin, ad veremediğim ama zaptedilmez birşeyin uyandığını hissettim. Bu, duyduklarımı, düşündüklerimi ve gördüklerimi yalnız kendime saklamamak, onu bir yolla ifade ederek başkalarıyla da paylaşmak arzusu idi. Düşünce ve duygularımı, topraklarımızın güzelliğini, Danyar’ın yaptığı gibi, ateşli bir ilhamla başkalarına anlatmak istiyordum. Buna zorunlu hissediyordum kendimi. Kalbim, bilemediğim birşey karşısında, bilinçsiz bir sevinç, bilinçsiz bir korku ile durmuştu sanki. O zamanlar resim yapmak için fırçayı elime almam gerekiyormuş. Ama ben bunu anlamamıştım.

Çocukluğumdan beri resim yapmasını severim. Okul kitabımdaki küçük resimleri kopya ederdim ve arkadaşlarım “tıpkısını yapmışsın” derlerdi. Okulun duvar gazetesi için yaptığım resimleri öğretmenler de çok beğenirdi. Ama sonra savaş patlamış, ağabeylerim askere gitmiş, ben de bütün yaşıtlarım gibi kolhozda çalışmak için okulu terketmek zorunda bırakılmıştım. Bu yüzden boyaları, fırçaları

unutmuştum. Bir gün bunları tekrar hatırlayıp elime alacağım hiç aklıma gelmemişti. Ama Danyar'ın türküleri ruhumu alt-üst etmişti. Rüyadaymış gibi yürüyor ve dünyaya, ilk defa görüyormuşum gibi şaşkın gözlerle bakıyordum.

Cemile de değişmişti birden bire! O kahkahacı, saldırgan, çok konuşan Cemile yoktu şimdi. Sönük gözlerine, duru bir bahar hüznü dolmuştu. Yolda giderken inatla hep birşeyler düşünüyordu. Dudaklarında hülyalı bir gülümseme vardı. Hep dalgındı. Yalnız kendisinin bildiği birşeye için için sevindiği, mutlu olduğu da anlaşılıyordu. Bazen bir çuvalı omuzlar, sonra olduğu yerde dikilip durur, önünde azgın bir sel varmış gibi, anlaşılmaz bir sessizlik içinde bekler, adımını atıp atmamaya karar veremezdi. Danyar'dan uzak duruyor, onun gözlerine hiç bakmıyordu.

Ama birgün, harman yerinde, sakin görünmeye çalışarak, yine de heyecanını gizleyemeden:

- Şu gömleğini çıkar da yıkayayım! dedi.

Gömleği derede yıkadıktan sonra kuruması için güneşe serdi. Daha sonra da onu elinin ayasıyla ve itina ile uzun uzun düzeltmeye başladı. Ara sıra kaldırıp iyice yıpranmış omuzlarına bakıyor, üzüntülü bir şekilde başını sallıyor, sonra sessizce ütüler gibi düzeltmeye devam ediyordu.

O günlerde Cemile yalnız bir defa, gözleri eskisi gibi parlayarak kahkaha ile güldü. Genç kadınlar, kızlar ve yaralanıp cepheden dönmüş yiğitler, büyük bir gürültü ile güle oynaya, yonca tarlasından harman yerine dönüyorlardı. Cigitler (yiğitler) kadınlara bağırdı:

- Hey geveze papağanlar, has ekmeği yalnız kendiniz yemeyin, biraz da başkalarına verin bakalım, yoksa hepinizi dereye atarız!

Cigitler böyle derken şaka olsun diye dirgenlerini doğrultmuşlardı.

Cemile, yeri göğü inleten şakrak sesiyle cevap verdi:

- Dirgenlerle bizi korkutamazsınız! Dostlar için yiyeceği her zaman bulurum ben, ama siz ekmeği kendiniz kazanın!

- Yaa öyle mi! Hepinizi suya atalım da görün!

Bunun üzerine kızlar ve delikanlılar yaka paça birbirlerine girdiler. Bağırışıp çağırışıyor, gülüyor ve birbirlerini suya atmak için itişip kakışıyorlardı.

- Haydi, yakalayın şunları! diye bağırıyordu erkekler.

Cemile herkesten daha çok gülüyor, kendisine saldıran erkeklerin elinden çevik bir hareketle ve kolayca kurtuluyordu.

Ama işin tuhafı şu ki cigitlerin hepsi Cemile'ye göz dikmiş, yalnız ona saldırıyorlardı. Herbiri onu yakalamak, kucaklamak istiyordu. Sonunda üç delikanlı onu yakaladı ve suya atmak için kaldırdı.

- Ya bir öpücük verirsin ya da dereyi boylarsın! dediler.

- Haydi atıyoruz, atıyo..

Cemile yine kurtuluyor, kahkaha ile gülüyor, başını arkaya atıp arkadaşlarını yardıma çağırıyordu. Ama arkadaşları dere boyunda itişe kakışa koşarken suya düşen başörtülerini yakalamakla uğraşıyorlardı. Yiğitlerin kahkahaları arasında Cemile nihayet suyu boyladı. Sudan çıkarken saçları bozulmuş, dağılmıştı ama o haliyle her zamankinden daha güzeldi. Basma entarisi sırılsıklam olarak vücuduna yapışmış, yuvarlak taze kalçalarını, diri göğüslerini iyice meydana çıkarmıştı. Ama kendisi bunun farkında değildi. Gülüyor, sendeliyor ve alev alev yanan yüzünden, sicim gibi, neşeli sular süzülüyordu.

- Bir öpücük! diye ısrar ediyordu gençler.

Cemile öpücük veriyor ama yine suya atılıyor, ıslanarak ağırlaşmış örgülü perçemlerini bir baş hareketiyle geriye atarak yine kahkaha ile gülüyordu. Harmanda çalışanlar da büyük bir ilgiyle seyrediyordu gençlerin muzipliğini. Tınaz savuran ihtiyarlar yabalarını bırakmış, gözlerinde beliren bir damla yaşı siliyor, yanık yüzlerinin kırışığı neşe ile parlıyordu. Bir an için kendi gençliklerini hatırlıyor olmalıydılar. Ben de gülüyordum coşkun bir sevinçle. Bu defa Cemile'yi erkeklerden kıskançlıkla koruma görevimi unutmuştum.

Hiç gülmeyen, yalnız Danyar idi. Bir ara onu farkettim ve gülmeyi hemen kestim. Harmanın kenarında, ayakta, bacaklarını hafifçe açmış, tek başına duruyordu. Birden fırlayıp gençlerin üzerine atılacak ve Cemile'yi kurtaracak gibi geldi bana. Cemile'ye, hiç gözünü ayırmadan bakıyordu: Hayran ve üzgündü. Hem ızdırap, hem sevinç vardı bu bakışta. Evet, belliydi, onun mutluluğu ve kederi Cemile'nin güzelliğinde, bir arada bulunuyordu. Yiğitler Cemile'yi kucaklayıp sıktıkları ve herbiri bir öpücük almaya çalıştıkları zaman başını eğiyor, harekete geçecekmiş gibi yapıyor, ama geçmiyordu.

O arada Cemile de farketti Danyar'ı. Birden gülmesini keserek gözlerini yere indirdi ve:

- Bırakın artık sululuğu! diye bağırdı ve iyice şımaran yiğitleri sert bir şekilde itti.

İçlerinden biri hâlâ onu kucaklamaya çalışıyordu.

- Rahat bırak beni! diye bağırdı ve onu da kuvvetle itti. Kaçamak bir bakışla Danyar'a baktı ve sonra entarisinin suyunu sıkmak için çalıların arasına koştu.

Aralarındaki ilişkiyi hâlâ iyi anlamış değildim. Bu konuyu düşünmeye korktuğumu da itiraf etmeliyim. Cemile'nin Danyar'dan çekinerek üzülmesi anlayamadığım bir sebeple beni tedirgin ediyor, keyfimi kaçırıyordu. Onu, eskisi gibi hep gülen, şakalaşan, muziplik yapan biri olarak görmek istiyordum böyle zamanlarda. Ama, geceleyin köye dönerken, onlar hesabına açıklanması zor bir sevinç duyuyordum.

Boğazı geçerken Cemile arabada otururdu. Ama boğazı geçip bozkıra çıkar çıkmaz yere atlar, yaya yürürdü. Ben de öyle yapardım. Yolda yürüyerek dinlemek daha iyi oluyordu.

Önce herbirimiz kendi arabamızın yanında yürürdük. Sonra, hiç farkında olmadan, adım adım Danyar'a yaklaşırdık. Bizi ona hangi karşı gelinmez gücün çektiğini bilemiyorum. Karanlıkta, yüzünün ve gözlerinin ifadesini görmek istiyorduk: O türküleri söyleyen gerçekten o uyumsuz, o asık suratlı Danyar mıydı?

Ve her defasında, Cemile'nin coşkuyla ama aynı zamanda üzüntüyle elini ona uzattığını görürdüm. Danyar bunu farketmezdi. O, elini göğsüne dayamış, yukarıda, uzakta bir yerlere bakar, iki yanına sallanırdı. Cemile'nin eli de çaresiz bir şekilde arabanın kenarına düşerdi. O zaman ürperir, birden elini çeker ve dururdu. Yolun ortasında, ayakta, yıkılmış, sersemlemiş olarak öylece kalır, Danyar'a uzun uzun bakar ve sonra yine yola koyulurdu.

Bazen bana, Cemile ile ikimiz benzer ve anlaşılmaz bir duygu ile allak-bullak oluyormuşuz gibi gelirdi. Belki bu duygu uzun zamandan beri ruhumuza saklanmıştı da şimdi gün ışığına çıkıyordu.

Cemile çalışırken yine kendinden geçerdi. Ama, harman yerinde mola verdiğimiz nadir dakikalarda, yerinde duramazdı. Tınaz savuranların arasına karışır, onlara yardım eder, tınazı tâ yukarılara atar, sonra birden yabasını bırakarak saman yığınlarına doğru koşar-

dı. Orada gölgeye oturur ve sonra yalnız kalmaktan korkar gibi beni yanına çağırırdı:

- Kiçine-bala, gel biraz oturalım! derdi.

Beni çağırdığı zaman önemli birşey söylemesini, onu alt-üst eden derdini açmasını beklerdim. O, sessizce benim başımı dizlerine koyar, uzaklara bakar, sert saçlarımı karıştırır, titrek ve sıcak parmaklarıyla yüzümü şefkatle okşardı. Ben ise, aşağıdan yukarı doğru onun hüzün ve anlaşılmaz bir heyecanın baskısında olan yüzüne bakar ve onda kendimi bulur gibi olurdum. Onun ruhunda da, tıpkı bende olduğu gibi, acı veren, toplanıp olgunlaşan ve şimdi bir çıkış yolu arayan birşey vardı. Bu şey, onu dehşete düşürüyordu. Tutkun olduğu şeyi, vurulmuşluğun kendisine acı acı hem itiraf etmek istiyor, hem de istemiyordu. Ben de onun Danyar'ı sevmesini hem istiyor, hem istemiyordum. Ne de olsa Cemile bizim ailenin gelini, ağabeyimin karısı idi.

Ama bu düşünceler aklıma çok kısa bir süre için saplanırdı. Hemen söküp atardım onları kafamdan. O zaman, onun çocuk dudakları gibi yarı açık duyarlı dudaklarını, yaş dolu gözlerini seyretmek, benim için büyük bir zevk olurdu.. ne kadar güzeldi, ne kadar güzel! Sevgiler saçan yüzü, berrak ruhunun aynasıydı. O zaman ben yalnız bunlara bakıyor, bunları görüyor, ama herşeyi anlayamıyordum. Bugün bile kendime sık sık sorarım: Aşk da bir ilham mıdır? Ressamın, şairin ilhamı gibi bir ilham mıdır? Cemile'yi süzerken, koşup bozkıra kaçmak geliyordu içimden. İçimdeki o anlaşılmaz korkunun ve anlaşılmaz sevincin üstesinden nasıl geleceğimi, bağıra bağıra yere göğe sormak geliyordu. Ve bir gün, inanın bana, bu soruların cevabını buldum.

Her zamanki gibi istasyondan geliyorduk. Akşam karanlığı çökmüş, gökyüzünde yıldızlar ışıldamaya başlamış, bozkır uykuya dalmıştı. Yalnız Danyar'ın türküsü bozuyordu sessizliği. Sesi yükseliyor, çınlıyor ve sonra uzakların yumuşak karanlığında dağılıp gidiyordu. Cemile ve ben, onun arabasının ardında yaya yürüyorduk.

Ama bu defa Danyar'a birşeyler olmuştu: Türküsünde öyle tatlı, öyle dokunaklı bir sevecenlik ve öyle bir yalnızlık duygusu vardı ki ona olan sempati ve merhametten insanın gözleri sulanıyor, boğazına birşey takılıyordu.

Cemile, başı önde yürüyor ve arabanın korkuluğunu sımsıkı tutuyordu. Danyar'ın sesi tekrar yükselince, başını kaldırdı, sıçrayıp Danyar'ın arabasına bindi ve onun yanına oturdu. Elini göğsüne koymuş ve sanki taş kesilmişti. Ben arabanın yanında yürüyor, hafifçe hızlanarak öne geçiyor ve gözucuyla onlara bakıyordum. Danyar sanki yanında Cemile'nin varlığını hissetmemiş gibi söylüyordu türküsünü. Cemile'nin kolları mecalsiz yere düşmüştü yine. Danyar'a iyice sokulmuş, başını hafifçe onun omuzuna dayamıştı. Bir an, kırbaç yiyen atın birden sıçraması gibi, Danyar'ın sesi titredi, sonra yeni bir kuvvetle yine gürledi, çınladı. Danyar şimdi bir aşk türküsü söylüyordu.

Ben allak bullak olmuştum. Bozkır birden çiçeklenmiş, kımıldamış, karanlıkları kovmuştu sanki. Ve bu engin bozkırda ben iki âşık görmüştüm. Beni farketmiyorlardı bile. Sanki ben orada değildim. Yürürken hep onlara bakıyordum şimdi. Dünyayı unutmuşlar, türkünün âhengiyle iki yana sallanıyorlardı. Onları tanıyamıyordum. Oysa eskimiş, kopçaları çözülmüş asker gömleğiyle hep o Danyar'dı, ama gözleri karanlıklar içindeki ateş gibi parlıyordu. Ona iyice sokulup oturmuş, sessiz, sakin kirpiklerinde gözyaşları parlayan da yine benim yengem, bizim Cemile idi. Ama bambaşka iki insan olmuşlardı. Harikulâde mutlu iki insan. Mutluluk denen şey bu değil midir? Çünkü, ondaki o engin vatan aşkının ifadesi olan ilhamlı müziği de Danyar, Cemile için söylüyordu. O, türküsünde Cemile'yi söylüyordu.

Danyar'ı dinlerken her zaman duyduğum o anlaşılmaz heyecan beni yine sardı. Ve bir anda, ne istediğimi apaçık anlayıverdim: Ben, onların resimlerini yapmak istiyordum.

Bu düşüncem beni korkuttu, ama resim yapma isteğim bu korkudan daha büyük, daha güçlüydü. Onları, bu mutlulukları içinde, tam şu saatte oldukları gibi mutlu gösterecektim. Bu saati gösterecektim! Başarabilecek miydim? Hem korkudan, hem sevinçten nefesim kesilmişti. Kendimden geçmiş, tatlı bir sarhoşluk içinde yüzüyordum. Ben de mutluydum, çünkü bu cüretli arzumun ileride başıma neler açacağını henüz bilmiyordum. Kendi kendime "Doğayı Danyar gibi görmeli, Danyar'ın türkülerle anlattığını ben boyalarımla anlatmalıyım, dağların, bozkırın, insanların, otların, bulutların, derelerin resimlerini yapmalıyım…" diyordum. Sonra aklıma geldi: "Boyaları

nereden bulacağım? Okuldan vermezler, çünkü kendilerine lâzım!" Sanki bütün mesele boyaları bulmaktan ibaretti.

Danyar'ın türküsü ansızın kesiliverdi. Cemile kendinden geçerek ona sarılmış, ama az sonra hemen çekilmiş, bir an durmuş ve atlayıp inmişti arabadan. Danyar, şaşırarak dizginleri çekmiş, atlar da durmuştu. Cemile yolun ortasında, ayakta duruyordu. Danyar'a arkasını dönmüştü, ama birden başını döndürdü ve ona profilden baktı. Gözyaşlarını güçlükle zaptediyordu.

- Bana niye öyle bakıyorsun! dedi.

Kısa bir sessizlikten sonra ekledi:

- Beni süzüp durma öyle! Yanıma otur da dizginleri tut. Amma da can sıkıcı şeylersiniz!

Dizginleri alıp atları sürdüm. "Cemile'ye birden bire ne oldu?" diye düşünüyordum. Ne olduğunu tahmin etmek zor değildi: Onun nikâhlı bir kocası vardı, Saratov'da bir hastahanedeydi, yaşıyordu. Böyleyken, içinde bulunduğu durum çok zor geliyordu ona. Ama ben bunları hiç düşünmek istemiyordum. Hatta, Danyar'ın bundan sonra türkü söylemeyeceğini, bir daha onun sesini işitemeyeceğimi bilsem, Cemile'den soğurdum.

Şimdi yorgunluktan ölüyor, bir an önce yerimize varıp kendimi saman yatağıma atmak istiyordum. Tırısa kalkan atların sırtı karanlıkta dalgalanıyor, araba iyice sarsıyor ve dizginler elimden düşüyordu.

Harman yerine gelince, uyur-gezer gibi atları çözüp koşumları çıkarmış, saman yatağıma sürüklenmiş ve kendimi atmıştım. Bu defa atları Danyar götürdü çayıra.

Sabahleyin uyandığım zaman sevinçliydim, ruhum aydınlanmıştı. Cemile ve Danyar'ın resimlerini yapacaktım. Gözlerimi kapadım ve onları resimde göstermek istediğim gibi canlandırdım.

Yapacağım şey, fırça ve boyaları alıp resme başlamaktan ibaretti sanki.

Önce dereye, oradan da köstekli atlara doğru koştum. Islak ve serin yonca yaprakları çıplak ayaklarıma tatlı tatlı vuruyor, henüz uyuşuk parmaklarına dalıyor, ama bu benim hoşuma gidiyordu. Koşuyor ve geçtiğim yerlerde çevreme de bakıyordum. Güneş dağların ardından kalkmış, yükseliyor, arkın kenarında kendiliğinden çıkmış

bir günebakan güneşe bakıp geriniyordu. Etrafını beyaz başlı pire otları sarmıştı, ama o bunlara hiç aldırmıyor, onların arasından uzanıp, küçük sarı dilleriyle sabahın ışınlarını yakalıyor, sık tanelerden oluşan sepetine dolduruyordu. Arabaların bozduğu ark geçidinde, su, tekerlek izlerinden kıyılara taşıyordu. İşte bir leylak adacığı, kokulu naneler arasından kendine yer açıp kümelenmiş… Sevgili toprağımın üzerinde koşuyorum. Başımın üstünde kırlangıçlar, kim birinci gelecek diye yarışıyor, oynaşıyorlar. Ah boyalarım olsaydı da, bu sabah güneşinin, karlı-morlu dağların, çiy kaplı yonca tarlasının, ark kenarında kendiliğinden çıkmış şu günebakanın resimlerini yapsaydım!

Harman yerine döndüğüm zaman ortalığın toz pembesi kararı verdi. Çünkü orada, hırçın, yüzü sapsarı bir Cemile buldum. Gözlerinin etrafında mor halkalar vardı. Besbelli gece uyumamış, ya da uyuyamamıştı. Bana gülümsemedi, benimle konuşmadı. Ama o sırada oraya gelen onbaşı Orozmat'ı görünce yanına sokuldu ve selâm bile vermeden şöyle dedi:

- Arabanızı alın, beni istediğiniz yere gönderin, ama artık istasyona gitmeyeceğim!

- Neyin var senin Cemilettay[7], büvelek mi ısırdı yoksa? dedi Orozmat şaşırarak.

7 *Cemilettay*= Cemile totay. Totay = Hanım.

- Büvelek dediğin dananın kuyruğu altında olur. Ağzımdan lâf almaya çalışmayın, istasyona gitmek istemiyorum dedim, o kadar!

Orozmat'ın gülümsemesi kayboldu:

- İstesen de istemesen de tahılı taşıyacaksın! Biri canını sıkacak birşey yapmışsa söyle, şu koltuk değneğimi ensesine patlatayım! Böyle birşey yoksa aptallık etme. Taşıdığın şey asker ekmeğidir, senin kocan da asker!

Böyle dedi ve koltuk değneğine yapışarak seke seke çekip gitti.

Cemile kendini tutamamış, kıpkırmızı olmuştu. Danyar'dan yana bir göz atarak hafifçe içini çekti. Danyar biraz ötede, sırtı ona dönük olarak ayakta duruyor, atın hamutunu geçiriyor, kayışlarını sıkıyordu. Konuşulanların hepsini duymuştu. Cemile, kamçısının sapını parmaklarıyla bükmeye çalışarak, bir süre daha olduğu yerde durdu. Sonra, elini umutsuzca sallayarak arabasına doğru yürüdü.

O gün, her zamankinden daha erken döndük istasyondan. Danyar atları yol boyunca koşturmuştu. Cemile sessiz ve kederliydi. Bozkırın da birden bire karardığını görünce gözlerime inanamadım. Dünkünden başka bir bozkır mıydı bu? Sanki bana bir peri masalı anlatmışlardı, beni alt-üst eden oradaki mutluluk tablosu kafamdan çıkmamıştı. Nasıl olduğunu bilmeden hayatın en çarpıcı görünümlerinden birini yakalamıştım. Onu bütün ayrıntılarıyla görüyordum ve bu da beni çıkmazlar içinde bırakıyordu. Ancak, tartıcı kadından kalın, beyaz bir kâğıt aşırdıktan sonra sakinleşebildim. Bu kâğıdı alıp dokurcunların arkasına saklandım. Göğüs kafesimde yüreğim davul çalıyordu sanki. Gelirken, tınazcıların bir yabasını da almıştım. Bu yaba dümdüz idi. Kâğıdı onun üzerine serdim.

- Allah'ım, yardım et! diye mırıldandım. Babam beni ilk defa ata bindirdiği zaman da böyle demiştim. Kurşun kalemi kâğıda dokundurdum. Kara kalemle ilk defa ve acemice çiziyordum. Ama kâğıt üzerinde Danyar'ın şekli belirince herşeyi unuttum. Ağustos gecesinin bozkırı kâğıtta şimdiden belirmeye başlamıştı. Bana öyle geliyordu. Danyar'ın türküsünü de duyuyor, onu görüyor gibiydim. Cemile'yi de, göğsü yarı açık, başını eğmiş, Danyar'ın omuzuna yaslanmış olarak görüyordum. Bu benim, kopya olmayan, kendi hayalimden çıkan ilk resimdi. İşte araba, işte Danyar ve Cemile, işte arabanın oku üzerine düşmüş dizginler, atların karanlıkta dalgalanan sırtları, ötede bozkır ve daha uzaklarda yıldızlar...

Kendimi öyle kaptırmışım ki etrafımda olanları ne görüyor, ne duyuyordum. Ancak tepemde bağıran bir sesle kendime geldim:

- Hey, neyin var senin, sağır mı oldun?

Cemile idi bu. Şaşırdım, utanıp kızardım ama resmi saklayamadım.

- Arabalar çoktan yüklendi, bir saattir bağırıyoruz cevap vermiyorsun! Nedir o önündeki? Ne yapıyorsun? Hımm!

Resmi eline almış, kızarık omuzlarını kaldırmıştı.

Ben, utancımdan yerin dibine girecektim nerdeyse. Cemile resme uzun uzun baktı. Sonra üzgün, dolu dolu olan gözlerle beni süzdü ve yavaş bir sesle:

- Kiçine-bala, onu bana ver, hâtıra olarak saklayacağım...

Böyle dedi ve kâğıdı katlayıp koynuna soktu.

Yola koyulmuştuk ve ben yerimde oturamıyordum. Bütün bunlar bir rüya idi sanki. Gördüğüm şeyin resmini yapabilmiş olmama inanamıyordum. Ama içimde, tâ kalbimin derinliklerinde, saf bir övünme, neşe ve gurur vardı. Birbirinden cüretli, birbirinden çekici hayaller, düşler, başımı döndürüyordu. Çok ve çeşitli tablolar yapmak geliyordu içimden. Ama onları kurşun kalemle değil, boya ve fırça ile yapacaktım. O anda çok hızlı gittiğimizin de farkında değildim. Atları hızla süren Danyar'dı. Cemile de ondan geri kalmıyordu. Sağa sola bakıyor, bazen suçlu ve dokunaklı bir eda ile birşeye gülümsüyordu. Ben de gülümsüyordum: Demek ki Danyar'a ve bana kızmıyordu Cemile. İsterse Danyar bugün de türkü söylerdi.

Bu defa istasyona her zamankinden daha erken geldik. Atlar köpük içinde kalmıştı. Durur durmaz Danyar çuvalları sırtlanıp taşımaya başladı. Ona ne olmuştu? Acelesi neydi? Bunu anlamak zor. Trenler geçerken durup onlara dalgın dalgın bakıyordu. Cemile de bakıyordu onun baktığı yere. Sanki Danyar'ın kafasından geçenleri anlamış gibi ona seslendi:

- Gel de şu gevşeyen nalçayı çıkarmama yardım et, sallanıp duruyor!

Danyar, dizlerinin arasına sıkıştırdığı nalının nalçasını çekip çıkardıktan sonra doğruldu. Cemile ona alçak sesle:

- Neyin var senin, anlamıyorum. Bu dünyada benden başka kadın yok mu?

Danyar sessizce gözlerini çevirdi. Cemile bu defa:

- Bunun benim için kolay olduğunu mu sanıyorsun? diye içini çekti.

Danyar'ın kaşları havaya kalktı, Cemile'ye aşkla, üzüntüyle baktı ve birşeyler söyledi. Ama o kadar alçak sesle söyledi ki işitemedim. Sonra, hızlı hızlı arabasına yürüdü. Sevincinden rahatlamış görünüyor, yürürken elindeki demiri okşuyordu. Cemile'nin sözleri onu nasıl rahatlatmıştı. Bir insanın derin bir iç çekerek "Bunun benim için kolay olduğunu mu sanıyorsun?" demesinde rahatlatıcı, sevindirici ne vardı?

Çuvalları boşaltmış, dönmeye hazırlanıyordum. Bu sırada avluya yaralı bir asker geldi. Zayıftı, üzerinde eski bir kaput vardı, omu-

zundan bir torba sarkıyordu. Birkaç dakika önce istasyonda bir tren durmuştu… Asker sağa sola baktı ve bağırdı:

- Kurkurcu köyünden kimse var mı burada?

Kendi kendime “bu kim acaba?” dedim.

- Ben Kurkurcu köyündenim, ya sen kimsin ağabey?

Asker bana doğru geliyordu. İşte tam o sırada Cemile’yi gördü, gülümsedi ve gözleri sevinçle parladı.

- Kerim! Sensin ha! diye bağırdı Cemile.

Asker ona doğru ilerledi:

- Oy Cemile, oy kardeşim! diye onun ellerini kendi elleri arasına aldı ve sıktı.

Bu delikanlı herhalde Cemile’nin köyünden olmalıydı.

- Ne güzel bir tesadüf… Karşılaşacağımı bilmiş gibi burada indim trenden… Sadık’ın yanından geliyorum, hastahanede beraberdik. Allah kısmet ederse bir-iki ay içinde o da dönecek. Yanından ayrılırken ona: “Karına bir mektup yaz da götüreyim”, dedim. İşte mektup, tam adresine, olduğu gibi teslim ediyorum…

Kerim böyle derken muska gibi üç köşe katlanmış bir kâğıdı Cemile’ye uzattı.

Cemile mektubu aldı, önce kızardı, sonra sarardı ve yan gözle Danyar’a baktı. Danyar, harman yerinde yaptığı gibi, arabaların yanında bacaklarını açmış duruyordu, umutsuzca Cemile’ye bakıyordu.

Bu sırada her taraftan koşup gelenler askerin etrafını sarmıştı. Kimisi akraba, kimisi tanıdık idi. Onu soru yağmuruna tutuyorlardı. Cemile daha mektubu getirene teşekkür edecek vakit bulamamıştı ki Danyar’ın arabası büyük bir gürültüyle onun önünden geçip avludan dışarı çıktı, çukurlarda sıçraya sıçraya, arkasında bir toz bulutu bırakarak yola koyuldu.

- Deli mi ne! diye bağırdı oradakiler ardından.

Başına toplanan kalabalık askeri bir kenara çekip götürmüştü. Cemile ile ikimiz avlunun ortasında duruyor, uzaklaşan toz bulutuna bakıyorduk.

- Haydi yenge, gidelim! dedim.

- Sen çek git, beni yalnız bırak! diye sert bir cevap verdi bana.

İşte böylece, ilk defa dönüş yolunda ayrı ayrı gidiyorduk. Boğucu bir sıcak kuru dudaklarımı yakıyordu. Gün boyu ısınan, kavrulup

çatlayan toprak, şimdi tuzlu bir beyazlıkla kaplanarak soğuyor gibiydi. Yine o tuz beyazı serapta, batıda, şekilsiz bir güneş yüzüyor, dalgalanıyordu. Ötede, kapalı, belirsiz bir ufkun üzerinde, portakal kırmızısı fırtına bulutları toplanmaktaydı. Bora halinde esen kuru bir rüzgâr atların yanaklarını köpüklerle beyazlatıyor, yelelerini ağır ağır sallıyor ve sonra uzaklaşıp yamaçlardaki pelin saplarını dalgalandırıyordu.

“Yağmur mu yağacak yoksa?” diye düşündüm.

İçimi bir sıkıntı kaplamıştı, çok huzursuzdum. Hep yavaş gitmek isteyen atları kamçıladım. Zayıf toy kuşları korkuya kapılmış, ince uzun bacaklarıyla dereye doğru kaçıyorlardı. Yolun üzerinde, çölde yetişen bir çeşit dulavratotlarının yaprakları uçuşuyordu. Bizim oralarda pek bulunmayan bu otları rüzgâr herhalde Kazak topraklarından getiriyordu. Güneş batmıştı. Etrafta kimsecikler yoktu. Bütün gün sıcaktan yanıp kavrulmuş bozkır vardı sadece.

Harman yerine geldiğim zaman hava kararmıştı. Etraf sessiz. Rüzgâr dinmiş, Danyar’ı aradım, seslendim. Yoktu.

- Dereye gitti, dedi bekçi, sıcak basınca herkes evlere dağıldı, harmanda yaprak kımıldatacak kadar rüzgâr esmiyor, rüzgâr esmezse tınaz da savuramazsın!

Atları çayıra saldım ve sonra dereye gitmeye karar verdim. Danyar’ın pek sevdiği ve her zaman gidip oturduğu o nöbet tepesinin yerini biliyordum.

Oradaydı. Başını dizleri arasına almış, kamburunu çıkarmış oturuyor, derenin şarıltısını dinliyordu. Yanına gitmek, boynuna sarılmak, ona tatlı sözler söylemek geçiyordu içimden. Ama, ne diyebilirdim ki? Kısa bir süre orada, biraz uzakta durup bekledim, sonra da dönüp geldim. Samanların üzerine attım kendimi. Uzun bir süre kararan gökyüzüne, bulutlara baktım. “Hayat niçin bu kadar karmaşık, bu kadar anlaşılmaz?” diye soruyordum kendime.

Cemile hâlâ dönmemişti. Nerelerde kaybolmuştu acaba? Yorgunluktan ölüyor ama yine de uyuyamıyordum. Uzakta, dağların üzerinde ve bulutların derinliğinde şimşekler çakıyordu.

Danyar geldiği zaman hâlâ uyumamıştım. Harman yerinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, arasıra yola bakıyordu. Sonra gelip benim yakınımdaki bir dokurcunun arkasına kendisini attı. Artık köyde dura-

mazdı, bir yerlere gidecekti. Ama nereye? Yapayalnızdı, evi-barkı yoktu. Kimin ihtiyacı olur böyle bir adama? Uykuya dalmak üzereydim ki yavaş yavaş geldiği anlaşılan bir araba sesi duydum. Herhalde Cemile idi gelen.

Samanı hışırdatan ayak seslerini, birinin ıslak bir kanatla omuzuma sürtünür gibi geçişini duyup gözlerimi açtığımda, ne kadar zamandan beri uyuduğumu bilemiyordum. Yanımdan geçen Cemile idi. Dereden geliyordu ve elinde yıkayıp sıktığı bir entari vardı. Durup endişe ile etrafa baktı ve sonra gidip Danyar'ın yanına oturdu:

- Danyar, işte geldim, gelmeye kendim karar verdim, dedi alçak sesle.

Etraf sessizdi. Bir şimşek, kayıp bir yerlere indi, gürlemesi duyulmadı.

- Kızdın mı? Çok mu kızdın?

Yine sessizlik oldu. Yalnız, dere kenarında, altı oyulan bir keseğin suya yuvarlanırken çıkardığı zayıf bir fışırtı duyuldu.

- Kabahat benim mi? Sen de kabahatli değil misin?...

Uzakta, dağların üzerinde çok gürledi. Bir şimşek Cemile'nin profilini aydınlattı. Cemile etrafa bakındı ve kendini Danyar'ın üzerine bırakıverdi. Omuzları Danyar'ın elleri arasında titriyor, sarsılıyordu. Samanın üzerinde onun yanına uzandı. Bozkırdan koşup gelen sıcak bir rüzgâr samanları savurdu, sonra, harman kenarında sallanıp duran çadıra çarptı ve yolun üzerinde topaç gibi döndü. Ve yine bulutlar arasında mavi ışıltılar göründü; yıldırım, kuru bir gürleme ile tam tepemizde çatladı. Bu, hem korkutan, hem hayranlık uyandıran birşeydi: Fırtına yaklaşıyordu, yazın son fırtınasıydı bu.

Cemile ateşli ateşli ama fısıltı ile konuşmaya devam ediyordu:

- Seni ona değişir miyim hiç! Sen öyle mi sandın? Hayır, hayır asla! O beni hiç sevmedi. Mektubunun en sonunda bana bir tek selâm söylüyordu, o kadar. Bundan sonra sevse de istemem. Kim ne derse desin. Sevgilim, kimsesiz sevgilim benim! Seni hiç kimseye kaptırmam! Uzun zamandan beri seviyorum seni… Bilmediğim zamanlardan beri seni sevmiş, seni beklemişim ben. Ve işte geldin, seni beklediğimi biliyormuş gibi geldin!...

Mavi şimşekler birbiri ardından çakıyor, zigzaglar yaparak tepenin arkasında dereye dalıyordu. Saman yığını üzerine yanlamasına

düşen serin yağmur damlaları oradan yere akıyordu.

Danyar, Kırgız ve Kazak lehçelerinin en tatlı, en güzel deyişleriyle fısıldamaya başladı:

- Cemile, aşkım benim! Biricik sevgilim Cemilettay! Ben de seni çok uzun zamandan beri seviyorum. Siperlerde hep seni düşünüyor, seni hayal ediyordum. Aşkımı, sevgilimi kendi vatanımda bulacağımı biliyordum. Aradığım, düşlediğim sendin. Cemile'm, benim Cemile'm! Bana dön de gözlerinin içine bakayım!

Fırtına koptu.

Çadırın kopan, yırtılan keçesi, yorgun bitkin bir kuşun kanat çırpması gibi sallanıyor, savruluyordu. Yağmur, yeri öpen şiddetli bir bora ile geliyor, alttan rüzgârla kamçılanıyor ve sonra seller gibi düşüyordu. Gökyüzünü yanlamasına geçen yıldırım da, göğü göçürür gibi müthiş bir sesle gürlüyordu. Şimşeklerin kızıl alevleri, dağların üzerinde, bahar lâlelerinden bir yangın çıkarmıştı sanki.

Yağmur yağıyor, ben samanların içine gömülmüş yatıyor ve elimin altında kalbimin heyecanla çarptığını duyuyordum. Mutluydum. Bir hastalıktan sonra ilk defa güneşe çıkmış gibi bir duygu vardı içimde. Hem yağmur, hem şimşek parıltıları samanı geçip bana ulaşıyordu ama ben memnundum. Fısıldayan Danyar mıydı, Cemile mi, yoksa saman üzerine düşen hafiflemiş yağmur damlaları mıydı? Bunu anlayamadan uyukluyordum.

Şimdi yağmurlar başlayacak ve hemen ardından sonbahar gelecekti. Sonbahar pelinlerinin ve yaş samanların nemli kokusu şimdiden havaya karışmıştı. Neler bekliyordu bizi sonbaharda? Neden bilmem, bunu hiç düşünmemiştim.

*

* *

İki yıl ara verdikten sonra o sonbahar tekrar okula döndüm. Derslerden sonra sık sık çay kenarına gider, şimdi terkedilmiş ve ıpıssız harman yerinin yakınında bir yere otururdum. Öğrenci boyalarıyla ilk resimlerimi orada yapmıştım. O zamanki görüşümle bile pek başarılı olamamıştım o resimlerde.

"Boyalar berbat! Ah gerçek boyalarım olsaydı!" diyordum. Ama gerçek boyanın nasıl olduğunu da pek bilemiyordum.

Küçük kurşun tüpler içindeki gerçek boyaları çok sonra görebilmiştim.

Öğretmenler şüphesiz haklıydılar. Boya olsun olmasın, “bu iş çalışmakla, çok çalışmakla olur, öğrenimle olur” diyorlardı. Ama resime çalışacak zaman henüz gelmemişti. Ağabeylerimden haber alamadığımız, annemin, iki ailenin tek yiğidi ve besleyicisi olan beni hiç boş bırakmadığı bir zamanda resim çalışmayı nasıl düşünürdüm? Bu konuyu açmaya bile cesaret edemiyordum. Ama bu sonbahar da, sanki beni çileden çıkarmak istiyormuş gibi, öyle güzeldi ki, gel de resmini yapma!

Soğuyan Kurkurcu deresini kum kapladı. Kum setlerinin üzerinde koyu yeşil ve portakal sarısı yosunlar bitti. Sevimli, küçük ve çıplak bir söğüt ağacı erken gelen donlar yüzünden kızardı ama kavakların sararmış kalın yaprakları hâlâ dökülmemişti.

Yılkı çobanlarının dumana boğulmuş ve yağmurla yıkanmış çadırları, su basan arazide, kızarmış çayırların üzerinde, kapkara duruyorlardı, buğu tüten kapı ağızlarında, kokulu, ince mavi dumanlar yükseliyordu. Zayıflamış aygırlar sonbahar telâşıyla ve olanca sesleriyle kişniyor, kısraklar her tarafa dağılıyordu. İlkbaharda bunları süründe tutmanın hiç de kolay olmayacağı şimdiden belliydi. Dağlardan inen davar sürüleri bölünmüş gruplar hâlinde dolaşıyorlardı tarlalarda. Kurumuş, kararmış bozkır, enlemesine ve boylamasına toynak izleriyle, patikalarla dolmuştu.

Çok geçmeden bozkır rüzgârı esmeye, karın habercisi olan soğuk yağmurlar yağmaya başladı. Havanın fena sayılmayacağı birgün çay kenarına gittim. Burada, kum setlerinin üzerinde, gözüme, yanmış bir dağ üvezi çalısı ilişti. Sonra, çaydan pek uzak olmayan söğütlükte oturdum. Akşam üzeriydi. Birden, yanyana giden iki insan gördüm. Bunların çay geçidinden geçtikleri besbelliydi. Aa! Danyar ve Cemile idi bunlar! Gözlerimi onların yüzünden ayıramadım. Ciddi ve endişeliydiler. Danyar’ın sırtında bir eşya torbası vardı, coşku içinde olduğu yürüyüşünden belliydi. Önü açık kaputunun uçları, eskimiş çizmelerinin konçlarına çarpıyordu. Cemile beyaz bir şala bürünmüştü ve şal ensesinden sarkıyordu. Üzerinde pek sevdiği çok renkli bir entari, bu entarinin üzerinde de pamuklu ceketi vardı. Bir eliyle küçük

bir bohça taşıyor, öbür eliyle Danyar'ın torbasının kayışını tutuyordu. Yürürken konuşuyorlardı.

İşte.. vadide, fundalar arasında bir patikadan gidiyorlardı. Onları gözlerimle takip ediyor ve ne yapacağımı bilemiyordum. Arkalarından seslensem? Ama dilim damağıma yapışmıştı.

Güneşin sarı kızıl ışınları, dağlar boyunca hızlı hızlı akan alaca bulutların üzerinden kayıp kayboluyor ve hava birden kararıyordu. Danyar ve Cemile arkalarına hiç bakmadan, demiryolu kavşağına gidiyorlardı. Başları fundaların arasından iki defa daha göründü, sallandı ve sonra kayboldular…

- Cemileee! diye bağırdım olanca kuvvetimle.

"Eeee!" diye sesimin yankısını duydum yalnız.

- Cemileee! diye bir kere daha bağırdım.

Aklımı kaybetmiştim sanki. Dereye dalıp, suların içinde arkalarından koşmaya başladım.

Sıçrayan serin sular yüzüme çarpıyordu, üstüm başım sırılsıklam olmuştu. Yola çıkamadan, bir yol bulamadan koşmaya devam ediyordum. Hızla giderken birden düşüp yuvarlandım, bilmediğim birşeye takılıp kaldım. Başımı kaldırmadan bir süre uzanıp durdum. Gözlerimden çeşme gibi yaş akıyordu. Karanlıklar bütün ağırlıklarıyla omuzlarıma çökmüştü sanki. Fundaların sapları, hüzün dolu bir ıslıkla ötüyor, inliyordu.

Hıçkıra hıçkıra bağırıyordum:

- Cemileee! Cemileee!...

Bana en yakın ve en sevdiğim insanlardan ayrılmıştım. İşte o zaman, yerde uzanıp yattığım o anlarda, birden anladım Cemile'yi sevdiğimi. Evet, sevmiştim ve bu benim ilk çocukluk, ilk gençlik aşkımdı.

Yüzüm, gözyaşlarımdan ıpıslak olan kolumun üzerinde, bir süre öylece kalakaldım. Ben yalnız Cemile'den ve Danyar'dan değil, çocukluğumdan da ayrılmıştım.

*

* *

Karanlıkta, bitkin bir durumda eve döndüğüm zaman, avluda büyük bir gürültü patırtı vardı. Üzengiler şakırdıyor, biri atları eyerli-

yor, atını avluya çarkettiren sarhoş Osman da avaz avaz bağırıyordu:

- Bu sokak köpeğini, bu piçi daha ilk günlerde kovmalıydık avıldan! Namussuz! Soyumuzun yüz karası! Elime bir geçirsem hemen orada gebertirim onu. Sonra bana ne isterlerse yapsınlar! Önüne gelen serseri karılarımızı kaçırsın ha! Yoo! Buna göz yumamam ben! Haydi yiğitler, ne duruyorsunuz, atları eyerleyin, aydayın! Bir yere kaçamazlar, istasyonda yakalarız onları!

Donup kaldım: Bunlar dörtnala at sürüp nereye gidiyorlardı? Onların demiryolu kavşağını değil de büyük istasyon yolunu tuttuklarını görünce, hiçkimseye görünmeden usulca eve girdim, gözyaşlarımı kimse görmesin diye, babamın kürklü paltosunu başıma çektim, içine gömüldüm.

Neler söylenmedi, ne dedikodular yapılmadı avılda! Kadınlar Cemile'yi suçlamakta birbirleriyle yarış ediyorlardı:

- Hay budala! Böyle bir aileyi terketmekle kısmetini, mutluluğunu kendi ayağıyla tepti. Kaçtığı adamın nesi var? Varı yoğu eski bir kaput ve tabanı delik ayakkabılar…

- Ne koyun dolu ağılı, ne evi, ne ocağı var! Bir dilenci işte, nesi varsa üstünde. O yosma da bunu anlayınca aklı başına gelir ama, iş işten geçmiş olur.

- Şu akla bakın! Sadık'ın bir koca olarak, ev reisi olarak nesi eksik? Avılın en gözde yiğidi o!

- Ya kaynanası? Allah her kuluna böyle bir kaynana nasip etmez! Böyle bir baybiçe bulun da gösterin!

Cemile'yi, eskiden yengem olan Cemile'yi, suçlamayan tek insan belki bendim. Varsın Danyar'ın kaputu eski, pabuçları delik olsun! Ondaki ruh zenginliğinin bizim hiçbirimizde bulunmadığını çok iyi biliyordum ben. Cemile'nin onunla mutsuz olacağına hiç inanmıyordum. Bu olaya en çok üzülen, asıl mutsuz olan annemdi. O, Cemile ile birlikte eski gücünü de kaybetmişti. Cesaretini, kuvvetini yitirmiş, çökmüştü. Bugün daha iyi anladığıma göre, annem, hayatın, eski âdetleri, gelenekleri böyle acımasız bir şekilde yıkıvermesini sindirememiş, buna alışamamıştı. Fırtına, güçlü ve büyük bir ağacı devirirse, o ağaç bir daha doğrulamaz. Eskiden annem, ipliği iğneye geçirmek için kimseden yardım istemezdi. Gururu buna engel oluyordu.

Ama bir gün okuldan döndüğüm zaman ne göreyim: İğnenin deliğini göremiyor, elleri titriyor ve ağlıyordu. Derin bir iç çekerek bana:

- Şu ipliği iğneye geçir! dedi... Cemile yok artık.. Ah, ah, ne iyi bir ev hanımı olacaktı. Niçin! Gitti işte.. bizi istemedi. Niçin istemedi bizi? Ne kötülük gördü bizden?

Annemi kucaklamayı, yatıştırmayı, ona Danyar'ın nasıl bir adam olduğunu anlatmayı ne kadar isterdim. Ama buna cesaret edemedim. Çünkü, hayatı boyunca çekeceği bir acı vermiş, onulmaz şekilde yaralamış olurdum.

Yine de bu olaydaki masum payım gizli kalmadı...

Bir süre sonra Sadık dönmüştü. Birgün, sarhoşken, Osman'a şöyle dediğini duydum:

- Gitmekle iyi etti, nasıl olsa bir yerlerde geberip kalacak! Biz sağ iken karı mı bulunmaz! Altın saçlı bir kadın bile en aşağı bir erkekten daha aşağıdır…

Böyle demişti ama, yine de olaya çok üzülüyordu.

Osman cevap verdi:

- Bak bu çok doğru, yalnız o herifi elime geçiremediğime üzülüyorum. Yakalasaydım gebertecektim onu! Kadına gelince, saçlarından tutup bir atın kuyruğuna bağlardım. Herhalde güneyde bir yerde pamuk topluyorlardır, ya da Kazak ülkesinde göçebe hayatı yaşıyorlardır. Zaten herifin ilk göçebeliği, ilk serseriliği değil ki bu. Ama benim anlayamadığım şu: Kimsenin haberi olmadan, kimseyi şüphelendirmeden ve kimsenin hayaline bile getirmediği bu işi nasıl başardılar! Herhalde herşeyi kadın ayarladı. Alçak karı! Ah onu bir elime geçirseydim!

Bu konuşmayı dinlerken Osman'a şöyle diyeceğim geliyordu: "Ot yığını arasında Cemile'nin seni nasıl terslediğini unutmuş olamazsın, âdi herif! Sen mi namus taslıyorsun!"

Bir gün evde oturmuş, okulun duvar gazetesi için resim yapıyordum. Annem, sobanın etrafında dönerek birşeyler yapıyordu. İşte o sırada Sadık ansızın odaya daldı. Yüzü sapsarı, kaşları çatık, gözleri hiddetliydi. Eğilip bir kâğıt parçasını gözlerime sokarak sordu:

- Bu resmi sen mi yaptın?

Şaşırmıştım. Bu benim ilk yaptığım resimdi. Danyar ve Cemile o anda bana canlı canlı bakıyorlardı.

- Ben yaptım.

Parmağı ile resimdekini gösterdi:

- Bu kim?

- Danyar.

- Hain! diye haykırdı yüzüme.

Resmi yırtıp parça parça etti ve kapıyı çarparak çıkıp gitti.

Uzun ve sıkıcı bir sessizlikten sonra annem sordu:

- Biliyor muydun?

- Evet, biliyordum.

Sobaya dayanarak bana öyle şaşkın, öyle suçlayıcı bir bakışı vardı ki… Ben: “Onların resimlerini yine yapacağım” dediğim zaman, acı ve çaresizlik içinde başını salladı.

Saçılıp yere düşen kâğıt parçalarına bakıyor, sıkıntıdan, öfkeden patlayacak gibi oluyordum. Niçin hâin oluyormuşum ben? Kime ihanet ettim? Aileme mi, soyumuza mı? Ben gerçeğe, hayatın gerçeğine, o iki insanın gerçeğine ihanet etmedim. Ama bunu kimseye anlatamazdım. Annem bile anlamazdı beni.

Gözlerimde herşey kararıyor, düşen kâğıt parçaları döşemede canlı varlıklar gibi dönüyor, uçuyorlardı. Danyar’la Cemile’nin resimden bana baktıkları o an hâfızama öyle derin nakşedilmişti ki, birden Danyar’ın o Ağustos gecesinde söylediği türküyü duyar gibi oldum. Onların köyden nasıl ayrıldıklarını da hatırlıyor, ben de onlar gibi cesaretle, kararlılıkla mutluluğu aramak, bulmak için o sarp yola düşmek arzusuyla yanıp tutuşuyordum.

Anneme, kesin kararlı olduğumu belirten bir ses tonuyla:

- Ben okumaya gideceğim… Babama söyle, ressam olmak istiyorum! dedim.

Böyle derken annemin bana karşı geleceğini, savaşta ölenlerimizi de hatırlayarak ağlayacağını sanmıştım. Ama yanılmış ve şaşırmıştım. Ağlamadı. Yalnız acı acı şunları söyledi:

- Git! Sen de git!... Sizin kanatlarınız var, istediğiniz yere uçarsınız... Yükseklerde uçtuğunuzu nereden bileceğiz? Belki haklı olan sizsiniz... Git öyleyse.. belki gittiğin yerde aklın başına gelir. Resim çiziktirmek, boya çalmak bir sanat değildir… Okuyunca bunu anlarsın… Git.. ve evini unutma!

O günden sonra Küçük Ev bizden ayrıldı. Ben, vakit geçirmeden öğrenim yapmak için köyden ayrıldım.

İşte, bütün hikâye bu kadar.

Resim okulundan sonra beni gönderdikleri akademide diploma çalışmamı sundum: Uzun zamandan beri yapmayı düşündüğüm bir tabloydu bu.

Bu tabloda Danyar ve Cemile'nin gösterildiğini tahmin etmek güç değildir. Bir sonbahar bozkırında, yolda yürüyorlar. Önlerinde engin, aydınlık uzaklıklar...

Tablomun kusursuz bir sanat eseri olmayışı umurumda değil. İnsan bir çırpıda büyük usta olamaz. Ama o benim için eşsiz bir değer taşıyor, onu çok, çok severim. O benim ilk bilinçli yaratma heyecanımdır.

Bugün de arasıra başarısızlığa uğradığım, kendime olan güvenimi sarsacak kadar zorlu dakikalar yaşadığım olur. İşte böyle zamanlarda, çok sevdiğim bu tablonun, Danyar ve Cemile'nin karşısına geçerim. Uzun uzun bakar ve her bakışımda konuşurum onlarla.

"Şimdi nerelerdesiniz, hangi yollarda yürüyorsunuz? Artık bizde, bozkırda, bütün Kazakistan'ı aşan, Altay'lara ve Sibirya'ya kadar ulaşan yollar var! Nice cesur insanlar oralarda çalışıyor. Siz de mi o ülkelere gittiniz! Cemile'm! O geniş bozkırda, hiç ardına bakmadan yürüyüp gittin! Yoruldun mu, kendine olan inancını yitirdin mi? Öyleyse Danyar'a yaslan. Sana, aşk üstüne, vatan sevgisi üstüne, hayat üstüne türkülerini söylesin! Bozkır canlansın ve bütün renkleriyle oynamaya başlasın! Git Cemile, git! Hiç pişman olma, sen mutluluğunu en sarp yollarda yürüyerek buldun!..."

Onlara bakıyor ve Danyar'ın sesini işitiyorum. Beni de yola çağırıyor: Demek ki bavulumu alıp gitmemin zamanı geldi. Ben de bozkıra, kendi köyümüze döneceğim, orada yeni renkler bulacağım.

Fırçayı her vuruşumda Danyar'ın türküsü çınlasın! Fırçayı her vuruşumda Cemile'nin yüreği çarpsın!

SULTANMURAT

Oğlum Askar'a

Aksay, Göksay, Sarısay.. dolaştım bunca diyar,
Bulamadım, bulamadım oy! senin gibi yâr...

-Kırgız türküsü-

Eyyüb Peygamber'e bir ulak geldi:
"Çocukları kılıçtan geçirdiler" dedi.

-Eyyüb Kitabı'ndan-

Çiftçiler tarlayı bir daha, bir daha sürerler,
Bir daha, bir daha tohum ekerler,
Gök, bir daha, bir daha yağmur gönderir...
.....
İnsanlar tarlayı umutla sürer,
İnsanlar tohumu umutla eker,
İnsanlar denize umutla açılır...

"Theragatha" 527-536.

Eski Hint edebiyatından

-I -

Öğretmen İnkamay-Apay (İnkamal Abla), kaba örülmüş yün şalına sımsıkı sarılı olduğu halde, soğuktan titreye titreye coğrafya dersi veriyordu. Okyanusta, Hint kıyıları yakınındaki o masal adası Seylan'ı anlatıyordu sınıfta. Seylan adası haritada, meme gibi sarkmış anakaradan düşen bir damla gibi görünüyordu. Öğretmenin anlattığına göre "yok" yoktu orada. Maymunlar, filler, muzlar (nefis meyvalarmış), dünyanın en iyi çayı, bilmediğimiz, görmediğimiz daha nice nice nefis meyvalar, bitkiler… Ama, bizi en çok imrendiren adanın sıcak oluşu, hep sıcak kalışı idi. O kadar sıcaktı ki, yıl boyunca giyim derdiniz olmazdı: Ne çizme, ne şapka, ne çorap, ne palto. Ateş yakmaya da gerek yoktu. Böyle olunca, çalı-çırpı toplamak için kırlara gitmenize, iki büklüm olarak kuru odun taşımanıza hiç gerek kalmazdı. Tam yaşanacak yerdi orası! Canınızın istediği yere gidersiniz. Dilerseniz güneşlenir, dilerseniz bir gölgeye uzanıp keyif çatarsınız. Gece gündüz sıcaktı, yazdan sonra yine yaz geliyordu. Cennet gibiydi. Sabahtan akşama kadar canınızın istediği yerde gezin, dolaşın. Canınız sıkılırsa gidin tüye kuşu[8] avlayın. Orada çok var. Orada yaşamayıp da nerede yaşayacaktı bu iri aptal kuşlar? Akıllı kuşlar, papağanlar da vardı Seylan adasında. Hem de istediğiniz kadar. Canınız isterse bir papağan yakalarsınız; gülmesini, şarkı söylemesini, dansetmesini öğretirsiniz. Bunları yapamaz demeyin, papağan herşeyi yapabilir. Bizim avıldan (köyden) biri, Cambul pazarında okumasını bilen bir papağan görmüş. Gazeteyi gözüne tutuyormuşsunuz, tek kelime atlamadan çatır çatır okuyormuş...

8 *Tüye Kuşu:* Devekuşu

Daha ne harika şeyler vardı Seylan'da! Hiçbir şey eksik değildi. Hiçbir şeyi düşünmeden rahat rahat yaşardınız orada. Ama, tarım işletmecisinin gözüne görünmeyeceksiniz. İşletmeci bey, elinde bir kırbaçla dolaşır, sanki köle imişler gibi Seylan'lı işçilerin sırtına sırtına vururmuş. Ah zalim! Kulak köküne bir yumruk aşkedeceksin, gözünde şimşekler çakacak! Sonra da kırbacı çekip alacaksın elinden, ça-

lıştıracaksın! Bu işletmecilere, bu kapitalistlere hiç acımayacaksın, lâf söyletmeyeceksin: Ekmeğini kendi emeğiyle kazansın! Çok iyi biliyoruz, faşistler onların arasından çıkıyor, savaşı çıkaranlar da onlar... Bizim köyden kaç kişi öldü cephede! Anam her gün ağlar, hiçbir şey söylemeden gözyaşı döker. Babamı da öldürmelerinden korkuyor. Komşu kadına "Babamız ölürse dört çocukla ne yaparım ben!" diyordu geçen gün...

İnkamay-Apay, buz gibi soğuk sınıfta titreye titreye, öksürüklerin kesilmesini sabırla beklerken, Seylan adasını, sıcak denizleri ve ülkeleri anlatmaya devam ediyordu.

Sultanmurat, duyduklarına pek inanmasa da (o ülkelerde yaşamak gerçekten harika birşey olurdu), Seylan'da yaşamadığına pek üzülüyordu. Gözucuyla pencereye bakarak "yaşanacak yer orası işte!" diyordu kendi kendine. Öğretmene bakar gibi yaparak dışarısının manzarasını seyretmeyi pek becerir ve bundan pek hoşlanırdı. Ama o gün görülecek birşey yoktu dışarıda. Hava fenaydı. Bulgur gibi ince ama sert, soğuk, nefes kesen bir kar yağıyor, kar taneleri camlara vurarak ses çıkarıyordu. Camlar buz tutmuştu. Soğuk, pencere kenarındaki macunları çatlatmış, kabartmış, yer yer macunlar ufalarak, mürekkep lekeleriyle dolu pervazlara dökülmüştü. "Seylan'da macuna da gerek yok, diye geçirdi aklından, hem neye yarayacak ki macun? Eve, pencereye de gerek yok çünkü. Bir kulübe yapar, üstünü otlarla örtersin ve rahat rahat otursun içinde..."

Pencereden soğuk geliyordu. Kenardaki yarıklardan ıslık ıslık giren bir rüzgâr sağ tarafını buz gibi yapmıştı. Ama dayanmalıydı. Onu pencere yanına öğretmen oturtmuştu. "Sultanmurat, sınıfın en güçlüsü sensin, soğuğa dayanırsın" demişti ona. Soğuklardan önce orada Mirzagül oturuyordu. Şimdi o, Sultanmurat'ın biraz daha kuytu olan eski yerindeydi. Aynı sırada beraber otursalar ne iyi olurdu! Nasıl olsa siper olur, üşütmezdi onu. Böylece hep yanyana olurlardı. Oysa şimdi teneffüslerde yanına yaklaşacak olsa kızın yüzü hemen kıpkırmızı oluyordu. Başka çocuklara pek aldırdığı yoktu, ama o biraz yanına sokulsa, utanıp kaçıyordu. Peşinden koşamazdı ya. Ne demezlerdi sonra? Herkes güler, alay ederdi. Kızlar dedikodu yapmakta pek ustadırlar. Hemen elden ele dolaşırdı yazılı küçük kâğıt-

lar: Sultanmurat+Mirzagül=İki âşık. Ama aynı sırada yanyana otursalar kimse birşey diyemezdi...

Dışarısı kötüydü. Kar dinmek bilmiyordu. Açık havada sınıfın penceresinden bakılınca dağlar görünürdü. Okul, köye hâkim bir tepenin üzerindedir: Köy aşağıda, okul yukarıda. Bu yüzden de okuldan manzara çok, çok güzel görülür. Uzak, karlı dağları resimdeki gibi görürsünüz. Ama, şimdi bu kasvetli havada birer karaltıdan farksızdı dağlar.

Kolları, ayakları buz gibiydi. Sırtı bile donmuştu. Çok soğuktu sınıfın içi. Savaştan önce okulu tezekle ısıtırlardı. Tezek, alev alev yanar, kömür gibi ısıtırdı. Oysa şimdi saman yakıyorlardı. Saman, sobada hemen alevleniyor, çıtırdıyor ama hiç ısı vermiyordu. Birkaç gün içinde saman da bitiyor, tozu tozağı kalıyordu yalnız.

Yazık ki Talas dağlarında iklim sıcak ülkelerdeki gibi değildi. İklim farklı olsaydı hayat da farklı olurdu. Filleri de olurdu o zaman. Mandalara biner gibi fillere binerdi. Hiç korkmazdı. Önce o binerdi file. Kitaplarındaki resimde olduğu gibi, başının üzerine, tam kulaklarının arasına oturur, köyde dolaşırdı. Köyün insanları bağrışırdı: “Heey, koşun bakın, Bekbay’ın oğlu Sultanmurat file binmiş” derlerdi. Mırzagül de görür, hayran olur, şaşıp kalırdı. O da “Aa, işte yanına yaklaşılmayan kız!” derdi. Bir de maymunu olurdu. Sonra gazete okuyan bir papağanı… Onları da filin üstüne alır, arkasında bir yere yerleştirirdi. Filin sırtında yer çok, bütün sınıfı taşıyabilirdi. Kimse söylememişti ama biliyordu. İki kere ikinin dört etmesi gibi emindi bundan.

O, canlı bir fil görmüştü. Gözleriyle görmüştü! Canlı bir maymun ve daha birçok hayvan da görmüştü. Köyde bunu bilmeyen yoktu. Defalarca anlatmıştı çünkü. Evet, evet, o gün talih yüzüne gülmüştü. Ne mutlu bir gündü o!

Hayatında unutamadığı o mutlu olay, savaştan tam bir yıl önce olmuştu. Tam ot biçme zamanıydı. Babası Bekbay o yıl Cambul’dan kolhozun deposuna akaryakıt taşıyordu. Akaryakıt taşımak için her kolhoz bir araba gönderirdi Cambul’a. Babası övünüyordu: “Basit bir *arabekeç*[9] değilim ben, altın gibi kıymetliyim. Benim için, arabam ve atlarım için, devlet kolhoza para veriyor. Kolhoza çok para kazandırı-

yorum. Onun için de muhasebeci beni görür görmez, atından inip elimi sıkar…”

9 *Arabakeç:* Arabacı

Babasının arabası petrol taşımak için özel olarak yapılmıştı. Kasası yoktu arabanın. Dört tekerin üzerine oturtulan kiriş yastıklara kocaman iki varil yerleştirilmişti. Önde, sürücünün oturması için yapılan yere ancak iki kişi oturabilirdi, üç kişi sığmazdı. Arabayı çeken atlar da kolhozun en iyi iki atıydı.

Kır benekli iğdiş Çabdar ile doru iğdiş Çontoru idi bunlar. Koşumları da ölçü alınarak yapılmıştı ve çok güzeldi. Rus kayışından yapılan hamutlar ve çekme kayışları katran emdirilmiş, iyice sağlamlaştırılmıştı. Ne kadar çekseniz kopmazdı. Sağlam olmasalar bu uzun yola dayanamazlardı zaten. Babası düzenli olmayı ve işinde herşeyi sağlama almayı severdi. Çok iyi gidiyordu bu atlar. Çabdar ve Çontoru’yu uyum içinde, aynı güçle, arkaya savrulan yeleleri hafifçe dalgalanarak, yanyana yüzen iki balık gibi koşarken seyretmek, büyük bir zevkti doğrusu! Onun arabasının dingil sesini tâ uzaktan tanırlar, “Bu Bekbay’ın arabası, Cambul’a gidiyor” derlerdi. Cambul’a gidiş-dönüş iki gününü alırdı. Ama Bekbay döndüğü zaman, yüz kilometreden fazla yol yürüyenin o olduğuna inanmazdınız. Herkes şaşar, “Bekbay’ın arabası ray üzerinde ilerleyen tren gibi gidiyor” derlerdi. Şaşmakta da haklıydılar. Atların yorgun olup olmadığı, ihmal edilip edilmedikleri tekerleklerin gıcırtısından da belli olur. Yorgun, bitkin atların çektiği bir araba yanınızdan geçerken içiniz sızlar. Ama, Bekbay’ın atları herzaman dinçtirler. Herhalde, çok önemli taşıma işini ona vermelerinin sebebi de bu olsa gerek.

İki yıl önce, okulların kapandığı, tatilin henüz başladığı günlerde babası:

- İster misin seni şehre götüreyim? dedi.

Sultanmurat sevinçten düşüp bayılacaktı nerdeyse. Ne mutlu bir olaydı bu! Uzun zamandan beri şehre gitmek için yanıp tutuştuğunu nasıl anlamıştı babası! Hârika birşey! O güne kadar şehre hiç gitmemiş, görmemişti.

- Yalnız, kimseye söyleme ha! dedi babası, küçük kardeşlerin duyarlarsa kıyameti koparırlar ve sen o zaman hiçbir yere gidemezsin!

Çok doğruydu. Kendisinden üç yaş küçük olan Hacımurat asla hakkından vazgeçmezdi. İnatçının tekiydi. Babaları evde olduğu zaman onun yanına başka kimseyi sokmazdı. Sanki yalnız onun babasıydı, yalnız o vardı bu evde! O zamanlar henüz çok küçük olan iki kız kardeşi ancak ağlayıp çırpınarak babalarının kucağına sokulabilir ve kendilerini okşatırlardı. Hacımurat'ın babasına bu derece düşkün olmasına komşular da şaşıp kalıyordu. Herkesin çekindiği, sopa gibi kuru, sert Aru-Ukan nine, boğum boğum parmaklarıyla kaç defa kulağını çekmişti onun:

- Edepsizlik etme! İnsan babasına öyle yapışır mı, hiç de iyiye işaret değil bu! Bir çocuğun yaşayan, yanıbaşında olan babasını bu kadar özlemesi görülmüş şey mi? Bakın, sonra söylemedi demeyin, bu çocuğun bu hali uğursuzluk getirecek, felâket getirecek başımıza!

Annesi çocuğu azarlamış, tu sana! diye bir tokat indirmiş, ama Aru-Ukan nineye birşey diyememişti. Herkes korkardı ondan.

Aru-Ukan nine hiç de boşuna konuşmuyormuş. Dedikleri oldu sonunda. Hacımurat'a da yazık oldu. Şimdi büyüdü, üçüncü sınıfa gidiyor. Annesinin yanında ona birşey belli etmemek için kendisini tutuyor ama, babasının cepheden dönmesini çok büyük bir özlemle bekliyor. Akşam yatağına girdiği zaman tıpkı büyükler gibi dua ediyor: "Allah'ım, ne olur yarın babam dönsün!" diye yalvarıyor. Her gün yapıyor bunu. Çocuk işte. Sabah kalkınca herşeyin değişeceğini, bir mucizenin gerçekleşeceğini umuyor.

Ama Sultanmurat başka türlü düşünüyordu. Keşke babası gelse de hep Hacımurat'ın olsa, onu kucağına alsa, başına oturtsa… Yeter ki sağ salim dönsün. Babasını sağ salim görmek mutluluğu yeterdi ona. Yeter ki dönsün.

Babasının Çuy kanalından döndüğü gün ailede yaşanan o mutlu olayı bir daha yaşamak ne iyi olurdu. Bunu öyle çok istiyordu ki. İki yaz önce babası tam beş ay çalışmak için Çuy kanalına gitmişti. Tabiî yine arabacı olarak. Yazı ve sonbaharı orada geçirmişti. Emek kahramanı olup ödül de kazanmıştı.

Bir akşam üzeri dönmüştü eve. Birden dingil sesini, atların hırıltısını duyan çocuklar hemen fırlamışlardı: Baba! Baba! Babaları iyice zayıflamış, bir çingene gibi kapkara olmuş, saçı sakalına karışmıştı. Elbisesi de, annesinin daha sonra anlattığı gibi, serseri kılığında gös-

teriyordu onu. Yalnız meşin çizmeleri yepyeniydi. Babasının kollarına ilk atılan Hacımurat olmuştu. Sonra da boynuna sarılmış ve hiç bırakmamıştı. Sevinçten ağlayarak:

- *Ata, atake, ata atake*...[10] diyordu durmadan.

10 *Ata, atake:* Baba, babacığım (Ake: Yaşça büyüklere hitap tarzıdır. Küçükler için kullanıldığı zaman sevgi ifade eder. Genellikle ismin son hecesinin yerini ve daha çok "ke" şeklini alır. Kırgızistan'ın bazı yörelerinde baba, ata, amca yerine de kullanılır: sultan-Sultake; Hacı-Hacıke; Ene (anne)-Eneke (annecik); Almıla-Almake; Ece (büyük kız kardeş)-Eceke; Usta-Ustake; Bazarbay-Bazake… vb.) (Çevirenin notu)

Onu bağrına basan babasının gözlerinden de yaşlar boşanıyordu. Komşular da koşup geldiler, duygulanıp ağladılar. Mutluluk yaşları döken anneleri de, babasının etrafında dönüp Hacımurat'ı almak istiyordu:

- Bırak artık, yetişir! Bak, başkaları da var. Yalnız sen misin babanı özleyen! Böyle mi hoşgeldin der insan?...

Ama Hacımurat'ı babasından ayırmak ne mümkün!

Sultanmurat içinde birşeylerin kabardığını hissetti. Yüreğinden kopan, yakan ve gittikçe büyüyen birşey, gelip tıkamıştı boğazını. Gözyaşları ağzına kadar süzülmüştü. Tuzun tadını alır almaz kendine geldi, silkindi. "Ağlamamalıyım, hiç ağlamamalıyım" dedi kendi kendine.

Ders devam ediyordu. İnkamal-Apay, şimdi Cava'yı, Borneo'yu, Avustralya'yı anlatıyordu. Yine o yazları bitmeyen harika ülkeleri. Timsahları, maymunları, palmiyeleri ve daha nice nice olağanüstü şeyleri. Bir de, hârikalar harikası kanguruyu! Kanguru denen bu hayvan, yavrularını karnındaki bir kesede taşıyordu. Zıplaya zıplaya koşarken yavrusu da kesesinde kalıyordu. Şaşılacak bir yaratık! Ne yaratıklar vardı şu doğada!

Hiç kanguru görmemişti. Yazık! Ama filleri görmüş, maymunları görmüş daha birçok hayvan görmüştü. Hem de, elinizi uzatsanız değeceğiniz kadar yakından...

Babası ona şehre götüreceğini söylediği gün sevinçten yerinde duramamıştı. Sabırsızlanıyor, heyecanlanıyor, içi içine sığmıyordu.

Yazık ki kimseye söyleyemiyordu bu sevincini, Hacımurat duyacak olsa kıyamet koparırdı alimallah! “Sultanmurat gidiyor da ben niçin gitmiyorum!” diye ter ter tepinirdi. Ne cevap verecekti o zaman? Bu yüzden, bir gün sonra yapacağı yolculuğun sonsuz sevincine, kardeşine karşı bir suçluluk duygusu da karışıyordu. Oysa, o beklenmedik mutlu olayı Hacımurat’a ve kız kardeşlerine anlatmayı ne kadar istiyordu. Onlara herşeyi anlatmak için yanıp tutuşurdu. Ama babası, özellikle de annesi, kardeşlerine hiçbir şey söylememesini şart koşmuşlardı. Olayı ancak o gittikten sonra öğrensinlerdi. Böylesi daha iyi olurdu. Sırrını kimselere açamamak onu çatlatacak, öldürecekti nerdeyse. Yine de o gün, herkese herzamankinden daha nazik, daha sevecen davranıyor, herkese yardım etmek istiyordu. Her yere koşuyor, her işi yapıyordu. Kementle danayı yakalayıp daha iyi otlar bulunan bir yere götürmüş, bahçede patatesleri çapalamış, annesine çamaşırda yardım etmiş, çamura düşen kız kardeşi Almatay’ı yıkamıştı. Daha neler neler yapmamıştı… Sözün kısası, Sultanmurat o gün öyle hamaratlık etti, öyle gayret gösterdi ki, annesi onun bu hâline gülmekten kendini alamadı. Yine de gülmesini belli etmemeye çalışarak:

- Sana ne oldu böyle? Her zaman böyle olsan ne iyi! Tahtaya vuralım da nazar değmesin, öyle yardımın dokunuyor ki seni şehre göndermesek daha iyi olacak galiba! demişti.

Bunları lâf olsun diye söylerken bir yandan hamur açıyor, yol için çörek ve daha başka şeyler hazırlıyordu. Bir kavanoza da tereyağı koymuştu.

Akşam semaverin başına toplanıp hep birlikte çay içtiler. Sıcak sıcak kaymakla bazlama yediler. Bahçede, arkın yanında, elma ağacının dibine oturmuşlardı. Babasının bir yanında Hacımurat, öbür yanında da kız kardeşleri vardı. Annesi çay koyuyor, Sultanmurat bardakları dağıtıyor, ara sıra da semavere kömür atıyordu. Büyük bir zevkle yapıyordu bunları. Ama yarını düşünmekten de kendini alamıyor, şehre gideceği bir dakika bile aklından çıkmıyordu. Babası bir iki kere göz kırptı. Hatta herkesin yanında Hacımurat’la biraz dalga geçti:

- Ey Hacıke, dedi, çayını yudumlarken, Karayele’ye binemiyor musun daha? Alıştıramadın mı?

- Hayır ata, dedi Hacımurat üzgün bir sesle. Yiyeceğini, içeceğini veriyorum, köpek yavrusu gibi peşimden geliyor. Hatta bir keresinde okula kadar geldi de, pencere dibinde teneffüse kadar bekledi beni. Bütün sınıf gördü. Ama bindirmiyor, biner binmez atıyor sırtından, üstelik tekme de savuruyor...

Babası akıl veriyormuş gibi:

- Alıştıracak, yardım edecek birini bulamadın mı?

Sultanmurat atıldı:

- Ben yardım ederim Hacıke, onu öyle bir terbiye ederim ki...

Hacımurat sevinçle bağırdı:

- Yaşşaaa! Hadi gidelim!

- Oturun yerinize! diye bağırdı anaları, önce uslu uslu çayınızı için, sonra ne isterseniz yaparsınız!

Karayele, iki yaşında bir sıpa idi. Hacımurat'ın kimseye bırakmak istemediği sevgili sıpası. Bunu onlara, baharda, dayıları Nurgazi armağan etmişti. Yazın büyümüş, kuvvetlenmişti sıpacık. Artık semer vurulmalı, işe alışmalıydı. Bir evde bir eşeğe her zaman ihtiyaç vardı: Değirmene, oduna onunla gidersiniz; ufak tefek şeyleri de o taşır. Nurgazi dayıları da onu bunun için vermişti zaten. Ama Hacımurat başkasına bırakır mı! Daha ilk günden sahiplendi. O başedilmez inadıyla sıpaya el koydu. Herşeyi ile kendisi meşgul olmak istiyor ve kimseyi yanına yaklaştırmıyordu. Biri yanına sokulacak olsa hemen bağırıyordu:

- Hey, dokunmayın sıpaya, ona yem vermek, su içirmek benim işim!

Bir keresinde eşek yüzünden kavga bile etmişlerdi. Kardeşine vurdu diye annesi Sultanmurat'ı bir güzel azarladı. Sultanmurat da bunu hiç unutmadı ve sıpayı alıştırma zamanı gelince hiç oralı olmadı: "Bana ne! Madem ki sıpa senin, sen alıştır!" dedi. Oysa bu işlerde Sultanmurat'ın üstüne yoktu. Çocukluğundan beri yabanî hayvanları terbiye ediyor ve bundan büyük bir zevk alıyordu. Kıran kırana bir güreşti bu. Komşuların taylarını, tosunlarını, sıpalarını hep o eğitirdi. Zaten genç hayvanları alıştırmak da becerikli bir çocuğun işidir. Büyükler ağır oldukları için küçük hayvanlara binemezler. Bazan komşular Sultanmurat'a yalvarırlardı:

- Canım Sultake, vakit bulursan şu bizim tosunla biraz meşgul olsana! derlerdi. Ya da: “Sultake, ne olur, şu bizim huysuz sıpaya bir yular çek, başına sinek konacak olsa ısırıyor, basıyor çifteyi, bu işi senden başkası yapamaz...” diye ricada bulunuyorlardı.

Bu işlerde böylesine ün yapan Sultanmurat, sıra kardeşinin sıpasına gelince elini bile oynatmamıştı. Hatta kardeşi birkaç defa sıpadan düşüp yüzü gözü morartılar içinde kalınca alay etmiş, çileden çıkarmıştı onu.

- Köpek gibi peşinden ayrılmıyor değil mi? Bak daha ne işler açacak başına! demişti.

Böyle davranmakla hiç iyi etmemişti doğrusu. Hatasını da ancak çay sofrasında babasının dolaylı olarak uyarmasından sonra anlamıştı. Ne ayıptı küçük kardeşine böyle davranması! Üstelik şimdi kardeşinin haberi olmadan şehre gidecekti. Üzülüyor, yaptıklarına pişman oluyordu. Kendisini bağışlatmak için kardeşinin her istediğini yapmaya hazırdı şimdi.

Çaydan sonra babalarıyla birlikte bahçenin arkasındaki küçük çayıra gittiler. Çayırdaki bütün taşları toplayıp uzağa attılar. Sonra, adını Hacımurat’ın verdiği Karayele’ye yuları geçirdiler. Babaları sıpayı kulaklarından tutarken Sultanmurat da yuları geçirivermişti.

Bundan sonra Sultanmurat pantolonunu düzeltti. Çünkü az sonra işler kızışacaktı. Nitekim sirk numarası başladı. Karayele, Hacımurat’ın yönetiminde çok kötü huylar edinmişti. Sultanmurat sırtına biner binmez kıç atmaya, çifte savurmaya, koşmaya başladı. Binicisini sırtından atmasını çok iyi öğrenmişti küçük yaramaz. Sultanmurat’ı da attı sırtından ama o hemen kalktı, bir sıçrayışta tekrar bindi ve karnına sımsıkı yapıştı. Karayele bir daha fırlattı, Sultanmurat tekrar bindi, bir daha düştü, bir daha bindi...

Sultanmurat çevikti, becerikliydi ve bu mücadeleden zevk alıyordu. Bütün mesele düşmesini bilmekteydi. Ne demişler: “Attan, deveden değil, eşekten düşen korkmalıdır.” İşin sırrı, elleri üzerine düşmekti. Daha yüksek boylu olan attan, hele deveden düşen bir insan yere çarpıncaya kadar kendini ayarlayacak zamanı bulabiliyordu. Ama acemi bir binici eşekten bir çuval gibi düşerdi. Ne olduğunu anlayamadan küt diye kendini yerde bulurdu.

Sultanmurat tecrübeliydi, bütün bunları biliyordu. Onun için endişe etmek yersizdi. Bağırıp çağrışarak zevkle seyrediyorlardı olayı. Babaları kasıklarını tuta tuta gülüyordu. Bütün çocuklar toplanmıştı. Çocuklardan birinin köpeği de, bu şamataya katkıda bulunmak istercesine, havlaya havlaya koşuyordu Karayele'nin peşinden. Karayele büsbütün korktu, deli gibi koşmaya başladı. Sultanmurat da bütün hünerini, akrobasi numaralarını göstermek için aradığı fırsatı bulmuştu. Hayranlık duyarak seyrediyorlardı onu. Süvari eğitimi yaptıran usta biniciler gibi, hızla giderken yere atlıyor, sonra yine sıçrayıp biniyor ve alkışlar arasında tekrarlıyordu bu numaraları.

Savaştan önce süvariler kırsal kesimlerde eğitim görür, böyle gösteriler yaparlardı. Avulun cigitleri (köyün yiğitleri) de işlerini bitirdikten sonra aynı şeyi yapar, eğlenirlerdi. Dörtnala at sürerken eğilip sazları biçer, eyerden atlayıp yere basar, anında sıçrayıp tekrar binerlerdi atlarına. Onlara madalya da verirlerdi. Zincirleri, kilitçikleri bulunan güzel madalyalardı. Herkes imrenirdi bunlara. Gösterileri seyretmek için bütün çocuklar koşup gelirdi. Neredeydi şimdi o anlı şanlı süvariler? Yine atlarının üzerinde mi, yoksa siperlerde mi? Artık savaşta süvarilerin işe yaramadığını söylüyorlar...

Sultanmurat pencereden avluya bakarken düşünüyordu: Kışın soğuğunda atlar donup ölebilir, ama atları öldüren soğuk tanklara vız gelir! Olsun, yine de attan iyisi yoktur!

O gün gerçekten çok eğlenceliydi. Az sonra Karayele yola gelmişti. Kendisinden isteneni anlamış ve boyun eğmişti. Her isteneni yapıyordu: Hızlı ya da yavaş yürüyor, koşuyor, dönüyor, duruyordu.

Sultanmurat kardeşini çağırdı:

- Gel bakalım, bir dolaş istediğin gibi. Artık alıştı.

Hacımurat'ın sevincini, gururunu görmeliydiniz. Sıpaya bindi. İki ayağı ile dürterek dolaşmaya başladı. Elbette gururlanırdı. Onun akayı gibi akay (ağabey) var mıydı?

Akşam olmuştu ama hava hâlâ aydınlıktı. Eve döndüler. Yorgun ama mutlu idiler. Hacımurat, annesi de görsün diye, avluya kadar sıpanın üzerinde geldi.

O gece Hacımurat, hiçbir şeyden şüphelenmeden, yatar yatmaz uyudu. Ama Sultanmurat'ın gözüne uyku girmiyordu. Yarın şehre gideceği aklından çıkmıyor, neler göreceğini, nelerle karşılaşacağını

düşünüyordu. Tam uykuya varacağı sırada anne ve babasının fısıldaşarak konuştuklarını duydu:

- Ötekini de beraber götürmek isterdim, ikisi birlikte çok eğlenirlerdi. Ama üç kişinin oturacağı yer yok ki arabada. Önde dapdaracık bir yer, yol da epeyce uzun. Küçüğün uykusu gelir de düşerse tekerleklerin altında kalıverir diye korkuyorum.

- Ağzından yel alsın! dedi annesi korkuyla. Hiç düşünme onu. Başka zaman gider. Sen ötekine dikkat et, onu büyük mü sanıyorsun?...

Sultanmurat sevinç içindeydi. Ne tatlıydı anne ve babasının bu fısıldaşmalarını dinlemek, sabahleyin erkenden babasıyla yola koyulacağını düşünmek...

Bu hayallerle uykuya dalınca, rüyada kendisini neşe içinde uçarken gördü. Tuhaf! Uçmasını nasıl öğrenmişti! İnsan yürür, koşar, yüzerdi ama, o uçuyordu. Tam bir kuş gibi değil. Kuşlar kanat çırparak uçarlardı, o ise sadece kollarını uzatmış, parmaklarını usulca kımıldatıyordu… Ama ne de kolay uçuyordu! Hürdü. Sessiz ve gülümseyen boşlukta, nereden gelip nereye gittiğini bilmeden uçuyordu. Acaba uçan vücudu değil de ruhu muydu, yoksa rüyasında büyüyor muydu?

Babası omuzundan tutup kulağına usulca fısıldadığı zaman yataktan fırladı.

- Kalk Sultanmurat, gidiyoruz, demişti babası.

Yatağından sıçrayıp kalkarken bir an, saniyeden daha kısa bir zaman, babasına karşı bir minnet, bir sevgi dalgası kabardı içinde. Belki bu, babasının sert bıyığının kulağına dokunmasından, belki ona fısıldadığı sözlerden idi. Babasının bıyıklarının bu temasını ve ona “Kalk Sultanmurat gidiyoruz” diyen sözlerini, vakit gelecek, özlemle, acıyla anacaktı. Ama o an nereden bilecekti öyle bir zamanın geleceğini.

Annesi kalkalı çok olmuştu. Ona temiz bir gömlek, başına biraz büyük gelen yeşil bir kasket ve onun için sakladığı bir çift yeni ayakkabı verdi. Kasket, şeflerin kasketine benziyordu. Onu da, ayakkabıları da geçen yıl babası Çuy kanalından getirmişti.

- Giy bakalım, ayağını sıkacak mı? dedi annesi.

- Hayır sıkmıyor…

Aslında biraz sıkıyordu ama zamanla açılırdı.

Annesine “sağlıkla kal” deyip avludan çıktılar. Araba, dibi taşlı büyük arktan gürültüyle geçerken kalbi küt küt atmaya başladı. Sevinçten ürperiyordu: Atların ayaklarından sıçrayan serin sular yüzüne çarpınca irkilmiş ve rüya görmediğini anlamıştı. Rüya değildi, gerçekten gidiyordu şehire.

Yaz şafağı, duru-saydam besi sularıyla yıkanmış olarak söküyordu. Güneş henüz karlı dağların ardında bir yerlerde olmalıydı. Ama yavaş yavaş yaklaşıyor, doğmak üzere olduğunu belli ediyordu. Az sonra dağların ardından bütün görkemiyle görünüverecekti. Ama şimdilik yol sakin ve serindi. Gecenin soğuğu geçmemişti daha. Ne yazık! Babası ile birlikte köyden çıktıklarını, şehre gittiklerini hiçbir çocuk görmüyordu. Yalnız, kenar mahallede araba sesinden uyanan köpekler havlıyordu yerli yersiz.

Yol, dere tepe aşarak, uzaktaki mor dağlara doğru uzanıyordu. Oradan da tâ bozkıra kadar uzanıp kaybolacaktı. Cambul işte o mor dağların ardındaydı. Oraya gidiyorlardı.

Karınları tok atlar uygun adımlarla tırısa geçmişlerdi. Koşumların ağırlığını hissetmeden, ara sıra başlarını kaldırıp perçemlerini sallayarak ve pofurdayarak, pek rahat gidiyorlardı. Defalarca gelip gittikleri, çok iyi tanıdıkları bir yoldu bu. Oturma yerinde yine sahipleri vardı ve dizginleri o tutuyordu. Yanında bir de çocuğun bulunması hiç önemli değildi onlar için. Zaten onu da tanıyorlardı ve o kendilerine fazla bir ağırlık vermezdi.

İyi bir iz tutmuşlardı ve bütün arabalar gibi onların çektiği araba da gıcırtılar, tıkırtılar çıkararak ilerliyordu. Bu sırada güneş, dağlar arasında bir pencere bulup başını uzatmış, ışık ve ısı dalgasını, terlemeye başlayan atların sırtına hafifçe vuruyordu. Şimdi Çabdar, bıldırcın yumurtası gibi benekli, Çontoru ise açık doru görünüyordu. Güneşin ısı ve ışınları babasının tunçlaşmış yanaklarına da vuruyor, gözlerinin etrafındaki kırışıkları derinleştiriyor, dizgin tutan elleri daha kocaman, parmakları daha iri görünüyordu.. Kımıl kımıl, cıvıl cıvıl bir ısı ve ışık dalgası vücutlarına, gözlerine doluyor, toynakların çiğnediği yolun üzerinden de akıp geçiyordu. Yeryüzündeki herşeyi diriltiyor, harekete geçiriyordu ısı ve ışık...

O sabah, o yolda, Sultanmurat kaygılardan uzak, coşkulu bir mutluluk içinde yüzüyordu.

- Ee, uyandın mı artık? diye takıldı babası.

- Çoktaan uyandım…

- Al öyleyse dizginleri eline, sıkı tut.

Sultanmurat, minnet duyarak gülümsedi. Sabırsızlıkla beklediği birşeydi bu. Kendisi de isteyebilirdi dizginleri tutmayı ama babasının ona güvenmesi daha önemli ve ayrı bir kıvanç sebebiydi. Herhangi bir yolda değil, uzun yoldaydılar çünkü.

Atlar dizginlerin el değiştirdiğini hemen anladılar. Hızlarını kesmeden kulaklarını kısıp birbirlerini ısırmaya başladılar. Sanki böylece egemenlik zayıfladığına göre, başkaldırıp dövüşebileceklerini gösteriyorlardı. Ama Sultanmurat gereken cevabı hemen verdi onlara. Dizginleri sertçe çekip bağırdı:

- Deeh! Gösteririm ben size!...

Eğer insan için mutluluk geçmişte ya da gelecekte değil de yalnız yaşanan zamanda varsa, işte o gün, o yolculukta Sultanmurat bunu tam olarak duyuyor, yaşıyordu. Bir an bile keyfini kaçıran birşey olmadı. Mutlu, gururlu idi babasının yanında. Yol boyunca bu duygu onu bırakmadı. Tangur tungur giden petrol arabasının gürültüsü belki başkalarını deli edebilirdi. Ama onun için sanki mutluluğunu kutlayan borazan sesleriydi bunlar. Arabanın kaldırdığı ve geçtikleri yolda asılı kalan toz bulutu, tekerleklerin aşındırdığı yol, toynak izlerini bırakarak uygun adımla giden atlar, ter ve katran kokan koşum kayışları, yükseklerde, başlarının üzerinde uçuşan beyaz hafif bulutlar; çevrelerinde henüz kurumamış sarı, mavi, mor renkli iri otlar; arklar, geçitlerde yayılıp genişleyen dereler, karşılaştıkları atlılar ve arabalar; yol kenarında uçuşan ve bazen atların başına değecekmiş gibi yakından geçen hızlı kırlangıçlar... herşey, herşey güzellik ve mutlulukla dolup taşıyordu. Ama o, mutluluğu düşünmüyordu. Çünkü insan mutlu ise onu düşünmez. O, bundan güzel bir dünya, babasından iyi bir baba olmadığını düşünüyordu yalnız.

Başları kara, böğürleri sarı tarlakuşları bile, çalıların, dikenlerin arasında ötüşüyor, hep o çok iyi ezberledikleri şarkıyı söylüyorlardı. Ötüşleri sebepsiz değildi. Niçin ve kim için öttüklerini çok iyi biliyorlardı. Sultanmurat'ın onları ne kadar çok sevdiğini biliyordu bu kuşlar.

Bu küçük kuşlara saraygır (sarı aygır) derler. Durmadan ıslık çalıp sarı aygırı sürüyor gibi öttükleri için vermişler bu adı onlara: Tçu tçu saraygır! Tçu tçu saraygır! diye öterler. Çok güzel, hârika kuşlardır. Fakat ötüşleri her dilde başka söylenir. Bir gün avula sinema operatörü olan neşeli bir Rus delikanlısı gelmişti. Sultanmurat onun başından ayrılmadı. Bobinleri taşımada yardım etti. Akşam olunca da mükâfatını gördü: Kolu çevirip dinamoyu ilk çalıştıran o oldu. Dinamo elektrik akımı çıkarır, çıkan elektrik küçük lambaları yakar, bu lambaların ışığı beyaz bir duvara yansıtılır. Bu beyaz duvar bir ekrandır. Ekranda canlı resimler görülür…

İşte bu operatör kulak verip dinledikten sonra:

- Şu öten kuşun adı ne? demişti.
- O bir saraygır.
- Peki, ne diyor öterken?
- Tçu tçu saraygır! diyor.
- Anlamı ne?
- Bilmem ama, Rusçası “deh deh sarı tay” demek galiba.
- Sarı donlu at olmaz bu bir. Hadi oldu diyelim, neden hep “Saraygır tçu tçu” diye ötsün?
- Çünkü bu kuş kendisini bir sarı aygıra binmiş, düğüne gidiyor sanıyormuş. Ama düğün uzaktaymış ve bir türlü varamıyormuş. Onun için de “Saraygır tçu tçu!” diye bağırırmış durmadan.
- Ben de başka türlüsünü işittim: Bu saraygır pazar yerinde kâgıt oynuyormuş, az daha üç ruble kazanacakmış ama kazanamamış. Onun için de durmadan “Üç ruble ütecektim! Üç ruble ütecektim!” diye ötermiş.
- Ne zaman ütecekmiş üç rubleyi?
- Hiçbir zaman. Sizinki nasıl düğüne yetişemiyorsa, bizimki de öyle, rubleleri hiç ütemeyecek.
- Çok hoş.

Gerçekten de bu kuş pek kimsenin dikkatini çekmez ama, ne kadar ünlü olduğunu görüyorsunuz işte.

Saraygırlar yolboyunca durmadan öttüler. Sultanmurat onlara gülümsedi:

- Saraygırlar, gelin bizimle, pazara gider o üç rubleyi kazanırız.

Kuşlar durmadan ötüyordu: Tçu tçu saraygır! Bazen de “Üç ruble ütecektim!” diyorlardı.

Sultanmurat şehre bir an önce ulaşmak için sabırsızlanıyor, atları hızlandırıyordu:

- Saraygır tçu! tçu! diyordu Çabdar’a.

Sonra ötekine sesleniyordu:

- Toraygır tçu! tçu!

Babası biraz engel oldu:

- O kadar hızlı sürme. İşlerini bilir onlar. Hem koşarlar hem de çok yorulmamak için kendilerini idare ederler.

- Ata, bunların hangisi daha iyi? Çabdar mı, Çontoru mu?

- İkisi de iyidir. Hem hızlıdırlar hem de çok iyi çekerler. Makine gibi uyumlu çalışıyorlar. Yeter ki yem saatini geçirme, karınlarını iyi doyur, koşumlarına iyi bak. Seni hiç yolda bırakmazlar. Tam güveneceğin atlardır bunlar. Geçen yıl Çuy kanalında, sazların arasında bir bataklıkta çalışıyorduk. Arabalar yüklenince tekerlekler ispitlerine kadar çamura batıyordu. Bazıları saplanıp kalıyordu oldukları yerde. Ne ileri ne geri gidebiliyorlardı. Kurtulma umutları kalmayınca beni çağırırlardı yardıma: “Bizi kurtar bu çamurdan!” diye yalvarırlardı. N’aparsın, “olmaz” diyemezsin ya. Çabdar ve Çontoru’yu götürüp çamura saplanan arabaya koşardım. Bak, bunlara hayvan der geçeriz ama, zekidirler ha! Başka bir arabaya sebepsiz koşulmadıklarını, kendilerinden yardım istendiğini hissederler. Hem ben onları hiç kırbaçlamam. Sadece yüksek sesle komut veririm. Öyle bir asılırlar ki, tartma kayışları da dayanırsa, çekip çıkarırlar arabayı bataktan. Çuy kanalında onları tanımayan yoktu. Herkes imrenirdi. “Çok şanslısın Bekbay” derlerdi. Belki şanslıyımdır ama, şansın sana gülmesi için atlarına çok iyi bakacaksın.

Çabdar ve Çontoru, ayarlanmış bir saat gibi, aynı hızla koşuyorlardı. Onlardan söz edilmesi umurlarında değildi sanki. Göğüsleri terlemiş, kulakları ıslanmıştı. Yollarında uçan sinekleri kovmak için ikide bir başlarını kaldırıp perçemlerini sallıyorlardı.

- Ata, bunların hangisi daha yaşlı? Çontoru mu, Çabdar mı?

- Çontoru üç yaş daha büyük: Yaşlandığının farkındayım, bazen geri kalıyor. Çabdar ise en güçlü zamanında. Hem güçlü, hem hızlı.

Yarışa çıkarsan birçok atı geride bırakır. Eskiden bu gibi atlara “Cigit atı” derlerdi.

Sultanmurat buna da memnun oldu. Çünkü o daha çok Çabdar’ı seviyordu. Kır benekli çok güzel bir donu vardı bu atın. İyi huylu, güzel, güçlü bir iğdiş idi.

- Ben daha çok Çabdar’ı seviyorum. Çontoru biraz huysuz. Çok tuhaf bakıyor insana.

Babası gülümsedi:

- Huysuz değil, zekidir o. Sebepsiz yere rahatsız edilmekten hoşlanmaz.

Biraz sessizlikten sonra ilâve etti:

- İkisi de iyidir.

Oğlu da aynı düşüncedeydi:

- İkisi de iyi, dedi atları dehleyerek.

Bir süre sonra babası:

- Dizginleri çek, arabayı durdur biraz, dedi.

Atlar durunca da usul usul işetme ıslığı çaldı:

- Hayvanlar işemek istiyor, ama bunu söyleyemezler, sen görüp anlayacaksın.

Gerçekten de iki iğdiş, yolun ortasında şarıl şarıl işemeye başladılar. Köpüklü sidik ayaklarının altında yoğun bir toz kaldırdı, kaynayıp kabaran toprak sıvıyı çekti.

Atlar işedikten sonra tekrar yola koyuldular. Önlerinde yol uzayıp gidiyor, geride kalan dağlar gittikçe uzaklaşıyordu.

Çok geçmeden şehrin kenarındaki bağlar, bahçeler göründü. Yol canlandı ve babası dizginleri aldı. Dizginleri almakla iyi etmişti. Şimdi Sultanmurat ne dizginlere bakıyordu ne de atlara. Şehir görünmeye başlamıştı çünkü: Gürültüsü, renkleri ve insanı şaşırtan kokularıyla karşılarında idi şehir. Sanki onu coşkun bir sele bırakmışlardı ve bu sel onu dalgaları üzerinde döndüre döndüre alıp götürüyordu.

Ne mutlu bir gündü o yarabbi! O günlerde, Cambul şehrinin Atsabar denilen hayvan pazarında, bir de çeşit çeşit hayvanları gösteren eğlence panayırı kurulmuştu. Ne güzel bir rastlantı: İlk defa bir şehre geliyorsun ve orada çeşit çeşit vahşî hayvanlar, atlı karıncalar, güldüren aynalar görüyorsun.

-II-

Sultanmurat “kahkaha sarayı”na üç kez girip çıktı. Katıla katıla gülüyor, sonra biraz dinleniyor ve bir daha bir daha gidip bakıyordu o eğri aynalara, o dev aynalarına. Aynadaki o suratlar görülecek şeydi doğrusu. İnsan ne kadar beyin patlatsa böyle şeyler icadedemez!

Arabayı çok iyi tanıdığı bir çayhane işleticisine emanet ederek, babası Sultanmurat’ı pazara götürdü. Önce Bekbay’ın dostları yerli Özbeklerle konuştular biraz. Bekbay:

“Esselâmü aleyküm! Bakın bu benim büyük oğlum!” diye Sultanmurat’ı tanıtıyor, onlar da ayağa kalkarak ve ellerini göğüslerine, kalblerinin üzerine koyarak ona “Hoşgeldin” diyorlardı. Bekbay gururlanıyor, “Ne kibar insanlar şu Özbekler, büyük küçük demeden herkese saygı gösteriyorlar” diyordu.

Sonra, tezgâhların önünden geçip mağazalarda biraz alışveriş yaptılar ve bundan sonra da gezici hayvanat bahçesine gittiler. İtişip kakışarak ve kendilerine güçlükle yol açarak her kafese baktılar: Kocaman bir fil, ayılar, maymunlar, şebekler.. daha ne hayvanlar!...

Sultanmurat’ın hiç unutamadığı hayvan o iri fil idi. Otları yanmış büyük bir tepeye benziyordu bu fil. Bulunduğu yerde durmadan ayaklarını kaldırıp indiriyor ve hortumunu sallıyordu. Görülecek şeydi! Onu seyrederken bu hayvan hakkında çok meraklı şeyler anlatıyorlardı. Bu koca fil, küçücük fareden korkarmış. Ama onunla eğlenmeye, onu kızdırmaya kalkanın vay hâline! Zincirlerini koparır, herşeyi çiğner ezer, şehrin altını üstüne getirirmiş. Sultanmurat’ın en çok hoşuna giden yaşlı bir Özbek’in anlattıkları oldu. Bu Özbek’in dediğine göre, fil dünyanın en zeki hayvanı imiş. Ormanda kesilen koca koca tomrukları hortumu ile kaldırırmış. Yine o hortumuyla, büyükleri yanında olmayan küçük bir çocuk yılan ya da başka bir tehlike ile karşılaşırsa, tutup havaya kaldırır, tehlikeden korurmuş.

Bu anlatılanlar babasının da hoşuna gidiyordu. Başını sallayarak ve diliyle tze tze gibi bir ses çıkararak “Bak duydun mu, diyordu, şu dünyada ne şaşılacak işler oluyor!”

O koca fil gibi kahkaha sarayını da hiç unutmuyordu Sultanmurat. İnsan orada kendi kendine istediği kadar gülebilirdi...

Sultanmurat, birkaç sıra ötede oturan Mırzagül'e gözucuyla baktı. "Asıl seni götürmeli o kahkaha sarayına" diye geçirdi aklından. "Bak nasıl değişirdin o zaman. O aynalara baktığın zaman hiç de övünemezdin güzelliğinle. Bütün fiyakan bozulurdu!" Ama hemen ardından, böyle düşündüğü için kendinden utandı. Ne istiyordu bu kızdan? Ne kötülük yapmıştı ona? Doğru, sınıfın en güzel kızıydı o. Ama suç muydu güzel olmak? O da öbürleri gibi bir kızdı işte. O da ara sıra caman (yaman=fena) not alırdı.

Bir keresinde öğretmen aynasını çekip almıştı elinden. "Kendine hayran hayran bakacak zamanda değilsin" demişti. Mırzagül utancından kıpkırmızı olmuş, ağlayacak hâle gelmişti. Sultanmurat niçin olduğunu bilmeden çok üzülmüştü bu olaya. Alt tarafı küçücük bir aynaydı, öğretmen baktığı zaman tesadüfen elinde bulunduysa ne olmuştu yani!...

Sultanmurat bir daha baktı Mırzagül'e ve ona acıdı. Soğuktan yüzü mosmor olmuştu. Gözleri ıslak taşlar gibi parlıyordu. Belki ağlıyordu kızcağız. Çünkü hem babası, hem ağabeyi cephede idiler… O da tutmuş, kötü kötü şeyler düşünüyordu onun için. Aptallıktı bu yaptığı, tam bir aptallık!

Sınıfta birçok çocuk üşümüş, öksürüyordu. O da öksürse miydi? Ve öksürdü. Çok üşümüş de titriyormuş gibi hareketler yaptı mahsustan. Madem ki herkes öksürüyordu, niçin onlardan aşağı kalsındı? Ama öğretmen anlamıştı mahsus öksürdüğünü. Anlamlı anlamlı yüzüne baktı ve sonra dersini anlatmaya devam etti.

- III -

Hayvanat bahçesinden ve kahkaha sarayından sonra bitpazarına gittiler. Armağanları buradan aldılar. Hacımurat'a yepyeni, gıcır gıcır bir mantar tabanca alındı. Kızlara ise çok renkli, zıplayan lastikli toplar. Toplar lastik iplere bağlıydı. Lastiğin ucundan tutup çekince zıp zıp zıplıyor, aşağı yukarı gelip gidiyordu. Annesi için oyalı yazma ve birçok şekerleme…

Pazarı dolaşıp ne varsa gördüler. Sultanmurat'ın yapmadığı tek şey atlıkarıncaya binmek idi. Babası da teklif etmemişti. Bebekler bi-

ner atlıkarıncaya demişti, sen bir cigit oldun artık, iki yıl sonra evlendiririz seni, diye takılmıştı ona. Atlıkarıncanın yanında durup bir süre baktılar. Sonra babası acele etti: “Hangara gidip petrol varillerini doldurmalıyız, sonra da döneriz, epey vakit geçti” diyordu. Gerçekten de hangara geldikleri zaman güneş şehrin ardında kaybolmaya başlamış, gölgeler iyice uzamıştı.

Varilleri doldurduktan sonra hangardan ayrıldılar. Bir yolüstü çayhanesinde pilav yiyerek karınlarını doyurdular. Bundan sonra da şehrin kenarından geçip dönüş yoluna girdiler.

Alacakaranlık bastığı zaman şehir girişine yakın bahçeleri de geçmiş, sabahleyin geldikleri ana yola çıkmışlardı. Ilık bir yaz akşamıydı. Havayı güzel ot kokuları doldurmuştu. Yola yakın arklarda kurbağalar vıraklamaya başlamışlardı. Oturduğu yerde uyukluyordu Sultanmurat. Yorgundu. Nasıl yorulmasın öylesine dolu geçen bir günde. Yazık ki arabada uzanıp yatacak bir yer yoktu. Babasının omuzuna yaslandı ve daldı gitti. Ara sıra çukur yerlerde sarsıntıdan gözlerini açıyor ama yine dalıyordu. Dalmadan önce, her defasında, “dünyada babaların olması ne iyi” diye düşünecek bir zamanı oluyordu. Tam bir güven ve huzurla yaslanıyordu babasının güçlü omuzuna. Bu arada araba tangur tungur ilerliyor, atların toynakları yeri dövüyordu.

Sultanmurat, araba birden durduğu zaman ne kadar yol aldıklarını bilmiyordu. Tekerleklerin sesi kesilmiş, sonra tam bir sessizlik olmuştu. Babası onu kucağına alarak indirdi arabadan:

- Uff! Amma da ağırlaşmışsın, taşımak ne zor.. büyüdün artık… diyordu babası ona, göğsüne basarken.

Sultanmurat’ı bir ot yığınına yatırdı, üstünü yün fanilesiyle örttü ve:

- Sen uyu, dedi, ben atları çözeceğim, biraz otlasınlar.

Uyku öyle bastırmıştı ki Sultanmurat gözlerini bile açamıyordu. Yine de “dünyada insanın babası olması ne iyi” diye düşündü o anda.

Babası, bağlarını çözüp ayağından ayakkabılarını çıkarırken de uyandı. Bütün gün ayağını nasıl da sıkmıştı bu ayakkabılar! Babası da bunu nasıl anlamıştı.

Şimdi çok rahattı ve tekrar uykuya daldı. Karşı konulmaz bir akıntıya bırakıvermişti sanki kendisini. Tatlı bir rüzgâr uçsuz bucaksız kırların otlarını yalayarak esiyor, o da bu otların arasına dalıyor, koşuyordu. Sessiz yıldızlar da iniyordu gökten bu yüksek, bu dalga dalga otların üzerine. İşte şuraya, sonra başka yerlere, sessizce bir yanan yıldız düşüyordu, ama o yanına gelinceye kadar yıldız sönmüş oluyordu. Anlıyordu düş gördüğünü. Bazen uyanıyor, köstekli atların körpe otları tâ diplerinden kopardığını, onların ayak sesini, gevşetilmiş gemlerinin şakırtısını duyuyordu. Babasının da yanıbaşında yattığını, geceyi açık havada geçirdiklerini, gözlerini açıverse kayan yıldızları gerçekten göreceğini biliyordu.

Ama uyku o kadar tatlıydı ki, gözlerini açmak istemiyordu. Gece yarısından sonra hava serindi. Sultanmurat o zaman babasına iyice sokuldu. Babası da onu, uyku arasında şefkatle, sımsıkı kucaklayarak bağrına bastı. Kırda, arabanın yanında, ışıl ışıl yıldızların altında uykuya daldılar. Yine de, evlerinde başlarını yumuşak bir yastığa koyarak uyumak başkaydı...

Sultanmurat, sonraları, açık havada yıldızlar arasında geçirdiği o geceyi sık sık hatırlayacaktı...

Yakınlarında, hemen iki adım ötede, bir bıldırcın, sabaha kadar öttü durdu. Herhalde dünyanın bütün bıldırcınları mutluydular.

- IV -

Sultanmurat, öğretmen ancak sırasının başına gelip durunca farkedebildi onu.

- Sultanmurat, ne oluyor sana! diyordu İnkamay-Apay.

- Hiç, hiçbir şey.

Gerçekten hiçbir şey olmadığını göstermek için ayağa kalktı.

Sınıf yine soğuktu ve fazla gürültü yoktu. Ama çocukların kıs kıs gülmeleri devam ediyordu.

İnkamay-Apay, soğuktan titreyerek ve suratını asarak çıkıştı:

- Sebepsiz yere öksürüyor ve sorularıma cevap vermiyorsun. Bari git biraz saman getir de sobayı yak!

Sultanmurat söyleneni yapmak için yerinden fırladı. Ders sırasında böyle şeyler pek olmazdı. Nöbetçi çocuklar teneffüs sırasında saman getirir, sobayı yakarlardı ama, ders sırasında sobayla pek ilgilenmezlerdi.

Koşup çıktı sınıftan. Sundurmaya gelince kar ve soğuk rüzgârla karşılaştı. Burası Seylan değildi ya! Avluda, saman bulunan anbara doğru koşarken kolhoz başkanı Tinaliev'i atından inerken gördü. Tinaliev cephede yaralandığı için geri gönderilmişti. Genç bir adamdı ama dik yürüyemiyordu. Birkaç kaburgası eksikti çünkü. Komando birliğindeymiş, paraşütle atlarken kırılmış kaburgaları. Savaştan önce tarım uzmanı olarak çalışıyormuş. Ama Sultanmurat hatırlamıyordu onu. Savaştan önce olan herşey başka bir dünyaya ait idi. Savaş öncesi bir zaman olmamıştı, o zaman yaşanmamıştı sanki.

Sultanmurat bir kucak dolusu samanla sınıfa döndü, kapıyı ayağı ile açarak içeri girdi. Çocuklar hareketlenmeye fısıldaşmaya başladılar.

- Susun! Susun! Bırakın gevezeliği, Sultanmurat, sen de gürültü etmeden işine bak! dedi öğretmen.

Sobada, küllerinin ortasında, sönmeden kalan küçücük bir kor vardı. Bu korun üzerine bir tutam saman koyarak üfledi, tutuşturdu. Sonra bir tutam daha, bir tutam daha derken, soba gürüldeyerek yanmaya, atılan samanları yutmaya başladı. Sınıfın neşesi yerine geldi.

Sobayı yakarken arkasına dönüp, el kol hareketi yaparak arkadaşlarını güldürmek, birine yumruk göstermek geliyordu içinden. Özellikle en arka sırada oturan Anatay'a göstermek istiyordu yumruğunu. Anatay sınıfın en büyüğü idi. On beş buçuk yaşındaydı, herkese sataşırdı. Ah bir dönüp ona nanik yapsa, yumruk gösterse! ama bunu yapamazdı. Öğretmen çok kızardı çünkü. Onu daha fazla üzmek istemiyordu. Zaten şu son günlerde cephedeki oğlundan, tek oğlundan, bir mektup alamıyordu. Topçu subayı idi oğlu. Onunla çok övünüyordu. Kocası savaştan önce ortalıktan kaybolmuştu. Başına bir felâket gelmiş ama, bu felâketin ne olduğunu kimse bilmiyordu. Köye o felâketten sonra gelmiş, öğretmenliğe başlamıştı. Oğlu Cambul'da Öğretmen Okulu'nda öğrenim yaparken alınmıştı askere. Sınıfın penceresinden bakarken atlı postacıyı görür görmez, kendisine

mektup gelmişse alması için hemen bir çocuğu gönderirdi. Çocuk avluya koşar, mektup varsa bir solukta dönerdi. Öğretmenin mektubunu getirmek için çocuklar aralarında bir sıra bile yapmışlardı.

Mektup gelince bir bayram sevinci olurdu. İnkamay-Apay oğlundan gelen mektuba süratle göz gezdirirdi. Okuması bitip başını kaldırdığı zaman da bambaşka bir öğretmen olurdu. Kırlaşmış saçlarını başörtüsünün altına özenle yerleştirmiş öğretmenlerinin sevincine ilgisiz kalmaları mümkün değildi. Gözlerinden inci inci yaşlar döküldüğünü görünce nasıl duygulanmazsınız?

İnkamay-Apay, sesinin titrediğini belli etmemeye çalışarak:

- Asker akayınız hepinize selâm söylüyor çocuklar, derdi. Sağ ve esen, savaşıyor…

Bütün sınıf sevinir, gülümserdi. Öğretmenlerinin sevincini paylaşmak için ellerini ona uzatıyormuş gibi olurlardı. Ama hemen bir dakika sonra öğretmen ciddileşir:

- Tamam çocuklar, dedi, dersimize bakalım!

İşte, en güzel, en zevkli dersi o zaman anlatırdı. Her sözü gücünü arttırır, düşüncesi yeni bir düşünce doğurur, bütün açıklamaları, bütün kanıtlamaları çocukların zihinlerine iyice yerleşirdi. Coştukça coşar ve bütün sınıf büyülenirdi...

Şu son günlerde birşey onun canını çok sıkıyordu, bir derdi vardı.. bir derdi. Herhalde bunun için olsa gerek, kolhoz başkanı Tinaliev ve okul yöneticisi sınıftan içeri girdikleri zaman, usulca ve endişeyle yazı tahtasının yanına gitti. Ama yine de kendini toplayarak:

- Ayağa kalkın çocuklar! Sultanmurat, sen de yerine geç! diyebildi.

Sultanmurat sobanın kapağını kapatıp yerine geçti.

Gelenler sınıfı selâmladılar.

- Sağol! dedi çocuklar bir ağızdan.

Meraklı bir sessizlik başladı. Şimdi kimse öksürmüyordu.

- Birşey mi oldu? dedi ve öğretmen heyecandan soluğu kesilerek:

- Kötü birşey yok İnkamay-Apay, diye yatıştırdı onu Tinaliev, buraya bambaşka birşey için geldim. Çocuklarla konuşmam gerek. Dersinizi böldüğüm için özür dilerim. İzin almıştım.

Böyle derken yaşlı yöneticiyi göstermişti.

- Evet, dedi yönetici. Çocuklarla ilgili önemli bir konu. Oturun çocuklar.

Çocuklar oturdu.

Kolhoz başkanı bu köye geleli az bir zaman geçmişti. Cepheden dönüşünden sonra, sonbaharda başlamıştı görevine. Yine de herkes onu, o da herkesi tanırdı. Onun için sınıfa kendisini tanıtmak için gelmiş olamazdı. Niçin gelmişti öyleyse? Yedinci sınıf öğrencileri avulun (köyün) en küçükleri sayılmazlardı. Onların herbiriyle evde, büroda, yolda, köyün herhangi bir yerinde konuşulabilirdi. Kolhoz başkanının öğrencilerle konuşmak için dersin ortasında sınıfa geldiği görülmüş, duyulmuş değildi o güne kadar. Niçin gelmiş olabilirdi? Mesele neydi? Yaz olsa neyse. O zaman hepsi kolhozda çalışırdı çünkü. Ama kışın ortasında ne konuşacaktı onlarla?

Tinaliev, çocukların gergin yüzlerine dikkatle bakarak ve sakatlığını pek belli etmemek için dik durmaya çalışarak konuşmaya başladı:

- Niçin geldiğimi söyleyeyim size. Görüyorum, sınıfınız soğuk. Ben de size yardım edemiyorum, samandan başka yakacak birşey veremiyorum. Biliyorsunuz, saman da bir yanar bir söner. Eskiden dağlardaki ağıllardan eşekle tezek indirirdik. Sonra da arabalara yükleyip buralara taşırdık. Geçen yıl bu işi yapacak kimse yoktu, vakit de yoktu. Herkes cephede. Cambul'da karaborsadan iki ton kömür almıştım. Ama onu demirci için, demir işleri için saklıyorum. Karaborsacılardan demir de aldım. Onlarla daha sonra hesaplaşacağız. Ama şimdi durumumuz kötü. Burada da, cephede de kötü. Geçen yıl iki yüz hektarlık kışlık ekinimizi ekecek zamanı ve imkânı bulamadık. Kimsenin suçu yok. Savaş hâli bu. İdare edeceğiz. Ama kolhozlarda ve sovhozlarda yeteri kadar ekin ekmez ve üretmezsek, gerekeni yapmazsak, düşmanı nasıl yeneriz? Düşmanı yenmek için ekmek gerek, cephane gerek. Size işte bunun için geldim çocuklar. Bazılarınızın geçici bir süre için okulu bırakması gerekiyor. Vaktimiz de kalmadı. Baharda tarlaları sürmek için hayvanları hazırlamalıyız. Hayvanlarımız acınacak haldeler, ayakta güçlükle durabiliyorlar. Koşumları, pullukları, tohum ekme makinelerini de hazırlamalı, onarmalıyız. Bütün malzeme şimdi kar altında... Bütün bunları niçin söylüyorum? Şunun için: Kışlık ekin ekemediğimiz alanlara, yazlık ekin ekeceğiz.

Cephede olduğu gibi, şartlar ne olursa olsun, bu işin üstesinden gelmek zorundayız. Bunun da anlamı şudur: İki yüz hektarlık alana yaz buğdayı ekerek plan hedefini aşmak işini kendi imkânlarımızla başaracağız. İki yüz hektar! Anlıyor musunuz bunun ne demek olduğunu? Peki, nasıl yapacağız bu işi? Kime güveneceğiz? Bahar kampanyası için çalışacak olanlardan başka, buna ek olarak, bir sürücü ekip daha kurmayı düşündük. Bu ekip, iki ağızlı, iki keskili pullukları sürecek. Düşündük, taşındık. Kadınları gönderemeyiz Aksay'a. Çok uzak. Başka kimse de olmadığına göre, bu iş size, siz öğrencilere düşüyor. Bize siz yardım edebilirsiniz...

İşte bunları söyledi Tinaliev. Ciddi, içine kapanmış, onu ısıtmadığı besbelli olan asker kaputunu sırtından hiç çıkarmayan, kulaklıklı kara kalpaklı, asık yüzlü, genç olduğu halde birkaç kaburgası eksik olduğu için kambur gibi eğilerek yürüyen, boynundaki asker çantasını da hiç bırakmayan Tinaliev, işte bunları anlattı...

Ayakta, yazı tahtasının kenarına asılmış bir haritanın yanında durarak söylüyordu bunları. Bütün karaları ve bütün denizleri sığdırmışlardı bu haritaya. Tabiî Seylan, Cava, Sumatra, Avustralya gibi, insanların rahat rahat yaşadıkları sıcak ülkeler de vardı bu haritada...

Isıdan çok kül veren samanla ısıtılan bir sınıfta söylüyordu Tinaliev bunları. Cephenin ihtiyacını karşılamak amacıyla Aksay gibi uzak bir yere giderek yüzlerce hektarlık alana buğday ekilmesi gerektiğini söylerken, sanki dışarıda, açık havada imiş gibi ağzından buhar çıkıyordu.

Dışarıda tipi devam ediyor, pencere aralığından sınıfa rüzgâr giriyordu. Pencere kenarında oturan Sultanmurat, Tinaliev'in kara boğulmuş tepinip duran atını da görüyordu. Rüzgâr atın yelesini, kuyruğunu savuruyor, hayvan da başını rüzgârdan korumaya çalışıyordu. Üşüyordu zavallı.

Evet, hiç de Seylan'a benzemiyordu burası.

Ve Tinaliev konuşmaya devam etti:

- Sizi daha rahat bir iş için çekip almıyorum okuldan. Buna mecbur olduğumu anlayacağınızı umarım. Eğer hayatta olursam, savaştan sonra, belki daha evvel, sizi kendi elimle getireceğim okula. Öğrenime devam etmenizi isteyeceğim. Ama şimdi durumumuz işte böyle…

Bundan sonra yönetici konuştu. Sonra yine Tinaliev. Sınıf canlanmış, çocuklar parmak kaldırmaya başlamıştı. “Ben giderim.. ben giderim” diyorlardı. Bunun üzerine Tinaliev şu açıklamayı yaptı:

- Rastgele ve kim gelirse onu alacağımı sananlar varsa yanılıyorlar. Kötü okuyan kötü çalışır, bu bir. İkincisi, iyi bir öğrenci okumadan geçen günleri daha çabuk kapatır. Sen, Sultanmurat, sınıfın en büyüğü sensin galiba...

Çocuklar bir ağızdan cevap verdiler:

- Hayır, sınıfın en büyüğü Anatay’dır, yakında on altısına girecek…

- Ben yaş bakımından demiyorum, boy bakımından en büyüğünü sordum. Önemli olan da en büyük olmak değil -tekrar Sultanmurat’a bakarak- Sultanmurat, geçen yıl sen bostan sürmüştün değil mi?

Sultanmurat ayağa kalktı:

- Evet, Aral yolundaki bostanı sürmüştüm.

- İki bıçaklı bir pulluk ve dört atla mı?

- Evet, iki bıçaklı bir pulluk ve dört atla. Ama ben sadece yardım ettim, hepsini sürmedim. Pulluk Sartbay’ındı. Onu askere aldılar. Sürme işi gecikmesin diye Aksakal Çekiş benden yardım etmemi istedi.

- Biliyorum. Onun için önce sana sordum.

Herkes dönmüş Sultanmurat’a bakıyordu. Mırzagül’le göz göze geldi. Mırzagül ona öteki çocuklardan çok farklı, tuhaf bir şekilde bakıyordu. Sanki herkes kendisinden söz ediyormuş gibi birdenbire kızarmıştı. Sultanmurat da bir tuhaf oldu ve yüreği küt küt atmaya, daha hızlı çarpmaya başladı.

- Ben de bostan sürdüm, dedi oturduğu yerden Anatay.

- Ben de, dedi Erkinbek.

Birkaç çocuk daha aynı şeyi söyledi. Bunun üzerine Tinaliev susmalarını istedi:

- Sırasıyla konuşun çocuklar. Ciddi bir konu bu. Önce ders durumundan başlayalım.

Yine Sultanmurat’a sordu:

- Derslerin nasıl?

- Eh işte.. pek şey değil.

- Pek ne değil?

- Pek kötü sayılmaz.

- Pek de iyi sayılmaz, diye söze karıştı o âna kadar sessiz duran İnkamal-Apay. Ona her zaman söylerim: Çalışırsan daha iyi, yüz kere daha iyi sonuç alırsın, derim. Yetenekli, akıllı bir çocuk, ama biraz havai, başında kavak yelleri esiyor..

- Yaa, dedi başkan, ben de çok iyi olduğunu sanmıştım. Neyse, senin baban cephede. Onun ekmeğini sen kazanacaksın… Peki, Anatay, senin ders durumun nasıl?

- Aynı, dedi Anatay. Sıradan kalkmış, yere bakıyordu.

- Görüyorum ki birbirinizden farkınız yok, dedi başkan. Kısa bir sessizlikten sonra ekledi:

- Okula tekrar döndüğünüz zaman, okumanın değerini daha iyi anlamış olacaksınız. Bunu biliyorum, tecrübe ile biliyorum. Herkes öyle söyler, okumazsam gider çalışırım, der. Ama insan yalnız çalışmak için mi yaşar? Sen ne dersin Anatay?

Anatay birşeyler söylemek istedi ama sonra vazgeçti:

- Bilmiyorum, dedi.

- Ben de herşeyi bilmem, dedi Tinaliev, ama savaşta olmasaydık okula gider okurdum, okumaya vakit bulurdum.

Sınıfta herkes gülümseyerek birbirine baktı. Ne tuhaf adamdı: Kolhoz başkanı olmuş koca adam hâlâ okumak istiyordu. Oysa onlar şimdiden bıkmışlardı okumaktan.

- Bunda gülecek ne var? diyen Tınaliev gülümseyerek ekledi: Evet çocuklar okumak isterdim. Siz bunu daha sonra, çok sonra anlayacaksınız.

Çocuklardan biri durumdan yararlanıp bir soru sordu:

- Başkarma akay[11] uçaktan atladığınız doğru mu?

11 Başkarma akay: Başkan ağabey

Tinaliev “evet” anlamında başını salladı. Çocuk sormaya devam etti:

- Müthiş birşey! Peki korkmadınız mı? Ben bir keresinde tütün anbarının damından atlamıştım da bacaklarım titremişti...

- Evet, atladım ama bir paraşütle. Paraşüt başınızın üzerinde yurt (çadır) gibi açılan birşeydir...

- Biliyoruz.. biliyoruz, dedi çocuklar hep birden.

- Evet, biz bir komando takımıydık. Görevimiz paraşütle atlamaktı.

Bir başka ses duyuldu:

- Komando ne demek?

- Komandonun ne olduğunu mu soruyorsunuz? Komando, hareketli bir savaş birliğidir, çevik birlik. Özel ve çok önemli bir görev için gerekli yerlere gönderilir. Anlaşıldı mı?

Sınıf susmuştu. Tinaliev devam etti:

- Bir komando, birkaç kişiden de oluşur, birkaç bin kişiden de. Önemli olan, komandonun düşman gerilerine inmesi ve kendi başına, bağımsız hareket etmesidir. Eğer anlamadıysanız başka bir zaman anlatırım, ama şimdi sırası değil. Biz işimize bakalım. Ey Anatay, niye ayakta duruyorsun, otursana. Senin baban da cephede.

- Benimki de!

- Benim babam da!

- Benim babam da!

- Benim ki de!

Tinaliev elini kaldırdı:

- Tamam çocuklar. Hepsini biliyorum. Sabahtan akşama kadar yalnız kolhozun işleriyle mi uğraştığımı sanıyorsunuz. Kimin askerde, kimin hastahanede olduğunu biliyorum. Hepinizi tanıyorum. Onun için size başvuruyorum zaten. Anatay, sen de gideceksin baban için ekmek yetiştirmeye. Bu yüzden bir yıl, belki daha çok okulu bırakman gerekecek.

- Ben de giderim! Ben de! Ben de...

Birçok çocuk gitmek istediklerini söylemek için yerlerinden fırlamıştı. Böyle durumlarda ve böyle hareketlerde herkes kendini bir kahraman sanırdı. Hem kaçırılmaz bir fırsattı bu: Hiç okula gitmeyeceksin, atlarla uğraşacaksın. Daha başka ne isterlerdi? Bundan iyisi mi olurdu?

- Durun, durun! dedi Tinaliev. Bu iş böyle yürümez. Önce pulluk sürenlerden başlayalım işe. Söyle bakalım Erkinbek, sen de bostan sürdün mü? Baban Moskova savunmasında öldü, biliyorum. Çok babalar, çok ağabeyler öldü. Senden de yardım istiyorum Erkinbek. Bi-

ze yardım et. Bir süre okulu bırakıp tarlada çalışacaksın. Başka çare yok. Ben durumu annene anlatırım...

Tinaliev iki kişinin adını daha söyledi: Ergeş ve Kubatkul idi bunlar. Ayırdığı çocukların hemen yarın sabah tavlanın yanındaki avluda toplanmalarını istedi. Burada grubun şefi belirlenecekti.

Akşamın geç saatlerinde, evde herkes yatmaya hazırlanırken, Sultanmurat annesine, kolhoz başkanının okula geldiğini ve bütün olanları anlattı. Annesi de başını eline dayayarak ve hiçbir şey söylemeden dinledi oğlunu. Yorgundu. Bütün gün kolhozun işleriyle, akşam da ev işleri ve çocuklarla uğraşıyordu. Düşüncesiz Hacımurat da tam sevinecek zamanı bulmuştu:

- Oh ne iyi! Artık okul yok! Saban sürecek, atlara bakacaksın artık! Beni de götür!

Annesi çıkıştı:

- Dersini yaptın mı sen, ödevlerini bitirdin mi?

- Evet, hepsini yaptım, dedi Hacımurat.

- Öyleyse git yat hemen. Sesini de çıkarma anlaşıldı mı!

Büyük oğluna birşey söylemedi.

Kızları da yatırdıktan sonra, lambayı söndüreceği zaman, büyük bir üzüntü çöktü yüreğine. Ve sonra, Sultanmurat'ın da uyuduğunu sanmış olacak ki, başını elleri arasına alarak ağlamaya başladı. Uzun uzun, ama sessizce, zayıf omuzları sarsıla sarsıla ağladı. Sultanmurat'ın pek yüreği yandı onun bu hâline. Kalkıp annesini okşamak, güzel söyler söyleyerek onu teselli etmek istedi ama, sonra hiç rahatsız etmemesinin daha iyi olacağına karar verdi. Zavallı ana şimdi babalarını, -cephedeydi ama ne durumda?- çocuklarını, -dört taneydiler- evini ve evin çeşitli ihtiyaçlarını düşünüyordu.

Kadın kadındır. Kadınlar sık sık ağlar. Başkan Tinaliev sınıftan ayrıldıktan sonra İnkamay-Apay da pek duygulanmış, pek sarsılmıştı. Teneffüs zili çaldığı halde yerinden kalkmamıştı. O kalkmayınca çocuklar da kalkmıyordu. Kimse kımıldamamıştı yerinden. Hepsi öğretmenin kalkıp kapıya kadar yürümesini beklemişti. Nihayet kapıya kadar gelen İnkamay-Apay orada kendini tutamamış, ağlamaya başlamıştı. Gözyaşları içinde terketmişti sınıfı. Mırzagül de öğretmenin unuttuğu haritayı alıp Öğretmenler Odasına götürmüştü, döndüğü zaman onun gözleri de yaşlıydı. Kadındılar işte. Kadınlar herşeye

acır ve ağlarlar. Bu okulu bırakma işini büyütecek ne vardı? O kadar korkunç birşey değildi ki! Bir, bilemedin iki yıl sonra savaş biterdi. O zaman yine giderdi okula...

Sultanmurat bu düşüncelerle ve dışarıda karları savuran rüzgârın sesini dinleyerek uykuya daldı.

Ertesi sabah tipi yine devam ediyordu. Şiddetli bir rüzgâr donmuş kar tanelerini süpürüyordu. Gökyüzünü yoğun bulutlar kaplamıştı. Tavlanın önüne ulaşıncaya kadar geçen zamanda Sultanmurat buz gibi donmuştu.

Sultanmurat, başkan Tinaliev'in tasarladığı işi yapmanın sandığından çok daha zor olacağını anlamıştı. Önce, başkan ve kızıl sakallı, sıska bir ihtiyar olan ekip başı Çekiş'le eski tavlanın yanındaki çitle çevrili avluya geldikleri zaman, çocuklara dörder yular dağıttılar. Karla kaplı avluda koşum beygirleri acınacak bir halde dolaşıyor, ara sıra gidip boş yemlikten artık yem arıyorlardı. Atların yazın semirdiği, kışın zayıfladığı doğruydu ama, bu zavallılar pek zayıftılar, bir deri bir kemik kalmışlardı. Bu hayvanları yaz boyunca çok çok çalıştırmış, kış gelince de bu ahırın avuluna tıkıvermişlerdi. Onlara kimse bakmıyor, kimse yem vermiyordu. Zaten verecek yem de kalmamıştı. Elde olanı baharda ekmek için saklıyorlardı.

Çocuklar atları o halde görünce şaşakaldılar. İhtiyar Çekiş mırıldandı:

- Ne o? Niye öyle bakıyorsunuz? Burada Manas'ın *tulparlarını*[12] mı bulacaktınız yani! Bir defa işin ucundan tutun bakalım. Seçin. İyi bakarsanız, bir deri bir kemik görünen bu hayvanlar on gün içinde dinçleşir, bir tosun kadar güçlü olarlar. Bundan hiç şüpheniz olmasın! Kolay kolay ölmez bu atlar. Yeter ki karınlarını doyurun ve iyi bakın onlara. Gerisini kendileri halleder.

12 Tulpar: Manas destanında, Manas'ın yiğitlerine ait ünlü atlar.

Başkan da konuştu:

- Haydi çocuklar, size gereken şeyleri vereceğiz. Seçin. Herbiriniz dörder at seçeceksiniz. Beğendiğinizi ayırın.

Tam bu sırada beklenmedik birşey oldu. Sultanmurat, o cılız, o kurada atların arasında babasının atları Çabdar ile Çontoru'yu görmüştü. Önce kır beneklerinden Çabdar'ı, sonra Çontoru'yu tanımıştı.

Başları kocaman görünüyordu, tüyleri diken diken olmuştu. Bacakları o kadar zayıftı ki itseniz hemen yıkılacaklardı sanki. Sultanmurat onları gördüğü için hem sevindi, hem de bu halde gördüğü için korktu. O anda birden babası ile şehre gidişlerini hatırladı. Ne atlardı bu atlar o zaman? Ve şimdi ne haldeydiler! Babasının elindeyken nasıl güçlü, nasıl formda idiler. Güvenle, güçle nasıl da koşuyorlardı.. ya şimdi nasıldılar!..

Sultanmurat başkan ve ekip başına dönerek bağırdı:

- Bakın, bakın! Onlar işte! Babamın atları.. Çabdar ve Çontoru! İşte! İşte!

İhtiyar Çekiş doğruladı:

- Evet, bu atlar Bekbay'ın atlarıydı.

- Mademki öyle sen de onları al, babanın atlarını al, dedi başkan.

Sultanmurat bunlardan başka Akkuyruk ile Doru adlı iki atı daha seçti. Böylece dört atı olmuştu. Bunları iki bıçaklı bir pulluğa koşacaktı. Öbür çocuklar da dörder at seçtiler.

*

* *

Uğrunda okulu terketmek zorunda kaldıkları olaylar, 1943 kışının başlarında işte böyle başladı...

Yapılacak çok iş vardı. Sandıklarından çok daha fazla… Ahırın bir sürü işinden başka, her gün demirhaneye gidip ihtiyar demirci Barpı'ya ve onun topal demir dövücüsüne yardım edeceklerdi. Vaktiyle ıskartaya çıkartılan parçaların kirini pasını temizleyerek, vidalarını söküp takarak onarmaları gerekiyordu. Hatta, iyice aşınmış, yapacağını yapmış saban demirlerini de işe yarar hâle getirmeye çalışıyorlardı. Demirciler bunu dövüyor, bıçak kısmını genişletiyor ve yeniden su veriyorlardı. Bütün bıçakları tava getirip dövmek mümkün olmuyordu. Ama dövebildikleri zaman Barpı'nın keyfine diyecek yoktu. O zaman yardımcısını demirhanenin damına çıkarır ve çocukları çağırtırdı.

- Hey çiftçiler, ustake sizi çağırıyor, koşun gelin! diyordu topal yardımcı.

Çocuklar koşup gelirlerdi. O zaman Barpı, henüz dövülmüş, hâlâ sıcak mavimsi saban demirini alır, bıçak almaya gelen çocuğa verirdi:

- Al bakalım, al eline de bak, senin sabanına uyacak mı bir dene. Ne kadar güzel değil mi? Gelin-güvey gibi yakışacaklar birbirlerine. İşledikçe ışıldayacak ve Taşkent aynasından daha parlak olacak. O zaman ayna gibi kullan onu. İstersen ayna diye bir güzele hediye et! Nasıl? Harika değil mi? Eskimez bir armağan bu. Haydi şimdi koy onu raftaki yerine. Tarlaya giderken alırsın. İyi değil mi? Ötekilerin de sırası gelecek. Kimsenin pulluğunu bıçaksız bırakmayacağım, herbirinize üçer çift bıçak hazırlayacağım. Yapamayacağım tek şey, ağızlarınıza yeni diş dövmektir. Başka herşeyi yaparım. Pullukların bıçaklarını alacaksınız. Tarlaya gidince bizi daha çok hatırlayacaksınız çocuklar. Çünkü bir pulluğun en önemli parçası bıçağıdır. Herşey bıçağa bağlıdır. Eğer bıçak keskinse, toprağı yarar gidersin, ama bıçak köreldi mi pulluk işe yaramaz. İşte bütün hikâye bundan ibaret...

İhtiyar Barpı iyi bir adamdı. Bütün hayatı demir dövmekle geçmişti. Övünmeyi severdi ama işini de iyi bilirdi.

Çocuklar sık sık saraç ustasına da gitmek zorundaydılar. Ekip başı Çekiş mecbur etmişti onları. “Koşum olmazsa bir yere gidemez, birşey yapamazsınız. Pulluğunuz olabilir, atlarınız olabilir, ama koşumunuz yoksa bunlar hiçbir işe yaramaz” diyordu. Çok doğruydu. Onun için herkes elinden gelen yardımı yapıyor ve kendi atlarının koşumu için onu sıkıştırıyordu.

İşin en önemli yanı atların bakımıydı. Sabahtan akşama ve akşamdan sonra da geç saatlere kadar ahır ve atlarla meşgul oluyorlardı. Evlerine, atların son yemlerini verdikten sonra, ancak geceyarısı dönebiliyorlardı. Acele etmeliydiler. Kaybedecek vakitleri hiç yoktu.

Ocak ayının sonuna gelmişlerdi ve artık günleri sayılıydı. Atların bakımı için yalnız otuz, haydi haydi otuz beş günleri vardı. Bu süre içinde atlar canlanacak, tarla sürmek için kuvvetlerini toplayacaklardı. Ve bu sorumluluk da tamamen çocukların omuzundaydı. Atlar yatıp uyuyor olabilirlerdi ama yemlikleri gece gündüz dolu olmalıydı...

Tinaliev’in hesabına göre, Şubat sonlarında, kar kalkar kalkmaz, pulluklar Aksay’a gitmiş olmalıydı. Eskiden, epeyce uzak bir geçmişte, Aksay ovası da ekilip biçilirmiş. Ama sonraları, bilinmeyen

bir sebeple, sürülmeden, ekilmeden öylece bırakılmış. Belki çok uzak ve verimsiz olduğu içindi bu. Çok yağmur almayan, üstelik büyük bir kısmı yamaçlarda, tepelerde olan bir arazi imiş… Ekip başı Çekiş'in babasından duyduklarına göre, Aksay'da çift süren bir çiftçi ancak iki şey yapabilirmiş: Ya o bereketsiz tarlaları bırakıp başka yere gitmek, ya da o kadar uzaktan buğdayını taşımak için başkalarından yardım istemek. Önemli olan, ekim işini tam zamanında yapabilmekmiş. İkinci önemli mesele de, ürün alınabilmesi için mutlaka yağmur yağmalıymış…

İşte böyle diyordu ihtiyar Çekiş.

Tinaliev de şunları söylüyordu:

- Çiftçi için her zaman bir risk vardır, ama umudu da hiç tükenmez.

Tinaliev çiftçileri iyi hazırlıyor, bunun için onlara güveniyordu. Ümit ettiği gibi yağmur da yağarsa, Aksay'dan bol ürün alırlardı...

Günler geçiyordu. Daha ilk haftanın sonunda atların canlandığı, toparlandığı görülmüştü. Artık güneş de biraz daha fazla ısı vermeye başlamıştı. Kış, karını soğuğunu alıp gitmeye hazırlanıyordu sanki. Bu yüzden güneşli havalarda atları dışarıdaki akur[13]lara götürüyorlardı. Güneş altında atlar daha çok yiyor, daha çabuk güçleniyorlardı. Aksay komandosunun beş koşum takımını oluşturan yirmi at, büyük akurun başında sıralanıp yemleniyorlardı. Başkanın sabah teftişinde her çocuk kendi atlarının başında bulunurdu. Onlara "*Aksay Komandosu*" adını başkan vermişti ve ekip başları, arabacılar, seyisler, herkes aynı adla çağırır olmuştu onları. Aksay da baş isim olmuştu: Aksay atları, Aksay otları, Aksay pullukları... diyorlardı. Tavlanın yanından geçenler, komandoların ne yaptıklarını merak edip içeriye bir göz atarlardı. Tinaliev'in, Bekbay'ın oğlu Sultanmurat'ı komando şefi yaptığını da öğrenmişti herkes. Bütün köy onlardan sözediyordu. Ama, şef olarak Sultanmurat'ın atanmasına Anatay itiraz etti:

13 Akur: Açıkhavada, kerpiçten yapılmış uzun yemlik.

- Niçin Sultanmurat şef oluyormuş? Belki biz onu istemiyoruz!

Sultanmurat'ın buna çok canı sıkıldı ve kendini tutamayıp karşılık verdi:

- Şef olmayı, komutan olmayı ben istemedim. Madem ki çok heveslisin, gel sen baş ol!

Erkinbek ve Kubatkul araya girdiler:

- Kıskanıyorsun Anatay, kıskanıyorsun! dedi Erkinbek.

- Madem ki Sultanmurat seçildi, bize o kumanda edecek, bunda kızacak ne var? dedi Kubatkul.

Ergeş Anatay'dan yana idi:

- Niçin Anatay olmasın? Kuvvetli bir çocuk, sadece boyu biraz daha kısa Sultanmurat'tan. Sınıf temsilcisini nasıl seçiyorsak, komando şefini de öyle seçelim.. oysa burada hiç seçim yapmadan "komutan Sultanmurat"tır diyorlar ve o oluyor!

Tinaliev onları önce sessizce ve gülümseyerek dinledi. Sonra birden ciddileşerek:

- Kesin gürültüyü! dedi, gelin buraya! Şöyle sıraya girin bakalım. Madem ki komando oldunuz, komando gibi hareket edin. Şimdi iyi dinleyin beni: Bilin ki bir kumandan seçimle kumandan olmaz, daha yüksek rütbeli bir kumandan tarafından atanır.

- Peki, o yüksek rütbeli kumandanı kim tayin eder?

- Onun da üstünde olan bir başkası.

Hepsi sustu ve başkan konuşmaya devam etti:

- Şunu unutmayın: Savaş hâlindeyiz ve burada da savaş düzeni içinde yaşamamız gerek. Sizin sorumluluğunuzu ben kellemi ortaya koyarak aldım. İkinizin babası savaşta öldü, üçünüzün babası da cephede savaşıyor. Hem ölenlere, hem yaşayanlara karşı sizden sorumluyum. Pulluklarınızı alıp uzak Aksay kırına gideceksiniz. Özel görevi olan bir paraşütçü komando birliği gibi, günler boyu, geceler boyu, o bozkırda kendi başınıza kalacak, kendi başınıza hareket edeceksiniz. En ufak birşey için çekişirseniz orada nasıl yaşayacak, nasıl çalışacaksınız?...

Avluda, onun karşısında sıralanan çocuklara bunları söyledi Tinaliev. Karşılarındaki bu eski paraşütçünün sırtında yine o hiç değiştirmediği kül rengi asker kaputu, başında yine o asker şapkası, belinde yine hiç bırakmadığı çantası vardı. Suratı asık ve çıkıntılı idi. Genç olmasına rağmen kaburgaları eksik olduğu için kambur duruyordu.

Bekbay'ın oğlu Sultanmurat'ı komando şefi atayan Tinaliev bunları söylemişti işte. Sultanmurat'a hitap etti:

- Herşeyden sorumlusun: İnsanlardan, hayvanlardan, pulluklardan, koşumlardan sorumlusun. Aksay'daki çalışmalardan da sorumlu olacaksın. Sorumlu olmak demek, görevi başarmak demektir. Başaramazsan başkasını kumandan yaparım. Ama şimdi hiçbirinizden itiraz istemiyorum!

Evet, o gün, tavlanın avlusunda, küçük Aksay Komandosu birliğinin önünde, başkan Tinaliev işte bunları söyledi.

Genç çiftçiler, saygıyla, hayranlıkla bakıyorlardı ona. Her emrini yerine getirmeye hazırdılar. Karşılarındaki bu savaşçı sanki Manas idi: Kır saçlı, zırhlı, heybetli Manas! Ve kendileri de onun sadık, yiğit batırları. Kılıçları bellerinde, kalkanları ellerindeydi. Kimlerdi Manas'ın güvendiği, dâvâsı için umut bağladığı bu korkusuz kahramanlar?

Birincisi, ünlü yiğit *Sultanmurat*. En yaşlıları o değildi ama, o da on beşine basacaktı yakında. Yürekli ve akıllı olduğu için komutan olarak atanan, Bekbay'ın oğlu Sultanmurat. Babaların en iyisi olan babası uzaklarda, büyük savaştaydı. Savaş atı Çabdar'ı Sultanmurat'a bırakmıştı. Sultanmurat'ın bir de erkek kardeşi vardı: *Hacımurat*. Ara sıra canını sıksa da onu severdi, çok severdi. Sultanmurat, gizli gizli güzel *Mırzagül Bikeş*[14]'i de severdi. Mırzagül Bikeş'in gülümsemesi hepsinden daha güzeldi. Boyu, Türkistan kavağı gibi ince ve uzun, yüzü kar gibi ak, gözleri karanlık gecede yanan dağ ateşinin korları gibi parlak...

14 Bikeş: Genç kız. Fransızca'daki "mademoiselle" İngilizce'deki "miss" deyimlerinin karşılığı.

İkinci korkusuz batır Anatay idi. Yaşça en büyükleri, hemen hemen on altısını dolduran Anatay. Boyca değilse de başka bakımlardan hiçbirinden geri kalmazdı. Çok kuvvetliydi. Bir de, batıra yakışır güzel bir atı vardı. Adı Oktoru yani Doru ok idi bu atın. Onun babası da uzaklarda, büyük savaştaydı. Anatay da gizli gizli aynı güzeli, o ay yüzlü Mırzagül Bikeş'i seviyordu. O güzeli öpmeyi öyle istiyordu ki...

Üçüncü batır Erkinbek idi. Ailesinin en büyük çocuğu, iyi yürekli, güvenilir bir arkadaş. Bazen derin derin iç çeker, gizli gizli ağlardı. Babası, o uzak yerlerde, Moskova savunmasında kahramanca çarpışarak ölmüştü. Erkinbek'in de yiğitlere yakışır bir atı vardı. Adı Akbaypak-Küllük, yani ak sekili küheylan.

Dördüncü batır, gözüpek yiğit, Ergeş idi. O da iyi ve sadık bir arkadaştı. On beş yaşındaydı. Tartışmayı, fikrini açıkça söylemeyi severdi. Ama tam güvenilecek bir çocuktu. Onun babası da uzak ellerde savaştaydı. Onun yiğitlere lâyık atının adı Altın-tuyak (Altın-toynak) idi.

Bu dört batır arasında bir de beşincisi vardı: Kubatkulbatır. O da on beş yaşındaydı, o da ailenin en büyük çocuğuydu. Babası, Beyaz Rusya ormanlarında kahramanca çarpışarak ölmüştü. Çalışmayı sever, yorulmak nedir bilmezdi. O da atını çok severdi bütün batırlar gibi. Onun atının adı Cibekcala (İpek yele) idi.

Tinaliev'in karşısında sıralanmış batırlar bunlardı işte. Omuzları ince, boyunları ince, başları dik bu batırların gerisinde, büyük akurun başında, pulluklara koşulacak atlar duruyordu: Uzak Aksay kırında, iki bıçaklı pulluklara dörder dörder koşulacak olan yirmi at...

Kar kalkar kalkmaz Aksay'a gideceklerdi, Aksay'a! Toprak uyanır uyanmaz çift süreceklerdi Aksay'da.. Aksay'da!

Ama kar henüz kalkmıyor, kalın kürküyle her tarafı örtüyordu. Yine de o gün yaklaşmakta, herşey o güne doğru koşmaktaydı…

- V -

O gün yaklaşıyordu...

Aksay'a gidecek atlara bazıları "Komando Atları", bazıları da "Aksay Atları" diyorlardı. Ne derlerse desinler, gerçek şuydu ki bu atlar iki hafta içinde ahırın diğer atlarından iyice ayrılmış, semirmişlerdi. İyi bakılan, iyi yemlenip sulanan bu tımarlı Aksay atları, komando akuru önünde sıralanmışlardı. Gittikçe güçlenen kasları, neşeli bakışları, en ufak sese kulak kabartmaları, göze pek hoş görünüyordu doğrusu. Bu atların herbiri kendi huyuna, kendi benliğine kavuşmuş, unutulmuş huy ve alışkanlıklarını tekrar kazanmış, şimdiden yeni sa-

hiplerine bağlanmışlardı. Tanıdıkları seslere, adımlara dönüyor, fısıldar gibi tatlı tatlı kişniyor, ipek gibi yumuşak dudaklarını güvenle uzatıyorlardı. Çocuklar da çok sevmişti onları. Gerçek sahipleri gibi davranıyor, tâ karınlarının altına sokularak çıkışıyorlardı onlara:

- Haydi, al ayağını biraz geri çek! Tamam, tamam koca kafalı! Yavaş ol! Şuna da bak, nasıl yaslanıyor insana! Cilve yapıyor kerata! Hep sana mı bakacağız, başkaları var sırada...

İlk günlerde atlar su içmeye giderlerken kör gibi yürüyorlardı. Sonraları, özellikle sudan dönüşte, canlanıp oynaşmaya başladılar. Çocuklar onları kendi atlarına binerek topluca götürüyorlardı suvarmaya. Sultanmurat Çabdar'a, Anatay Oktoru'ya, Erkinbek Albaypak'a, Ergeş Altın-tuyak'a, Kubatkul da Cipekcala'ya biniyorlardı… Bu küçük yılkıyı dört yandan çevirip sürüyorlardı dereye.

Kışın, su içme yerinin iyi olması, kaygan olmaması gerekir. Birçok at bir arada suvarılırken bunun önemi büyüktür. Onun için, dere kenarındaki buzları kırar, tehlikeli yerlerin üzerine saman atarlar. Çok soğuk olduğu zamanlarda ise buzu kırıp koca delikler açmaları gerekir. Sultanmurat sıkı bir kural getirdi suvarma işine: Su içme yerini herkes sıra ile hazırlıyordu.

Atlar genç çiftçilerin gözetiminde derenin buz gibi soğuk suyunu hiç acele etmeden, itişip kakışmadan içerlerdi. Su buzun üstüne çıkar, çakıllı yatakta süzülüp akar, sonra yine buzların altına girerdi. Orada kaynaya kaynaya aktığı, şarıldadığı, buzlara çarparak ses çıkardığı duyulurdu.

Atlar, bir ara başlarını kaldırıp su içmeyi bırakır, sanki bu sese kulak verir, kısa aralıklarla görünen güneş ışınlarında ısınır ve sonra yine içmeye devam ederlerdi. Suya kanınca hiç acele etmeden, oynaşarak, burunlarını şişirip pofurdatarak, kuyruklarını sallayarak, ileri geri koşup kıç atarak tavlanın yolunu tutarlardı. Çocuklar da bindikleri atları koşturup onları çevirir, bağırıp çağrışırlardı.

Aradan birkaç zaman daha geçince, gelip geçenler durup hayran hayran atları seyretmeye başladılar. Sanki o cılız, ölgün beygirler gitmiş, bambaşka atlar gelmişti onların yerine. İyice canlanmış, dirilmişlerdi. Dünyada at kadar duyarlı yaratık yoktur, diyordu köyün ihtiyarları: Ehil ellere düştükleri zaman hemen toparlanırlardı. Sen ona

serçe parmağın kadar versen, o sana yüz katını öderdi. Ve sonra at üzerine eski hikâyeler anlatırlardı: ne atlar varmış eskiden! derlerdi.

Övgüde cimri davranan yalnız başkan Tinaliev idi. Keskin bakışlarıyla atları, özellikle de çocukları dikkatle süzer, incelerdi. Herşeyin uz gidip gitmediğine, arabaların, pullukların, koşumların durumuna bakar, pantalonunun dizi yırtılmış çocuğa "Niye yamanmadı o yırtık? Annenin vakti yoksa eline iğne iplik alıp kendin dikemedin mi?" derdi. "Atların çulları ne oldu? Hâlâ hazır değil mi? Ahırı da götürecek değilsiniz Aksay'a! Bozkır geceleri pek serin olur!" diye bağırırdı. Onları sıkıştırır, çok az zaman kaldığını, burada yapılacak işleri Aksay'a bırakmamak gerektiğini söylerdi. Bazen bağırıp çağırarak küfür ettiği bile olurdu. Arabacılar, çift sürecek atların kuru yoncalarını vaktinde getirmezlerse, bundan ekip başı Çekiş'i sorumlu tutuyor ve onu da azarlıyordu.

Bu işi sevinç ve heyecanla karşılamayanlar da vardı. Bunlar, çocukların anneleriydi. Her gün biri gelip çıkışırdı: Kim icad etmişti bu komando denen şeyi! Görülmüş şey mi bu! Kocalarının savaşta olmaları yetmiyormuş gibi şimdi de çocukları asker yapmışlardı. Evlerinde dert anlatacakları ve kendilerine yardım edecek kimse kalmıyordu. Sabahın köründen gece yarılarına kadar ahır işleriyle boğuşuyordu çocukları… Aslına bakılırsa haklıydılar da.

En çok azar işiten de Sultanmurat'tı. Çünkü kumandan o idi ve öteki çocuklardan da sorumluydu. Herşeyin hesabını vermek zorundaydı. En zoru da annelerine hesap vermeleri, onlara lâf anlatmaları oluyordu. Sultanmurat'ın annesi bıkmış, usanmıştı: "Baban sağ salim dönsün de hesabını ona verirsin. Bıktım artık. Bu dert beni öldürecek.. o zaman aklın başına gelir ama iş işten geçmiş olur!" diyordu. Gerçekte, çok acıyordu oğluna. Sultanmurat'ın elinden birşey gelmezdi ki. Onun da işleri başından aşıyordu. Komandoların herbiri dört atla ve daha birçok işle meşgul olmak zorundaydılar. Hayvanları yemliyor. Suvarıyor, tımar ediyor, ahırı temizliyor, eksikleri hazırlıyor.. ve sonra yine temizlik, tımar.. derken, gözlerini açacak zaman bulamıyorlardı. Atların iyileşmek bilmeyen yaralarını temizleyip iyileştirmeye çalışmak, omuzbaşlarında, cıdavlarında açılmış hamut yaralarını iyileştirmek hiç de kolay bir iş değildi. Bölgenin baytarı onlara her çeşit merhemi bırakmıştı ve bununla kendileri tedavi ediyorlardı o az-

mış yaraları. Her gün yapıyorlardı bu işi. Yoksa iyileşmezlerdi. Yemini verip semirtmek kolaydı. Bunu yapıyorlardı, ama cıdavları yaralı olduğu için hamut geçiremiyorlardı hayvanlara. Atların hemen hemen hepsinin omuzlarında, toynak köklerinde büyük-küçük yaralar vardı. Böyleydi işte. Hayvanlar bu yaraları iyileştirmek istediklerini anlamıyor, onun için de dokundurmak istemiyorlardı.

Atlar yeteri kadar semirip ağırlaşınca, onlara ısınma hareketleri yaptırmak, herbirini en az günde birbuçuk saat koşturmak gerekmişti. “Aksi halde, diyordu ihtiyar Çekiş, pulluğu çekmek için kan ter içinde kalırlar ama tarla sürülmüş olmaz.” İşte atları bu yüzden koşturup alıştırdıkları birgün, çok can sıkıcı bir olay geldi başlarına.

Beş çocuk atlarını koşturup açmaya çıkmışlardı. Herbiri kendi savaş atına binmişti: Sultanmurat Çabdar’a, Anatay Oktoru’ya, Erkinbek Akbaypak’a, Ergeş Altın-tuyak’a, Kubatkul Cipekcala’ya. Her zaman yaptıkları gibi hayvanları tırısa kaldırıp avulun etrafında bir tur attılar. Sonra yola girip köyden çıktılar. Yine tırıs giderek karla kaplı ovaya sürdüler atlarını. Açık, ışıl ışıl bir gündü. Bahar ışınları havayı doldurmaya başlamıştı. Karlı tepeler ve yamaçlar öyle ap-ak, öyle ıssız ve sakindi ki, sinek uçsa görür, vızıltısını işitirdiniz. Sanki kış bir kuytuya sinmiş, sıra güneşin ışıtmasına gelmişti.

Atların keyfi yerindeydi. Koşup açılmak için can atıyorlardı. Çocuklar dizginleri gevşettikleri için daha hızlı koşmaya başladılar. Dörtnala koşmak istiyorlardı. Sultanmurat önden gidiyor, hemen ardından gelen Anatay da durmadan bağırıyordu:

- Daha hızlı sür, daha hızlı! Niçin yavaş gidiyorsun?

Ama kumandan olan Sultanmurat daha hızlı sürmek istemiyordu. Bu bir yarış değil, atların açılması için bir antrenman idi. Böylece pulluğa koşuldukları zaman daha iyi, daha rahat çekeceklerdi. Hızını arttırmadı. Fakat, tam atların başını çevirip dönecekleri zaman, küçük tepenin oradan sesler işittiler. Öğrenciler okuldan çıkmış, evlerine dönüyorlardı. Komandoları görünce hepsi birden el kol hareketi yaparak onlara doğru koşmaya, bağırıp çağırmaya başladılar. Komando erleri de el kol sallayarak karşılık verdiler. Yedinci sınıfın (son sınıfın) yani kendi sınıflarının öğrencileriydi bunlar.

O gürültücü kalabalığın arasında Sultanmurat onu da, Mırzagül’ü de gördü. Nasıl olduğunu bilmiyordu ama uzaktan hemen far-

ketmişti onu. Başındaki şalıyla, ürkek bakışlarıyla, silueti, yürüyüşü ve sesiyle, hemen tanımıştı. O da kendisini tanımış olmalıydı. Öbür çocuklarla birlikte tepeden koşarak, bağırarak, çantasını sallayarak iniyordu. Hatta onun Sultanmuraaat! diye bağırdığını duyar gibi oldu. Kollarını açarak kendisine doğru koştuğunu sandı. Hemen o anda, günlerden beri onu hiç aklından çıkarmadığını, özleyip durduğunu anlayıverdi. Bir sevinç dalgası kapladı vücudunu. Onu sarmalayıp, kucaklayıp aldı götürdü...

İşte böyle oldu o olay: Arkadaşlarının geldiği tepeye doğru atlarını dörtnala sürdüler. Tarlaları geçip tepenin yamacına geldiler. Çocukları tepenin aşağısında karşılar, arkadaşlarının hayran bakışları arasında orada bir tur atıp ahıra dönebilirlerdi. Sultanmurat böyle düşünüyordu. Ama Anatay, güzel atı Oktoru ile ok gibi fırlayarak öne geçti.

- Dur! Çok koşturma! Nereye gidiyorsun! dediyse de Anatay dinlemedi.

Tuhaf bir düşünce Sultanmurat'ın içini yaktı. "Mırzagül'e kendisini göstermek istiyor" diye düşünmüştü. Allak bullak etti bu düşünce onu. Boynuna sarılırcasına eğilerek Çabdar'ı hızla sürdü Anatay'ın ardından. Anatay bunu anlayınca daha da hızlandı. Çılgın bir yarış başlamıştı şimdi. Mırzagül'ün yanına ilk varan olmak, hüner ve üstünlüklerini göstermek için deli gibi koşturuyor, rüzgâr gibi uçuyorlardı. Az sonra Çabdar arayı kapattı, üstünlüğünü kanıtladı. Onun gerçek bir yarış atı gibi hızlı koştuğunu babası söylemişti zaten. Gözucuyla sınıf arkadaşlarına bakınca onların o yarışı, o güç gösterisini seyretmek için durduklarını gördü. Aralarında Mırzagül'ü de görüyor ve zaten yalnız ona bakıyordu. Bu çılgın yarışı onun için başlatmıştı ve Anatay'ı geçmek, Mırzagül'ün yanına daha çok sokulmak için atını biraz daha yukarıdan sürmüştü. İyi ki öyle yapmıştı, yoksa o yarışın sonu çok daha kötü olabilirdi. Anatay'a yetişip biraz daha yukarı kayarak onu bir boy kadar geçmişti. Ama tam bu sırada Anatay'a birşey olmuş, bütün çocuklar bir çığlık atmıştı. Sultanmurat başını çevirip baktı: Anatay yoktu! Atını güçlükle yavaşlatıp geriye döndü. Oktoru yamaçta kayıp düşmüş, geniş ve derin bir iz bırakarak aşağıya kaymış, Anatay da üzerinden yuvarlanmıştı. Çocuklar bağrışarak

Anatay'a doğru koştular. Anatay, karların üzerinden güçlükle doğrulup yavaş yavaş ayağa kalkıyordu.

Sultanmurat çok korktu. Hele Anatay'ın yanına gidip onun ellerinde kan görünce korkusu daha da arttı. O sırada bir an Mırzagül'le gözgöze geldi. Şaşırmış, sararmıştı, ama yine de çok güzeldi... Kendine gelen Anatay atının yanına koştu. Hayvan kalkmak için debeleniyor ama dizgin ayaklarına dolandığı için kalkamıyordu. O sırada komandonun öteki binicileri de geldiler ve Oktoru'nun kalkmasına yardım ettiler. Sultanmurat çocukların sesini işte o zaman duyabildi ve kazanın ucuz atlatıldığını anladı.

Mırzagül Bikeş için gösteri yapmaya kalkan batırların bu yarışı işte böyle, onları mahcup eden bir olayla sonuçlanmıştı. Şimdi utançlarından Mırzagül'ün yüzüne bakamıyorlardı. Bir an önce ahıra gitmek için, tek kelime etmeden, üzgün, mahcup bir şekilde ayrıldılar oradan. Köye yaklaşırken Ergeş Oktoru'nun topalladığını farketti:

- Dur! Dur biraz, görmüyor musun atın topallıyor! diye bağırdı Anatay'a.

- Nee, topallıyor mu? dedi dalgın Anatay.

- Topallıyor ya! Anladın mı?

Sultanmurat Anatay'a:

- Sen öne geç de topallayıp topallamadığını görelim, dedi.

Gerçekten de Oktoru sağ ön ayağının üzerine basamıyor, iyice topallıyordu. İnip elleriyle dokunarak baktılar ve incinen yeri hemen buldular. Bileği şişmeye başlamıştı bile. Durum kötüydü. Ne yapacaklardı şimdi? Atlara o kadar özenle bak, hazırla, sonra da bu felâket gelsin başlarına. Atların her an kayıp düşebilecekleri karlı bir yamaçta, hangi akılla yarışa kalkışmışlardı! Kendilerine birşey olmamıştı neyse ki…

Hiddetinden kıpkırmızı olan Anatay birden bağırdı:

- Senin suçun bu! Yarışı sen başlattın!

- Yaa! Sana dur, koşturma diye bağıran ben değil miydim?

- Peki sen niye dörtnala sürdün?

Birbirlerine bağırmaya başladılar. Ağız dalaşı nerdeyse yumruklaşmaya dönüşecekti. Yine de kendilerini tuttular. Süklüm püklüm olarak, topal bir atla döndüler tavlaya. Yüzlerinden düşen bin parçaydı. Hiç konuşmadan atları yerlerine bağladılar. Tabiî topal Oktoru'yu

da. Ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Ne cevap vereceklerdi şimdi? Çocuklar Anatay'a "Git seyislere durum anlat, kazanın nasıl olduğunu, Oktoru'nun topalladığını söyle, ne yapmak gerektiğini sor", dediler. Ama Anatay söz dinlemiyordu:

- Niye ben söyleyecekmişim? Başımızda bir kumandan var ya, o söylesin. Suç benim değil zaten!

Yine tartışmaya başladılar, yine nerdeyse dövüşeceklerdi. Anatay'ın hiç suçu olmadığını söylemesi Sultanmurat'ı iyice sinirlendiriyordu:

- Sen aslında sümsüğün tekisin! Yiğitliğin lâfta kalıyor. Ciddi birşey olunca korkuyor, kaçacak yer arıyorsun. Ama ben korkmam. Madem ki böyle, ben de gidip herşeyi anlatırım.

- Git anlat, kumandansın ya!

Sultanmurat herşeyi göze alıp seyislerden birine olayı anlattı. Seyis koşup geldi, atın ayağına baktı ve.. ve kıyamet de koptu. Tam çift sürmeye gidecekken atlardan birini yitirmek öyle kolay geçiştirilecek bir mesele değildi. O arada ekip başı Çekiş de geldi atıyla. Biri haberi ulaştırmıştı ona. O geldiği zaman seyis Oktoru'nun bileğinde kırık mı çıkık mı olduğunu anlamaya çalışıyordu. Toynak sesi duyunca hepsi birden dönüp bakmış ve Çekiş'i, saçı başı karışmış, parlamaya hazır görmüşlerdi. Birşey söylemeden atından indi ve yanlarına gelip:

- Ne halt ediyorsunuz orada? dedi.

- Atın ayağına bakıyoruz aksakal, incinmenin kırık mı olduğunu anlamaya çalışıyoruz.

Çekiş hiddetten kıpkırmızı olmuştu:

- Bakın bakalım, bakın! diye haykırdı. Hepsini harp divanına vereceğim, kurşuna dizdireceğin onları!

Kamçısını çekip çocukların üzerine yürüdü. Çocuklar her tarafa kaçıştılar. Çekiş de peşlerinden… İhtiyar aksakal onları yakalayamadı. Nefes nefese kalmış, öfkeden mosmor olmuştu. Kamçısını sallaya sallaya bağırıyordu:

- Hainler! Faşistler! Meğer hainlere teslim etmişiz atları! Hepinizi kurşuna dizmeli, hepinizi! Bunca emek, bunca yem boşa gitti. Neyle çift süreceğiz şimdi!

Küfürler savurarak kamçısını sallaya sallaya koşarken Sultanmurat'la yüzyüze geldi. Bütün çocuklar kaçtığı halde o yerinden kımıldamamıştı. Yüzü sapsarıydı, korkmuştu ama sorumluluğunu da unutmamıştı. Çekiş'in gözlerine bakıyordu dikkatle.

- Yaa, sen ha! Utanmadan bakıyorsun ha yüzüme! dedi ve kendini tutamayıp kamçıyı indirdi komando şefinin omuzuna. Kamçısını tekrar indirdi ama bu defa vurmadı. Vuracakmış gibi tehditle, ayağını yere vurmaya başladı küfürler savurarak. Çocuk korkup kaçsın istiyordu:

- Defol köppoğlu! Defol! Yoksa parçalarım seni!

Sultanmurat bir an sendeledi ama gitmedi. Sadece korunma refleksiyle ellerini yüzüne götürerek ve kamçının sırtına inmesini bekleyerek gözlerini Çekiş'in gözlerinden ayırmıyordu. Bütün gücünü toplamıştı kaçmamak için.

Çocuğun bu inadına şaşıran Çekiş duraladı. Ama hiddeti geçmemişti, tepine tepine bağırıyordu:

- Pekâlâ! Şimdilik bu yeter sana! Baban savaştan dönünce yiyeceksin ikinci kamçıyı. Baban geldiği zaman bu olay için onun önünde şaklatacağım kamçıyı sırtında!

Sultanmurat ağzını açıp tek kelime söylemiyor, Çekiş ise öfke ile dolanıp duruyordu.

- Defol! diyorum hâlâ dikiliyor karşımda! Peşinden koşacak hâlim mi var benim bu yaşta. İnsan hiç olmazsa saygısından kaçıp gider, ben de kurtulurum dövmekten. Hem nereni döveceğim senin, elbisen o kadar ince ki vursam sırtın parçalanır.. nerene vuracağım senin! Pekâlâ.. pekâlâ.. yeter! Bu ihtiyarı bağışla. Baban geldiği zaman birlikte siz beni kamçılarsınız! Şimdi göster bakalım o ata ne yaptığınızı...

İşte o gün olan olay bu idi. Sultanmurat hakettiği cezayı aldığını düşünüyordu. Bunca emek, bunca gayret boşa gidince ekipbaşı vurmasın da ne yapsındı? Topal bir at ne işe yarardı? Ancak mezbahaya gönderilirdi topal at. Ama, çift sürecek bir ata kim kıyabilir? Tek umutları sakatlığın pek önemli olmayışında idi. Çekiş ve diğer anlayanlar böyle diyor, böyle umuyorlardı.

Oktoru'yu, atları iyileştirmesini iyi bilen bir ihtiyara götürmek zorunda kaldılar. Oraya yonca, yulaf götürdüler ve kendileri de hergün

gidip baktılar. Şansları varmış: Beş gün sonra Oktoru'nun ayağı tamamen iyileşmiş, ahıra getirilmişti.

Sultanmurat için o hafta pek zorlu geçti. Evde annesi hastalandı. Önce biraz rahatsızlandı, sonra şiddetli bir ateşle yatağa düştü. Hafta boyunca evde kalarak annesine ve küçük kardeşlerine bakmak da Sultanmurat'a düştü. Evlerinin ne kadar yoksul duruma düştüğü de işte o günlerde çarptı gözüne. Babası askere gittiği zaman on kadar koyunları vardı, oysa şimdi sadece bir tane kalmıştı. İkisini eti için kesmişler, ötekileri de savaş vergisini vermek ve borçlarını ödemek için satmışlardı. Bereket versin inekleri duruyordu. Yakında buzağılayacağı belliydi ineğin. Memeleri iyice dolmuştu. Bir de Hacımurat'ın eşeği Karayele vardı. Avlunun dışında dolaşıp duruyordu. Bütün hayvanları bu kadardı işte. Üstelik bunlara verecek yem de yoktu. Anbarda biraz mısır sapı saklamışlardı. Eğer kış uzun sürmezse, hayvan doğuruncaya kadar bu saplar yeterdi. Ama kış uzarsa ne yapacaklarını bilen yoktu. Eşek, kendi yiyeceğini bulmak zorundaydı. Avlunun etrafında, çalı, diken ne bulursa otluyordu. Yakacakları da kalmamıştı: Tezek bitmişti, kuru çöğenotları da birkaç gün idare ederdi. Sonra ne yapacaklardı? Köpekleri Aktoş da bir deri bir kemik kalmıştı.

Sultanmurat'ın içi sızladı ve kendisinden utandı. Aksay komandosunu hazırlamak için tavlada gecesini gündüzüne katarak çalışmış, evi ihmal etmiş ve bu acıklı duruma düşmesini farketmemişti bile. Babaları varken böyle miydi evin hâli? Kış ve baharı çıkaracak kadar ot biçerdi babası. Yakacakları da bol bol yetiyordu. Babası varken bambaşka bir düzenleri de vardı. Umutlu ve mutlu idiler. Yalnız onlar değil, belki herkes iyi durumda, herkes mutluydu o zamanlar. Şimdi ise, avlunun görünüşü bile yürekler acısıydı. Yollar ve evler değişmeden duruyordu ama onlar bile babasının olduğu zamankinden bir başka görünüyordu şimdi. Avlunun yanındaki yoldan geçen arabaların dingil sesleri bile neşesini yitirmişti. Babasının burada olduğu zamankine hiç benzemiyordu...

Cumbul'a gidip gelenlerin anlattıklarına göre şehirde de hayat çekilmez olmuştu. Açlık, pahalılık, büyük bir sefalet hüküm sürüyormuş. Onun için gidenler bir an önce dönmeye çalışıyorlarmış. De-

mek ki o koca şehir, babasıyla oraya gittikleri zamankinden çok farklıymış şimdi.

Nasıl oluyordu bu? Besbelli, babası olmadığı zaman herşey kötüye gidiyordu... Neredeydi babaları şimdi? Nasıldı? Son mektubu birbuçuk ay önce gelmişti. Annesi çok üzülüyordu. Sultanmurat da "postada gecikme olmuştur" diye avutmaya çalışıyordu onu. "Cepheden yazılan mektup gecikir elbet, diyordu. Belki orada kimsenin mektupla uğraşacak hâli yoktur." Ama insanı kaygılara düşüren de bu idi işte. Talçuy'dan beklenen mektubun gecikmesi başka, cepheden beklenen mektubun gecikmesi başka idi. Hepsi bunu düşünüyor, üzülüyorlardı.

Önceki gün, sabahın alacakaranlığında köpek birden havlayarak dışarı fırladı, az sonra da havlamasını kesip sevinçle ürüdü. Hemen ardından biri pencereyi tıklattı. Annesi hasta yatağından doğrulup baktı. Sultanmurat da koşmuştu pencereye. Evin önünde bir adam vardı. Onu ilk tanıyan annesi oldu:

- Nurgazi dayınız gelmiş, git karşıla, dedi oğluna.

Dönüp yatağına girdi. Soğuktan titriyor, dişleri takırdıyordu.

Dayıları Nurgazi vaktini dağlarda koyun otlatmakla geçirirdi. Ömrü boyunca yakındaki sovhozda çoban olarak çalışmıştı. İlerlemiş yaşına rağmen onu bile askere çağırmışlardı ama, onu ve birkaç çobanı Cambul'dan geri göndermişlerdi. Onlar giderse sürülere bakacak kimse kalmıyordu çünkü. Sürü de kendi hâline bırakılamazdı. İşte bu sebeple askere gitmeyen dayıları ara sıra gelip onları görüyordu. Bu defa da kardeşinin hasta olduğunu öğrenince, koyunları ağıla kapadıktan sonra geceleyin kalkıp yola çıkmıştı. Fazla vakti yoktu. Hasta kardeşini ve çocukları görüp hemen dönecekti.

Kapkara yanmış yüzü, kırağı kaplamış ağır kürkü, tilki postundan yapılmış kalpağı, keçe koncu dizlerinin yukarısına kadar çıkan çizmeleriyle, kocaman görünüyordu. Onunla birlikte soğuk ve koyun kokusu da dolmuştu odaya. Çocuklar sevinçle bağrışarak etrafını sardılar. O, kürkünü çıkarıp kardeşinin yattığı yatağın başına oturdu. Hiçbir şey söylemeden onun ateş gibi yanan ellerini avuçlarının arasına aldı, nabzına baktı. Onun incecik bileğini güçlükle bükebilen kalın ve rengi koyulaşmış parmakları arasında tutarak uzun uzun dinle-

di. Bu işten anlıyordu. Öksürdü, biraz düşündü, sakalını sıvazladı ve sonra, anladığı durumu onaylar gibi gülümseyerek Sultanmurat'a:

- Korkulacak birşey yok, dedi. Soğuk almış sadece. Çok üşümüş. Ben de öyle tahmin etmiştim. Onun için biraz et ve kuyrukyağı getirdim.

Kızkardeşine döndü:

- Bir sorpa[15] kaynatırsın, içine biber, soğan katar, sıcak sıcak içersin ve iyice terlersin… Sultanmurat, git eyerden kurcunu[16] al, içinde ne varsa getir, kurcun kalsın… Çok vaktim yok, sürünün başına dönmem gerek...

15 Sorpa: Et suyu

16 Kurcun: Heybe, hurç

Annesiyle dayısı şundan bundan konuşurlarken Sultanmurat ateşi yaktı, çayı koydu. Bu arada küçükler de uyanmış ve giyinmeden dayılarının boynuna atılmışlardı. Onları kucakladı ve sonra kürküne sarıp yanına oturttu. Ama çocuklar oturmuyor, onun dizine, sırtına çıkıyorlardı. Hele Hacımurat iyice çocuklaştı. Üçüncü sınıf öğrencisi olduğu halde bebek gibi davranıyordu. Dayısının kalpağını giyiyor, kamçısını alıyor ve bir ata biner gibi omuzunda oturuyordu. Onun gözdesiydi zaten.

Sultanmurat birkaç defa bağırıp engel olmak istedi:

- Ayıp! Ayıp! Utanmıyor musun? Şu yaptığına bak! Rahat bırak! dedi.

Ama dayısı izin verdi:

- Bırak oynasın, eğlensin.

Ne kadar da sevinçliydiler o sabah. Okula gitme saati gelip geçtiği halde Hacımurat hiç oralı değildi, gitmiyordu. Annesi acele etmesini söylediği halde o dayısının etrafında dönüp duruyordu. Dayısı da okula geç kalmamasını söyledi sonunda. Onu güçlükle razı ederek giydirdiler. Sultanmurat da çantasını tutuşturarak ve elinden tutarak evden çıkarmak zorunda kaldı. Gitmemek için direnen Hacımurat kapının önünde hüngür hüngür ağlamaya başladı. Okula ağlaya ağlaya gidiyor ve Sultanmurat da ona çok acıyordu.

Dayısının da canı sıkıldı:

- Yoksa ona vurdun mu? diye çıkıştı Sultanmurat'a.

- Hayır dayıke, hiçbir şey yapmadım.

- Niye ağladı öyleyse?

Annesi başını yastıktan kaldırarak araya girdi:

- Ona birşey yapmadı. Babasını çok özlediği için ağlıyor. Çocukların sana düşkünlüğü de bu yüzden. Seni babaları yerine koyuyorlar. Hepimizin canına yetti artık. Sabırsızlıkla, özlemle bekliyoruz. Hiç haber yok, iki ay oluyor mektup gelmeyeli...

Nurgazi kardeşini teselli etmeye çalıştı. Ağlayıp gücünü yitirmemesini, çocukları düşünmesini söyledi. Savaş bu, gecikirdi elbet. Ama bazen hayatından ümit kestikleri, öldü sandıkları birinden altı ay sonra mektup geldiğini, hayatta olduğunun anlaşıldığını, bu olaylara çok sık rastlandığını anlattı.

Sultanmurat, hasta annesinin yanında kalarak geçirdiği o günlerde, babasız kalmanın acısını çok içten duydu. Dayanılır şey değildi babasız kalmak. O da Hacımurat gibi küçük bir çocuk olsa, üzüntüsünden bağıra bağıra ağlardı. Ağlaya ağlaya kaçıp gider, bir yerlere saklanırdı. Ufacık bir umuttu onun istediği. Yakında dönemeyecekse bile, sağ olduğunu öğrenmek yeterdi ona. O zaman rahat bir nefes alır, sabırla beklerdi. Şimdi öğretmeni İnkamay-Apay'ın durumunu daha iyi anlıyordu.

Öğretmen İnkamay-Apay bir gün tavlaya gelmişti. Avluda onu, kasabaya götürecek atların koşulmasını beklerken görmüştü. Omuzunda yine o kaba örgülü şal vardı. Eskimiş, çarpılmış kapının yanında duruyordu. İyice ihtiyarlamıştı. Yalnızlık ve özlem acısı okunuyordu gözlerinde. Ama birgün sonra dönüp geldiği zaman zor tanıdılar onu. Sanki o ihtiyar kadın gitmiş, başka biri gelmişti. Daha doğrusu eski hâline, gençlik hâline dönmüştü. Yüzündeki kırışıklıklar bile silinmişti sanki. Neydi onu bu kadar değiştiren? Öğrencileriyle ilgileniyor, tatlı tatlı konuşuyordu. Sultanmurat ona tavlayı dolaştırdı. Komando atlarını gösterdi:

- İnkamay-Apay, işte bizim Aksay'da çifti süreceğimiz atlar.. şurada, akurun başındalar..

- Aa, çok iyi atlar, çok iyi bakıldıkları belli, aferin size.

- Eskiden görecektiniz onları. Ayakta duracak halleri yoktu. Yara-bere içindeydiler. Cıdavları cılk yaraydı, irin doluydu her tarafları, tırnakları kırılmıştı. Şimdi biz bile tanıyamıyoruz onları. İşte benim

Çabdar'ım! Bakın, ne at ama! Babamın atıydı o. Şu, Akbatay[17], şu Celtaman[18]..

17 Akbatay: Aknişan

18 Celtaman: Yeltaban

Bundan sonra saraca gittiler. Öğretmenine, bitmek üzere olan koşum takımlarını gösterdi. Oradan da pullukların olduğu yere gidip baktılar. Herşey düzenli, herşey tamamdı. Şimdiden çift sürmeye hazırdılar...

İnkamay-Apay çok memnun olmuştu. Ayrılmadan önce, onları okuldan almalarına çok üzüldüğünü, karşı çıktığını, ama burada gördüklerinden sonra, bu büyük fedakârlığın boşa gitmediğini anladığını söyledi. Şimdi önemli olan savaş, savaşın kazanılması, askere gidenlerin bir an önce dönmeleriydi. O zaman yitirilen zaman kazanılacaktı ve mutlaka arayı kapatacaklardı...

İnkamay-Apay çok ünlü bir iskambil falcısını görmek için gitmişti kasabaya. Bu ünlü falcı kâğıt açtığı zaman, fal iyi çıkarsa, buna kendisi de çok sevindiği ve mutlu olduğu için, fal baktırandan para almıyormuş. Onun için yalan söylemesi de mümkün değilmiş. İnkamay-Apay'a üç defa fal açmış ve oğlunun hayatta olduğunu söylemiş. Hem de ne tutsakmış ne de yaralı. Yalnız çok önemli bir görevdeymiş ve mektup yazmaması gerekiyormuş. Yazma izni alır almaz mektup yazdıracakmış annesine. Bundan hiç kuşkusu yokmuş. Falcı kadının söylediklerinde belki bir gerçek payı vardı. Ne derece doğru olduğu bilinemezdi. Ama, köydekileri kasabaya götürüp getiren arabacı bunları anlatmıştı.

Sultanmurat, öğretmenin kasabaya fal baktırmak için gittiğini öğrenince şaşıp kaldı. Fakat şimdi onun acılarını, korkularını çok iyi anlıyordu. Annesi iyileştiği zaman, kasabaya gidip babası için fal baktırmasını isteyecekti ondan.

Bunları düşünmek üzücüydü, korkunçtu. Ama bazen onu mutlu bir hayal âleminde yüzdüren düşünceleri de olurdu. Yavaş yavaş kaynayarak bir gözeden çıkan ve tatlı tatlı akan bir derecik gibiydi bu düşünceler. Ve onu, hep ona, Mırzagül'e götürüyordu. Bu düşüncelere varmak için zorlanmıyordu. Kendi kendine biten, filizlenen otlar gibi doğuyor, onu Mırzagül'e götürüyor, mutlu ediyorlardı. O da bu yüz-

den hep Mırzagül'ü düşünüyordu. Onu düşündükçe de birşeyler yapmak, durmadan çalışmak, hiçbir güçlükten, hiçbir felâketten korkmamak, hiçbir şeyden yılmamak gibi bir coşkuya kapılıyordu. En çok istediği şey, onu hiç aklından çıkaramadığını Mırzagül'ün de bilmesiydi.

O günlerde içinde bulunduğu bu duruma ne ad vereceğini henüz pek bilemiyordu. Bu, olsa olsa, başkalarından duyduğu ve kitaplardan okuduğu "aşk" denen şeydi. Bunu seziyordu. Askere giden yiğitler kaç defa ona bir mektup vermiş, bunu bir kıza ya da genç bir kadına vermesini rica etmişlerdi ondan. O da bu gizli görevi gururla yerine getirmişti. Kimseye de tek kelime çıtlatmış değildi. Boşboğazlık yakışır mıydı erkek olana! Hatta bir keresinde uzak akrabalarından biri olan Camankur için aşk mektubu bile yazmıştı. Camankur gençti ama okuma yazması yoktu. Koyunların peşinden ayrılamadığı, dağdan dağa göçüp durduğu için okula gidecek zamanı olmamıştı. Askere giderken o da yavuklusuna bir mektupla sevgisini dile getirmek, "sağlıkla kal" demek istemişti. Çünkü geleneklere göre, bir delikanlı bir genç kızla evleninceye kadar görüşüp konuşamazdı. Camankur da işte bu yüzden, uzak akrabalarının oğluna başvurmuştu. Camankur'un böyle bir girişimde bulunması, mektubu yazarken, hele kelimeleri seçerken büyük bir heyecan duyması, damağının kuruyup dilinin tutulması, Sultanmurat'ın pek tuhafına gitmiş, için için gülmüştü. Hatta önce mektup yazmaya da pek yanaşmamıştı da, zavallı Camankur'u epey yalvartmıştı. Sonunda, kendisine sapı yabanî koç boynuzundan bir çakı armağan edince razı olmuştu yazmaya. Aradan bir yıl geçmeden, Camankur'u bu kadar heyecanlandıran şeyin kendi başına da geleceğini nereden bilecekti?

Camankur, ıssız dağlarda koyun güderken yavuklusu için bir mâni düzmüştü ve Sultanmurat'a yazdırmıştı. Sultanmurat o dizeleri hatırladı ve içinden tekrarladı:

Aksay, Göksay, Sarısay.. dolaştım bunca diyar,
Bulamadım, bulamadım oy! senin gibi yâr...

Tamam! Hiçbir utanç ve korku duymadan, duygularını sevgilisine uzaktan iletecek yolu bulmuştu. Birden karar verdi: O da bir mektup yazacaktı. Hiç vakit kaybetmeden harekete geçmeli, iyi şeyler

yazmalı, onun duyduğu zevki, mutluluğu başkalarına da duyurmalıydı. Herşeyden önce annesine yardım etmeliydi. Onun bir an önce iyileşmesine, babaları için daha az endişe duymasına, eskisi gibi çiftliğe dönüp çalışmasına yardımcı olmalıydı. Eve rahat ve huzur gelmeli ve annesi de çevresindeki herşeyin daha iyi gittiğini görüp, oğlunun bir sevgilisi olduğunu tahmin etmeliydi...

Bundan sonra evde kaldığı iki-üç gün içinde, Sultanmurat, ancak bir yılda yapılacak kadar çok iş yapmıştı. Evde ve avluda herşeye çeki düzen vermiş, ihmal edilmiş bütün işleri yapmış, her yeri temizlemiş, herşeyi onarmıştı. Ara sıra annesinin yanına sokulup soruyordu:

- Nasılsın anacığım? Birşeye ihtiyacın var mı?

Annesi de acı acı gülümseyerek cevap veriyordu:

- Yok oğlum, memnunum, artık ölmekten bile korkmuyorum. Birşeye ihtiyacım olursa sana söylerim...

Bir gece, herkes uykuya dalınca, düşündüğü mektubu yazmaya koyuldu. Onu rahatsız edecek hiçbir şey ve hiç kimse olmadığı halde, çok heyecanlandı. Önce, mektuba nasıl başlaması gerektiğini sordu kendi kendine. Onu yazdı olmadı, bunu yazdı olmadı. Yazdıklarını hiç beğenmiyordu. Suya atılan taşların oluşturduğu halkalar gibi dağılıp gidiyordu düşünceleri. Aklından geçirip olgunlaştırdığı herşeyi yazmak istiyor, ama yazmaya başlar başlamaz kelimeleri birbirine bağlayamıyordu. Önce Mırzagül'e çok güzel olduğunu, köyün en güzel kızı olduğunu, hatta yalnız köyün değil, bütün dünyanın en güzel kızı olduğunu söylemek istiyordu. Dünyada, sınıfta oturup hep onu, onun güzelliğini seyretmekten daha güzel birşey olmadığını söylemeliydi ona. Ama ne yapsındı, hayat değişivermişti: O ve onun komando birliği artık okula gidemiyorlardı ve derslere tekrar ne zaman başlayacaklarını da bilemiyorlardı. Şimdi onu çok az görebiliyordu ve buna da çok, çok, pekçok üzülüyordu. Onu o kadar çok özlüyordu ki bazen ağlamak geliyordu içinden. (Ağlamak istediğini yazmayacaktı ona.) Erkek dediğin ağlamazdı, ama gerçekten de birkaç kez gözleri yaşardı. Ona, teneffüslerde koşup yanına gitmesinin bir rastlantı olmadığını, sebepsiz olmadığını, ama onun kendisinden kaçmakla haksızlık ettiğini de yazmalıydı. Hiç de kötü bir düşüncesi yoktu çünkü. Sonra ona, küstah Anatay'ın kendini göstermek, sözde

komandoların en yiğiti, en güçlüsü olduğunu kanıtlamak için sebep olduğu o yarışın aslını da açıklamak istiyordu. Ama, nasıl başarısızlığa uğradığını o da görmüştü. Yazık! Olan atı Oktoru'ya olmuş, onun canı yanmıştı. Aslında Mırzagül'e asıl söylemek istediği şu idi: Tepenin üzerinde, çocukların arasında onu hemen farketmişti ve aynı anda, nice zamandan beri onu çok, çok, pekçok sevdiğini anladığını, bağıra bağıra ve kollarını açarak aşağıya koşarken ne kadar güzel olduğunu... Bir müzik gibi, bir çağlayan gibi, bir alev gibi koştuğunu...

Pencerenin kenarında yanan gaz lambasının fitilini birkaç kez yükseltti. Fitil çok kısa idi. Bereket versin annesi öbür odadaydı ve onun gazı son damlasına kadar tükettiğini bilmiyordu. Yine de yazamıyordu mektubu. Yazacak birşey bulamadığı için değil, aksine, herşeyi birden anlatmak istediği için yazamıyordu.

Öbür evlerin pencerelerinde ışıklar çoktan sönmüş, köpeklerin havlaması çoktan kesilmişti. O karanlık Şubat gecesinde, karlı Manas'ın eteğindeki vadide, insanlar çoktan uykuya dalmışlardı. Dışarıda sessiz, koyu bir karanlık vardı. Mırzagül'ü düşünen Sultanmurat'la o karanlık geceden başka birşey yoktu. Sanki ikisi, o ve karanlık, yapayalnızdılar.

En sonunda kararını verdi. Mektubuna "Âşıktık Kat"[19] başlığını yazdı. Kime yazıldığını da "Bu avılda yaşayan ve güzelliğinin nuruyla evini aydınlatan M.'ye" hitabı ile belirtti. Yazmaya devam ederek, pazarda binlerce insanın karşılaştığını ama ancak birbirlerine el uzatanların el sıkışıp selâmlaştıklarını söyledi. Camankur için yazdığı mektuptan hatırladığı bir cümle idi bu. Sonra, bütün hayatını son nefesine kadar ona adayacağını ve daha birçok şeyler söyledi. Mektubunu yine Camankur'un dizeleriyle bitirdi:

19 Âşıktık kat: Âşıklık hat= Aşk Mektubu
Aksay, Göksay, Sarısay.. dolaştım bunca diyar,
Bulamadım, bulamadım oy! Senin gibi yâr...

Ertesi gün, Hacımurat okuldan dönünce, iki kardeş, yakacak toplamak için kıra gittiler. Bu iş için Hacımurat'ın eşeği Karayele'ye semerini vurdular. Toplayacakları çalı çırpıyı kesmek için iki orak, semere bağlamak için ip ve birer çift yük taşıma eldiveni de aldılar. Giderken köpekleri Aktoş'u da çağırdılar yanlarına. Aktoş onlarla gitmek için can atıyordu zaten. Hacımurat küçük olduğu için eşeğe binip kuruldu. Sultanmurat da yanında yürüyüp ara sıra eşeği dürtekliyordu. Böyle yapmasa pek yavaş gidiyordu hayvan. Oysa gidecekleri yer yakın değildi.

Sultanmurat kuru çalıların bol olduğu bir yer biliyordu. Tuyuk-Car (Çıkmaz-Yar) denilen o dere, o küçük vadi epeyce uzaktaydı. Baharda ve yazda eriyen kar suları, özellikle yağmur suları bu vadide toplanırdı. O mevsimlerde, hele fırtınalardan sonra, seller şarıl şarıl akardı buraya. Ama sonbaharda vadiyi, sert ve insan boyu kadar uzun otlar kaplardı. Pek az insan giderdi oraya, gidenler eli boş dönmezdi.

Köye yakın olan yerlerde yakacak bırakmamışlardı. Onun için Tuyuk-Car'a gitmeliydiler. Sultanmurat annesine, Aksay'a gitmeden önce yeteri kadar yakacak bulmaya söz vermişti.

Başlangıçta Sultanmurat çok dalgın yürüyor, kardeşinin gevezeliklerine pek aldırmıyordu. Bin türlü düşünce vardı kafasında. Aksay'a gitme zamanı yaklaşıyordu. Günleri sayılıydı. Gitme günü yaklaştıkça birçok eksik çıkıyordu. Gerçi bunlar ufak-tefek işlerdi ama, yapılması gerekiyordu. Aksay'da arasalar bir çivi bile bulamazlardı. Birgün sovhoz başkanı annesinin hatırını sormak için evlerine uğramıştı. Bu arada, yapılan hazırlıkları, komandoların Aksay'da nasıl yaşayacaklarını anlatmıştı. Orada bir yurt (büyük çadır) kuracaklarını söylemiş, yiyeceklerin ve hayvan yemlerinin nasıl taşınacağını ayrıntılı olarak açıklamıştı. En önemlisi, bu konuyu annesiyle konuşmuş olmasıydı. Şu son günlerde hastalanması, babasından mektup gelmeyişi, iyice sinirini bozmuştu kadıncağızın. Başkanla tartışmıştı biraz:

- Nereye gönderiyorsunuz bu çocukları? demişti. O bozkırda ölüp gidecekler! Ben oğlumu göndermek istemiyorum. Hastayım, çocuklar küçük, kocamdan hiçbir haber yok! Evde ne bir tutam ot kaldı ne de yakacak!

- Size biraz ot verebiliriz, demişti başkan, ama pek az, çift sürme zamanı yaklaşıyor çünkü.

Yakacaktan hiç söz etmemişti. Kızdığı da belliydi. Yüzü sapsarı olmuştu.

- Çocukların bozkıra gitmeleri konusuna gelince, demişti, bunda haksızsınız. Size hiç hak vermiyor değilim, üzüntünüzü anlıyorum ama, elimden birşey gelmez. Bu bir görevdir. Savaş cephesindeki gibi bir görev. İsteseniz de istemeseniz de bu görev yapılacaktır. İtiraz kabul edilmez. Kocalarınız cephede tam hücuma geçecekleri zaman, evde şu yok, bu yok, yakacak yok, yiyecek yok, nasıl saldırırız düşmana? diyebilirler mi? Deseler ne olur? Savaş sırasında böyle bir itirazı kim yapabilir? Aksay da bir savaş alanıdır. Son gücümüzle saldırıya geçeceğiz. Okul çocuklarıyla yapacağız bu saldırıyı. Çünkü başka insan kalmadı.

İşte bunları söylemişti. Sultanmurat hem annesine, hem Tinaliev'e acıyordu. Başkana da hak vermek gerekirdi. Kendi keyfi için icad etmemişti bu işi. Başkan, bir an önce işinin başına dönmesini de istemişti Sultanmurat'tan. "Çok az vaktimiz kaldı, annen biraz iyileşir iyileşmez işin başına geç" demişti...

Dünden beri annesi biraz iyileşmiş, ev işlerini yapmaya başlamıştı. Bu durumu görünce artık işinin başına dönebileceğini düşündü. Ama bir tutam yakacak kalmamıştı evde. Buz gibi soğukta onları yakacaksız bırakıp gidemezdi. Gidip kırlardan biraz çalı-çırpı toplamalıydı...

Baharı andıran güneşli bir gündü. Mevsim ne kış ne bahardı ama, güzel bir öğle vaktiydi. Doğanın bütün güçleri durgun ve tam bir uyum içindeydi. Çevrede herşey temiz, suskundu. Göz alabildiğine uzanıyordu kırlar. Yalnız, karın incelip eridiği yerlerde kara koyu topraklar görünüyordu. Gökyüzü berraktı, uzaklarda karlı yüce dağların beyazlığı göz kamaştırıyordu. Çevreyi kuşatan bu alanlar ne kadar da büyüktü ve insanoğlu buralarda ne çileler çekmişti!

Sultanmurat durdu. Manas sıradağlarının eteklerinde oluşan geniş yaylaların ötelerine bakarak Aksay ovasını görmeye çalıştı. Fakat Aksay denilen o uzak ovanın olması gereken yerde sonsuz alanlardan ve parlak gökyüzünden başka birşey göremedi. Yakında gide-

cekleri yer öyle bir yerdi işte. Orada nasıl yaşayacaklardı? Kaygılı bir ürperti kapladı bir anda vücudunu...

Fakat o gün hava güzeldi. Hacımurat sevinç içindeydi. Yanında ağabeyi, aralarında köpekleri Aktoş'la yakacak toplamaya gelmişlerdi buraya. Eşeğine de binmişti üstelik. Bu koca dünyada kendi başlarına idiler. Bağımsızdılar. Bütün bunlar onu coşturmuştu. İnce çocuk sesiyle, savaş öncesi şarkılarını söylüyordu durmadan:

Ber komando marşadar
"Ver (in) kumanda mareşaller"
Kalbay teggız çıkabız
"Hepimiz birden atılırız"
Min million coo kelse da
"Bin milyon yağı gelse de"
Baarın tegiz cagabız
"Varını birden yakarız."

Hey küçük budala hey!

Fakat hiçbir şey umurunda değildi Hacımurat'ın. Herşeyi unutmuştu. Coştukça coşuyor, şarkı söylemeye devam ediyordu:

Bir-ekı da, bir-ekı
"Bir iki de, bir iki"

Katarandı tüzdep bas,

"Adımlarını düzgün bas."

Sultanmurat'ın neşesi de yerine geldi. Eşeğini bir savaş kahramanı gibi süren kardeşine gülümsüyordu. Ama, geçen yılki harman yerine geldikleri zaman ikisi birden sustular. O küçük alanda, yarı yarıya yıkılmış saman yığınları vardı ve bahar geldiğini belli ediyordu. Kırlar ıpıssız ve sessizdi. Geçen yaz harman dövdükleri bu yerde de herşey sessizliğe gömülmüştü. Nemli, çürümüş saman kokusuna, geçen yazın kokusu da karışmıştı sanki. Ark suyunda, ispitsiz kırık bir araba tekerleği vardı. Üstü saplarla kaplı büyük bir çardak olduğu gibi duruyordu. Harman dövenler güneşten korunmak için yapmışlardı bunu. Harmanın ortasında kalan taneler güneşi görünce çimlenip boy vermişlerdi bile.

Aktoş, harman düzlüğünde, yeri koklaya koklaya, oraya buraya koşmaya başladı ve donmuş saman yığınlarının ardında eşelenen bir güvercin sürüsünü ürkütüp kaçırttı. Kış boyunca orada rahat rahat beslenmiş olmalıydı bu güvercinler. Akşot'un havlayarak kendilerine doğru gelmesi üzerine gürültüyle havalandılar. Birbirlerine sürtünürcesine sık, coşkulu ve korkusuz idiler. Aktoş neşeyle havlayarak koştu peşlerinden. Sonra yön değiştirip koşmaya devam etti. Hacımurat da bağırdı güvercinleri ürkütmek için ama, hemen unuttu onları. Sultanmurat ise uzun süre gözleriyle izledi, güneşte sedef gibi parlayan kanatlarını hayranlık duyarak seyretti. O arada bir çift güvercinin sürüden ayrıldığını, yan yana, kanat kanada uçarak uzaklaştığını gördü. O zaman, askere giden genç matematik öğretmenlerini hatırladı:

Ben sonsuz mavilerde uçan gök güvercin
Sen de kanadın kanadımda uçan eşimsin..
Daha büyük mutluluk yoktur dünyada
Sevdiğiyle yan yana, hep yan yana uçmaktan.

Öğretmen, kendisini uğurlamaya gelenlerle bir bozakerde[20] içip sarhoş olmuştu. Arabayla köyden ayrılırken, uzaklaşıncaya kadar hep bu türküyü söylediği duyulmuştu. Kendisini gök bir güvercine benzeten, sonsuz mavilerde sevgili beyaz eşiyle kanat kanada uçtuğunu söyleyen ve eskiden hepsinin çok korktuğu öğretmenin bu duruma düşmesi Sultanmurat'a çok tuhaf, çok gülünç gelmişti o zaman. Ama şimdi, sürüden ayrılıp uzaklaşan o bir çift güvercini seyrederken, ürpermiş ve donup kalmıştı. Matematik öğretmeninin o şarkısı bir ok gibi saplanmıştı yüreğine. O sonsuz mavide uçan güvercin kendisiydi, onunla kanat kanada uçan ak güvercin ise Mırzagül. Şimdi bir an önce onun yanında olmak, o güvecinler gibi onunla, karla kaplı tarlaların üzerinde geniş daireler çizerek, yan yana uçmak için yanıp tutuşuyordu. Mırzagül'e yazdığı mektubu hatırladı. Güvercinlerden söz eden o *Akkepter*[21] şarkısının dizelerini de eklemeliydi mektubuna... Bir mesele vardı şimdi: Mırzagül'e mektubu nasıl ulaştıracaktı? Herkesin içinde ondan gelen birşeyi alamazdı. Teneffüste yanına sokulduğu zamanlar bile kaçmıyor muydu ondan? Üstelik şimdi okula da gitmediğine göre hiç yaklaşamazdı yanına. Evlerine

gitmesi de mümkün değildi. Ailesi kızardı... Hem gitse bile ne diyecek, nasıl anlatacaktı? Aynı köyde yaşadıkları bir kimseye mektup vermek de neyin nesiydi?

20 Bozaker: Bozacı. Boza ve kımız satan

21 Akkepter: Ak güvercin

Ne kadar çok düşünse, onu nasıl aklından çıkaramadığını anlatmak arzusuda o kadar artıyordu. Onu sevdiğini, hiç aklından çıkarmadığını bilmesi çok, pekçok önemliydi.

Yol boyunca Mırzagül'ü, yakında gidecekleri Aksay'ı ve cephedeki babasını düşüne düşüne, Tuyuk-Car deresine nasıl geldiklerini anlayamadı. Onlardan evvel biri daha gelmişti oraya yakacak toplamaya. Ama, donmuş, derenin kıyısındaki çöğenotları ve dikenli çalılar bol bol yeterdi onlara. Zor olan bunları toplamak değil, taşımaktı. Bunu da fazla düşünmeden işe koyuldular. Karayele'yi karların arasından çıkan geçen yıldan kalma otları otlasın diye bıraktılar. Aktoş'u da kendi hâline bırakmışlardı. Vadide, bir o yana bir bu yana giderek, telaşlı telaşlı koklanıyordu. Neyin ya da kimin kokusun aldığı belli değildi. İki kardeş istekle çalışıyor, kestikleri çalı çırpıları bir yere yığıyorlardı. Sonra bunları eşeğe yüklemek için şelek hâline getireceklerdi. Hiç konuşmuyorlardı çalışırken.

Az sonra sıcak bastı, terlediler. Üzerlerindeki koyun postundan yapılan ceketleri çıkardılar. Kalın saplı sık çöğenotlarını kesmek bir zevkti doğrusu. Böylelerini köy yakınında bulamazlardı. Burada pek boldular. Orakları zevkle çalışıyor, otları tâ diplerinden kesiyorlardı. Çöğenotu gövdeleri çatırdıyor, uçlardaki tohumlar karların üzerine patır patır dökülüyordu. Tıpkı yaz aylarında, Ağustosta olduğu gibi, polenlerin yakıcı kokusunu da duyuyorlardı. Eğilip biçe biçe belleri tutmaz olmuştu ama, çöğenotları da çok iyiydi doğrusu. Evi çok iyi ısıtacaktı. Anneleri, kızkardeşleri ısınacak, sevineceklerdi. Kışın soba gürül gürül yanarsa, evin neşesi de gürül gürül olurdu.

Epeyce sap ve çalı toplamış, tam oturup biraz dinleneceklerdi, Aktoş birden çılgın gibi havlamaya başladı. Sultanmurat başını kaldırıp baktı ve orak elinden düştü:

- Hacımurat, bak bir tilki! Tilki!

Derenin kıyısında, donmuş karların üzerinden Aktoş'un ürküttüğü bir tilki koşuyordu. Fakat öyle pek korkmuşa da benzemiyordu.

Karın üzerinde kayar gibi rahat koşuyor ve arada bir durup geriye, Aktoş'a bakıyordu. Dik kara kulaklı, sırtı ve kuyruğu kızıl, oldukça iri bir tilkiydi. Aktoş da deli gibi koşuyordu peşinden. Ama tam yaklaştığı sırada karlara batıyor ya da kayıyordu.

- Koş Aktoş! Koş! diye bağırdı Hacımurat.

İkisi birden oraklarını kavrayıp ve sallaya sallaya tilkinin peşine düştüler. Tilki çocukların tam karşıdan üzerine doğru geldiklerini görünce hemen yolunu değiştirip bir çalılığın arkasına geçti. Onu kovalayan Aktoş ise, eski izde, aynı yönde koştuğu için o çalılığı geçip gitti. O zaman tilki de karşı kıyıya doğru koşmaya başladı. Kovalayanlardan kaçıp kurtulması tilki için o kadar zor değildi ama vadinin dibine sıkışmıştı. Bulunduğu yer aşamayacağı kadar dik yamaçlıydı. Peşinde o çılgın, yaygaracı köpek olmasa sık çalıların arkasına saklanırdı ve insanlar da o dikenli çalıları geçip onu yakalayamazdı. Ama köpek, her ne kadar âdi bir ev köpeği ise de peşini bırakmıyordu bir türlü. Durmadan havlıyor, tilkiyi de bu havlaması korkutuyordu.

Bu beklenmedik olay iki kardeşi pek şaşırtmıştı. Kan ter içinde kalarak soluk soluğa koşuyorlardı. Kendi bağırışları ve kovalama heyecanı ile şaşkına dönmüşlerdi. Tilki için, kendini köpeğin insafına bırakmaktan ya da hepsinin arasından kendine bir geçit bulup fırlamaktan başka çare kalmıyordu.

Tilki, duraklayıp şöyle bir etrafına bakındıktan sonra, çocukların olduğu tarafa yöneldi. Çocuklar da şaşırıp durdular oldukları yerde. Tilki, pek öyle acelesi de yokmuş gibi, dere yatağında, kar birikintisinin oluşturduğu duvar gibi uzayan tümseğin üzerinden yürüyerek onlara yaklaştı. Sanki, nefes nefese havlayarak düşe kalka koşan Aktoş'u, kara ve buza çekiyordu. Zavallı aktoş, havlamaktan ve koşmaktan iyice sersemlemişti. Tilkinin onu kalın karların üzerinde koşturduğunu anlamıyordu. Çocuklar, o koşan harika karşısında büyülenmişlerdi sanki. Tilki koşarken çok güzeldi, akıntıya kapılmış bir kayık gibiydi ve kendilerine doğru geliyordu. İkisini de kuşkulandırmak ya da gücendirmek istemiyormuş gibi tam aralarından geçeceği anlaşılıyordu. İyice sokulunca, hafifçe sola kayarak Sultanmurat'ın olduğu tarafa yaklaştı. İki-üç adım yakınından kayıp geçti. Bu çok kısa sürede Sultanmurat onu tam olarak görmüştü. Görmüştü ama gözlerine inanamıyordu. Öylesine büyülenmiş, hayran kalmıştı. Gördüğü

bir rüya idi sanki. Tam yanından geçerken tilki boynunu uzatarak kara, parlak gözleriyle kendi gözlerine bakmıştı. Hayvanın bu bilge bakışına da şaştı kaldı Sultanmurat. Hafızasında hep böyle kalacaktı: Yukarıya doğrulttuğu başı, aynı hizada tuttuğu uzun tüylü kuyruğu, beyaz karnı, hızlı kara ayakları, bilen ve yorumlayan akıllı bakışlarıyla. Tilki Sultanmurat'ın kendisine birşey yapmayacağını anlamıştı.

Hacımurat elindeki orağı tilkiye fırlatıp bağırmaya başlayınca kendine geldi:

- Vur onu! Vur! Vur!

Sultanmurat davranıncaya kadar tilki sıçrayıp çalıların arkasına geçmişti bile. Aktoş da peşinden... İki hayvan derenin aşağısında uzaklaşıp gittiler.

- Harika idi! dedi Sultanmurat.

İki kardeş biraz koşup durdular. Tilki görünmez olmuştu. Aktoş havlaya havlaya oraya buraya koşuyordu.

- Aferin sana! dedi Hacımurat. Böyle bir tilkiyi göz göre göre kaçırdın. Elini bile kımıldatmadan dikilip durdun orada!

Sultanmurat ne diyeceğini bilemedi. Kardeşi haklıydı.

- Boş ver! Ne yapacaksın tilkiyi? diye mırıldandı.

- Ne yapacaksın ne demek?

Daha fazla birşey söylemedi. Sadece elini salladı kızarak.

Bundan sonra hiç konuşmadan kestikleri sapları bir yere topladılar. Ama biraz daha çalı toplamalıydılar. Kocaman şelekler yapacaklardı eşeğe yüklemek için. Hacımurat işte o zaman hiddetle çıkıştı ağabeyine:

- Ne yapacaksın diyorsun bir de! Babama tilki kürkünden güzel bir kalpak yapardık.. Nurgazi dayımınki gibi! Ve sen kımıldamadan durdun orda!

Sultanmurat ağzı açık kalakaldı. Demek tilkiyi kovalarken kardeşi bunu düşünüyormuş! Şimdi bu kadar güzel bir tilkiyi elinden kaçırdığına çok üzülüyordu. Gerçekten Nurgazi dayılarınınki gibi güzel bir kalpak olurdu o tilkinin kürkünden. Babasını o güzel kalpakla getirdi gözlerinin önüne. Ne güzel yakışıyordu...

Sultanmurat bunları düşünürken kardeşinin hıçkırıklarını duydu. Hacımurat topladıkları çalıların üzerine oturmuş hüngür hüngür ağlıyordu.

- Ne var, ne oldu sana Hacımurat?

- Yok birşey! dedi kardeşi gözyaşları arasında.

Sultanmurat kardeşinin asıl derdini anlamıştı. Onun için pek üstelemedi. Bir süre önce Nurgazi dayıları geldiği zaman da çok ağlamıştı. O zaman olduğu gibi şimdi de babasını özlediği için ağlıyordu. Tilki ve tilki kürkünden kalpak sadece bahane idi...

Sultanmurat da çok üzülüyordu ve kardeşini nasıl avutacağını bilmiyordu. Gelip onun yanına oturdu:

- Ağlama Hacıke ağlama, dedi. Bak sana ne diyeceğim, babam gelir gelmez evleneceğim ben...

Hacımurat ağlamayı birden kesti. Ağabeyinin yüzüne şaşkın şaşkın bakarak:

- Evlenecek misin? Sen mi?

- Evet, eğer bir işte bana yardım edersen...

- Hangi işte? diye sordu Hacımurat merakla.

- Yalnız bir şartım var, bundan hiç kimseye tek kelime söz etmeyeceksin!

- Söz! Kimseye tek kelime söylemem!

Şimdi Sultanmurat tereddüt ediyordu. O büyük sırrı kardeşine söylesin mi, söylemesin mi? Susuyor, düşünüyordu.

Hacımurat sıkıştırmaya başladı:

- Hadi söylesene Sultan, nasıl yardım edeceğim? Yemin ederim kimseye tek kelime söylemem!

Sultanmurat'ı ter basmıştı. Kardeşinin yüzüne bakmadan kekeleyerek konuştu:

- Şey.. bir kıza bir mektup vermeni istiyorum. Okulda bir kıza...

Hacımurat ağabeyine biraz daha sokuldu:

- Peki, hangi mektubu? Nerede mektup?

- Mektubu sonra gösteririm, yanımda değil zaten.

- Peki nerde?

- Bir yerde işte, sonra görürsün.

- Peki, hangi kıza vereceğim onu?

- Onu da sonra söylerim, ama tanıyorsun...

- Şimdi söyle, ne olur!

- Yoo, olmaz, sonra.

Hacımurat pek meraklanmıştı. Israr ediyordu. Bu ısrarlara dayanamayan Sultanmurat büyük sırrını açıklamak zorunda kaldı:

- Şey.. mektubu şeye.. Mırzagül'e vereceksin.

- Hangi Mırzagül? Sizin sınıftaki Mırzagül mü?

- Evet.

- Yaşşa!

Kardeşinin böyle bağırması sevinçten miydi yoksa şeytanlıktan mı, pek anlayamıyordu.

- Onu tanıyorum, dedi Hacımurat, hani şu kendini çok güzel sanan ve küçük sınıflarla hiç konuşmayan kız değil mi?

- Ne bağırıyorsun! diye çıkıştı Sultanmurat.

- Tamam! Tamam! Bağırmam artık. Onu seviyorsun ha! Tıpkı *Ayçörek* ve *Semetey*[22] gibi değil mi?

22 Semetey, ünlü destan kahramanı Manas'ın oğlu, Ayçörek ise onun sevgilisidir.

- Kes artık!

Hacımurat aldırmıyor, onun canını sıkacak şekilde davranıyordu yine.

- Ne yani? Sana birşey söyleyemiyecek miyiz?

- Öyleyse çık şu dağlara da avaz avaz bağır, bütün dünyaya ilân et!

- Çıkar bağırırım, ne olacak! Mırzagül'ü seviyorsun işte! Seviyorsun! Seviyorsun!...

Kardeşinin yüzsüzlüğü Sultanmurat'ı çileden çıkardı ve kendini tutamayıp indirdi tokadı. Küçük çocuk da içerledi. Birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Sonra kesik kesik konuştu:

- Babam savaşta diye, burda değil diye, döversin değil mi? Gelsin de görürsün sen! Ne cevap vereceksin bakalım o zaman!

Şimdi de kardeşinin gönlünü alması, onu susturması gerekiyordu. Çırpına çırpına ağlayan Hacımurat'ı yatıştırması ve barışmaları hiç de kolay olmadı. Biraz sakinleşen Hacımurat, yüzüne akan gözyaşlarını yumruklarıyla silerek ve arada bir içini çekerek konuştu:

- Korkma, kimseye birşey söylemem. Anneme bile. Bir de beni dövüyorsun. Bunu sana söyleyecektim ama bırakmadın ki, hemen kavga çıkarıyorsun... Teneffüste onu bir kenara çeker kimseye gös-

termeden veririm. Ama bak, karşılığında sen de bana birşey yapacaksın. Babam savaştan dönünce, herkes istasyona karşılamaya koşarken, beni de götüreceksin. Sen ve ben Çabdar'a bineriz.. sen önde, ben arkada otururuz. Bir süreriz ki Çabdar'ı, herkesi geçer, herkesten önce varırız istasyona. Sen ve ben Çabdar'la.. Çabdar şimdi senin oldu ya.. sonra Çabdar'ı babama veririz, biz de iki yanında koşarız eve doğru.. Annem ve herkes bizi karşılamaya çıkar...

Küçük çocuğun sesi özlem dolu, acı dolu, şikâyet doluydu. Bir yakarış, bir dua idi bu. Sultanmurat pek duygulandı ve gözyaşlarını zor tuttu. Kardeşine vurduğu için büyük bir üzüntü duyuyordu. Kendini güçlükle toparlayıp:

- Ağlama Hacıke, ağlama kardeşim, dedi. Sen ve ben Çabdar'a biner, dörtnala gideriz babamı karşılamaya. Yeter ki dönsün...

Biçtikleri çöğenotlarını biraraya getirip bağladılar ve üç büyük şelek yaptılar. Sultanmurat şelek bağlamasını çok iyi bilirdi. Bağlanmadan önce dağ gibi görünüyordu sap ve çalılar. Hatta hepsini götüremeyeceklerini sandılar. Ama sıkıştırıp bağlamasını iyi bilirseniz o yığın iyice küçülür, üçte bire iner. İyi bağlanan bir şelek sırtta dengeli durur, daha kolay taşınır. Üç şelek yapmışlardı. Karayele'ye ancak iki şelek yükleyebilirlerdi. Üçüncü şeleği Sultanmurat sırtlanacaktı. Yol epeyce uzundu ama bir defada olabildiği kadar çok yakacak taşımaları iyi olurdu. Hem, böyle güzel çöğenotlarını orada bırakırlarsa yazık olurdu doğrusu. Çok güzel çalılar vardı Tuyuk-Car'da.

İki şeleği Karayele'nin sırtına vurdular. Hayvanın kulakları ve kuyruğu görünmez oldu. Hacımurat Karayele'yi yularından tutup götürüyor, Sultanmurat da sırtındaki koca şelekle iki büklüm olarak peşlerinden geliyordu.

Şeleği sırtına bu durumlarda uygulanan özel bir yöntemle, hilâl şeklinde bağlayıp yüklenmişti. İpin bir ucunu sol kolunun altından geçiriyor, sağ omuzuna kadar uzatıyor, orada, ensesinin yakınında bir ilmeğe geçiriyor ve uç, yükü taşıyanın elinde oluyordu. Sırttaki şelek gevşedikçe, bu ipi çekerek sıkıştırmak, dağılmasını, bozulmasını engellemek mümkündü. Bunu yürürken kolayca yapabilirdi yükü taşıyan.

Yola dizildiler: En önde Hacımurat, onun yedeğinde Karayele, ardından, sırtında koca bir şelekle Sultanmurat, en geride de koş-

maktan iyice yorulan Aktoş.

Sırtında şelek taşıyanın uzun uzun mola vermemesi çok önemlidir. İlk moladan sonra, mola verme mesafeleri kısalır. İkinci mola, birincisi için alınan yolun yarısı kadar bir zaman sonra, üçüncü mola ise ikinci mola için yürünen yolun yarısı kadar bir zaman sonra olacak ve her molada mesafeler bu oranda kısalacaktı. Sultanmurat bunu çok iyi biliyor, gücünü iyi hesaplıyor, ayaklarını iyice açarak eşit adımlarla yürüyordu. Yürürken eğik olduğu ve önüne baktığı için yalnız ayaklarını görebiliyordu. Şelek taşırken yorgunluğu hissetmemek ve verilecek molayı aklına getirmemek için yapılacak tek şey, başka konuları düşünmekti.

Sultanmurat da hem yürüyor, hem düşünüyordu: Hemen yarın tavlaya dönecek, komando şefliği görevine başlayacaktı. Acele etmeliydiler. Günleri sayılıydı. Yakında gideceklerdi Aksay'a. Atları iyileşmiş, yeterince semirmiş, form tutmuşlardı. Koşumlar, pulluklar ve yedek bıçakları hazırdı. Ama, tam hareket edecekleri anda bir sürü eksik çıkardı ortaya. Her zaman böyle olurdu. Ne demişti ekip başı ihtiyar Çekiş: Göz korkaktır, el korkusuz. Tarlalara hiç bakmadan gideceksiniz. İşlerin nasıl gittiğini ancak yerinde anlarsınız. İnsan herşeyi önceden bilemez... Çekiş haklıydı belki.

Sultanmurat annesini de düşünüyordu. Onun hayatını kolaylaştırmak için ne yapmalıydı? Yorgun, bitkindi anacığı. Kolhozda ineklere bakıyor, evde ise her işi tek başına o yapıyordu. Yemek, çamaşır, soba.. herşey ona bakıyordu. Kızlar henüz çok küçüktü. Hacımurat da birşey yapamazdı. Kendisine gelince, artık yok sayılırdı. Aksay'a gidecekti ve ne zaman döneceği belli değildi.. çok iş vardı orada. Öyle çok tarla vardı ki hepsini sürecek, tapanlayacaklardı. Ve o kadar çok tarlayı sürmek için sadece beş pulluk ve bunlara koşulacak atlar vardı. Öbür atlar ve pulluklar eski tarlalarda çalışacaklardı. O tarlalarda da iş çoktu, hata daha çoktu. Ama orada çalışanlar hiç olmazsa köye yakın olacaklardı. Çift sürenlerin başına birşey gelirse, pek kadın işi olmasa da, kadınlar da pulluğun başına geçer, tarlayı sürerlerdi. Kadınlar şimdi yarı boyları kadar derin ark kazıyor, tarlalara su götürüyor, bendleri bile yapıyorlardı...

Ne yapsın, ne etsin de annesinin işlerini kolaylaştırsın? Hiçbir çare bulamıyordu.

Kafasından çıkmayan bir düşünce de yarın Mırzagül'e göndereceği mektup idi. Ama daha önce Akkepter (Akgüvercin) şarkısının sözlerini eklemeliydi mektubun sonuna. Şimdi onu gözünün önünde bu mektubu okurken canlandırıyor ve ne düşündüğünü anlamaya çalışıyordu. Uff! Aşk mektubu yazmak ne zor şeymiş! İnsan söylemek istediklerini yazamıyordu. Hem, zihninden geçen herşeyi yazacak olsa, kâğıt mı yeterdi? Mırzagül bu mektubu okuyunca ne diyecekti acaba? İşte bu idi asıl mesele. Sonra, cevap da yazmalıydı kendisine. Cevap yazmazsa, onun da kendisini sevip sevmediğini nasıl anlardı? Ya bir de aşkını reddederse! Onu sevmezse ne yapardı? Yaa, işte bu idi asıl mesele!

Tuyuk-Car epeyce geride kalmıştı. Batmakta olan güneş, ışınlarını şimdi uzaktan ve yandan gönderiyor, yüzünün yalnız bir tarafını aydınlatıyordu. Yeryüzünde yine o görkemli kış, yine o görkemli sessizlik vardı. Fırtınadan önce hep böyle olurdu: Geçici bir süre için hava iyice sakinleşir, huzur veren bir sessizlik olur, sonra birden kıyamet kopar, ortalık karışır, herşey savrulur, yıkılırdı. Kötü güçlerin, bunların zararını önlemek için böyle zamanlarda bir dua mırıldanmak, "Tanrı kazadan belâdan saklasın, herşey huzurlu olsun" diye okumak iyidir. Sultanmurat da mola vermek için uygun bir yer ararken böyle dua ediyordu.

Mola vermek için uygun bir tümsek bulmak gerekir. Çünkü o zaman şeleği tekrar kaldırmak kolay olur. Sapları, çalıları taşıyan önce sırtını iyice dayayarak yerleşir, dengesini kurar. Silkinip kalkarken öne doğru fazla eğilmemesi gerekir, yoksa şelek başından aşar, taşıyıcı da başaşağı düşer ve ayakları, bir kurbağa gibi havada sallanır kalır. Usulca silkinip kalkarken dizüstü oturmalıdır. Önce bir bacağı üzerinde, sonra öbür bacağı üzerinde doğrulurken de, pîrinden yardım isteyerek "o pîrim" diye usulca kalkar, kalkması böyle zordur ama, oturması çok kolaydır: Şelekle birlikte kendinizi sırtüstü bırakıverirsiniz. Sultanmurat da öyle yaptı, şelekle birlikte sırtüstü düşüverdi ve bir an gözlerini yumdu. Oh ne iyiydi göğsünü sıkan ipleri gevşetmesi ve ağırlıktan kurtulması! Ayaklarını uzatıp dinlenirken, bundan sonra nerede mola vereceğini hesaplıyordu. Bu zorlu yol ne zaman bitecekti de dinlenirken yalnız sevgilisini düşünecekti?

Kendi kendine gülümseyerek ve duyulur duyulmaz bir sesle mırıldandı:

- Mektubuma bir an önce cevap ver! Anlıyor musun? Hemen cevap ver!

Akşam karanlığının yavaş yavaş koyulaşmaya başladığı o anlarda, yeryüzünü pek görkemli, olağanüstü güzel bir sessizlik kaplamıştı.

- VII -

Hareket günü yaklaşıyordu...

Sultanmurat, sıkıntıdan, üzüntüden patlayacakmış gibi bir sabırsızlık içinde, Mırzagül'den cevap bekliyordu. Sabahtan akşama kadar ve geceleyin kurşun gibi ağır bir uykuya dalıncaya kadar, bu sıkıntı terketmiyordu onu. Hangi işle meşgul olursa olsun, ne yaparsa yapsın, yalnız onu düşünüyordu. Komando birliğini yönetiyor, bir dakika durup dinlenmeden çalışıyor, yine de aklından çıkaramıyordu. Bunca zamandan beri sabırsızlıkla beklediği şey, Hacımurat'ın okuldan çıkıp koşa koşa tavlaya gelmesi ve o cevabı getirmesiydi. Hacımurat'la bir anlaşma yapmışlardı aralarında. Mırzagül bir cevap yazmışsa, Hacımurat koşa koşa, elini kolunu sallayarak, zıplaya hoplaya gelecekti. Bir cevap getirmiyorsa, koşmadan, elleri cebinde, yavaş yavaş yürüyerek gelecekti.

Okul yolundan gözünü ayıramıyordu. Ama kardeşi hergün, elleri cebinde, koşmadan geliyordu okuldan. Bu yüzden kaygılar içindeydi. Şaşkındı. Mırzagül'e nasıl sokulduğunu, onun ne yaptığını, nasıl davrandığını, aralarında nasıl bir konuşma geçtiğini, tekrar tekrar sormuştu Hacımurat'a. Akşam eve döndüğü zaman kardeşi çoktan derin uykulara dalmış oluyordu. Ona daha başka ayrıntıları da sorup öğrenmek istiyordu ama, aslında sorabileceği önemli birşey de kalmamıştı. Hacımurat'a göre çekilmez bir kızdı bu Mırzagül Bikeş. Teneffüste ona hiçbir şey söylemiyor, hiçbir şeyden haberi yokmuş, hiçbir şeyi hatırlamıyormuş gibi davranıyordu. Sanki mektubu alan o değildi. Kız arkadaşlarıyla tartışıp eğleniyor, Hacımurat yanına gelip elinden çekinceye kadar ona hiç aldırmıyordu.

Sultanmurat bu davranışa ne anlam vereceğini anlamıyordu. Eğer Mırzagül onunla bir ilişki kurmak istemiyorsa, neden bir cevap yazıp bunu açıkça bildirmiyordu? Niçin susuyordu? Ondan nasıl bir sabırsızlık ve merakla cevap beklediğini anlamıyor muydu?

Uykuya bu düşüncelerle dalıyor, sabah kalkar kalkmaz yine bunları düşünmeye başlıyordu. Bekleyecek zaman da kalmamıştı artık. Çevredeki karlar süratle kalkıyordu. Şu günlerde don çözülecek, toprak havalanacak ve pulluklar tarlaya girecekti. Onların da hiç bekleyecek vakitleri olmayacaktı...

Birgün kardeşine:

- Söyle ona, dedi, yakında Aksay'a gideceğim ve uzun zaman kalacağım orada...

Gelen cevap pek kısaydı.

- Biliyorum, demişti Mırzagül.

Başka hiçbir şey söylememişti.

Sultanmurat ne yapacağını bilemiyordu. Bir keresinde okula kadar gitmeyi, teneffüs saatini beklemeyi, gidip onu bularak, bu davranışının ne anlama geldiğini sormayı bile düşündü. Eskiden bunu yapmak çocuk oyuncağı kadar kolaydı, ama şimdi hemen hemen imkânsız görünüyordu. Korku, utanç, çekingenlik, şüphe düşüyordu içine. Bunlar değişken dağ havası gibi onu da değiştiriyor, ruhunu sarsıyordu...

Sonra, işin başından da ayrılamazdı. Öyle çok işi vardı ki... Komando şefliği hiç de kolay bir iş değildi. Sabahtan akşama kadar çalışacaksın, durmadan çalışacaksın. Aksay'a hareket günü yaklaştıkça, işleri, kaygıları da artıyordu.

Bahar gelmişti, işlerini, telâşlarını arttırmıştı ama, hayatlarına da yeni bir canlılık getirmiş, yeni bir renk katmıştı. En çok atları suvarmaya gittikleri zaman hissediyorlardı baharı. Orada hava daha neşeli, daha coşturucu idi. Buzlar çözülüp buharlaşıyor, derenin suları eskisi gibi engelsiz, taşların üzerinde çağıl çağıl akıyordu. Hızlı akışlı, yeşilimsi suların dibinde, aşınmış çakıltaşları ışıklı-gölgeli, pırıl pırıl görünüyordu. Şimdi atlar hep birden derenin ortasına kadar giriyor, şapur şupur sesler çıkartarak suları sıçratıyorlardı. Çocuklar da atların üzerinde oluyordu tabiî. Serin sular üzerlerine sıçrayınca bağrışıyor, gülüyor, keyifleniyorlardı...

İşte böyle bir ortamda atları suvarırken gördü Sultanmurat Mırzagül'ü. Onu dereyi geçerken gördü ve olduğu yerde dona kaldı. Niçin donup kalmıştı acaba? Mırzagül yalnız değildi: Dört kız arkadaş okuldan dönüyorlardı. Onu görmeyebilirdi. Derenin o yerinden taşlara basa basa karşı tarafa geçenler çok olurdu. Ama şansı varmış, şöyle bir göz atmış, onu görür görmez tanımış ve Çabdar'ın gemini çekip, orada donakalmıştı. Mırzagül taşlara basa basa, düşmemek için kollarını iki yana açarak ve sendeleye sendeleye karşıya geçiyordu. O da hemen tanımıştı Sultanmurat'ı. Karşı kıyıya geçince durup Sultanmurat'a baktı. Sonra arkadaşlarıyla yoluna devam ederken birkaç kez durup durup yine baktı. Geriye dönüp her bakışında, Sultanmurat atını sürüp yanına varmak istedi. O mutluluğa uçar gibi varmak, gizliliği, saklılığı, çekingenliği bırakıp, onu ne kadar çok sevdiğini, onsuz hayatın hayat olmadığını anlatmak için can attı. Ama yine de buna cesaret edemedi. Onun her dönüp bakışında ölüp ölüp diriliyordu. Mırzagül arkadaşlarıyla birlikte Aral sokağının ucunda gözden kaybolunca kadar, o Çabdar'ın üzerinde, derenin ortasında öylece dikilip kaldı. Öbür atlar su için kıyıya çıkmışlardı. Çocuklar onları çevirip tavlaya götürmeye başladıkları halde o, hâlâ Çabdar'ı suvarıyormuş gibi duruyordu...

Daha sonra bu karşılaşmayı düşünürken kendi kendine çok kızdı. Mırzagül okuldan çıkışta bu yoldan dönüyordu evine. Onu görmek için buraya gelebilirdi. O dereyi geçerken tesadüfmüş gibi karşılaşabilirdi onunla. Nasıl düşünememişti bunu? Onunla karşılaşmak, mektupla ilgili düşüncesini öğrenmek için harekete geçmek ona düşerdi.

Allah'ın her gününde böyle bir karşılaşmanın mümkün olacağını düşündü. Bunun için, atları suvarmaya biraz daha geç gitmeleri yeterdi. Onlar her gün atları suvarıp döndükten hemen sonra Mırzagül oradan geçmişti. Onu görmek bu kadar kolayken, aptallığı yüzünden düşünememişti bunu! Kendine kızmaktan patlayacaktı nerdeyse...

Kararını verdi. Onu orada bekleyecekti. Ertesi gün, atları suvardıktan sonra, dere başında oyalandı. Çocuklara Çabdar'ı biraz koşturacağını, kendi atlarıyla da meşgul olmalarını, otluğa bağlayıp yem vermelerini söyledi.

Ama Anatay yine yapacağını yaptı!

Kendisi ağırdan aldığı gibi arkadaşlarının gitmesini de önlüyordu:

- Senin kimi beklediğini biliyorum ben, dedi alaylı bir sesle.

Ne iğrenç bir çocuktu bu!

Sultanmurat da yangına körükle vardı. Sakin bir sesle ona: “Demek biliyorsun, gözünden birşey kaçmıyor” diye geçiştireceği yerde, birden köpürdü:

- Sen faşist casusun birisin! diye bağırdı.

- Ben mi casusum? Casus ha!

- Evet, sen bir casussun!

- Kanıtla bunu! Ben casus isem kurşuna dizsinler, ama kanıtlayamazsan çeneni patlatırım senin!

Atlarını birbirlerinin üzerine sürdüler, derenin ortasında kapıştılar, birbirlerini çekiyor, attan düşürmeye çalışıyorlardı. Bağırıyor, çağırıyor, küfrediyor ve ateş gibi gözlerle bakıyorlardı birbirlerine. Öbür çocuklar kıyıda, zevkle, onları daha da kışkırtarak seyrediyorlardı kavgayı. Onlar iki kızgın horoz gibiydiler. Su karışmış, üzerlerine sıçrıyordu. Atların nalları taşlara basınca gıcırdıyor, kayıyor ve hayvanlar sendeliyordu. İş iyice kızışınca Erkinbek bağırdı:

- Hey, durun artık, yine sakatlanacak hayvanlar!

Bu uyarı akıllarını başlarına getirdi. Dövüşü bırakmaları için böyle geçerli bir sebep olması ikisini de memnun etmişti aslında. Bağırmayı kesip atlarını çektiler.

Ama bu olay keyiflerini kaçırmıştı. Atları ahıra götürdüler. Sultanmurat’ın kızgınlığı hâlâ geçmemişti. Biraz sakinleşmek için atına binip dere boyuna doğru koşturdu. Bir yandan da durmadan yola bakıyordu. Pek uzağa gitmemişti. Dönüp bakınca Mırzagül’ü gördü. Dünkü gibi arkadaşlarıyla okuldan dönüyordu. Yavaş yavaş, konuşa konuşa yürüyorlardı. İçlerinden biri için kavga-dövüş oluyormuş, onun özlemiyle yanıp tutuşuyormuş, umurlarında değildi onların. Daha geçenlerde Sultanmurat’ın annesi onun yüzüne bakmış, “Oğlum, ne bu hâlin? Hasta mısın? Bet beniz kalmamış!” demişti. Annesine birşeyi olmadığını söylemiş, sonra bir ayna alıp yüzüne bakmıştı. Çoktandır aynaya bakacak zaman bile bulamamıştı. Aynaya bakınca şu son günlerde çok değiştiğini anlamıştı. Gözleri bir hastanın gözleri gibiydi. Yüzü solmuş, boynu incelmişti. Hatta kaşlarının arasında iki

kırışık, üst dudağının üzerinde kara kara tüyler belirmişti. Bunları iyi görmek için aydınlıkta bakmalıydı aynaya. Çok büyük bir değişiklik idi bu! Tanınmayacak kadar büyük bir değişiklik... Babası bile şu günlerde gelecek olsa, ilk bakışta tanıyamazdı onu...

Atla uzaktan dolanarak geliyordu. Mırzagül'ün birkaç defa birisini arar gibi atları suvardıkları yere baktığını gördü. Az sonra kendisini görünce kızcağız pek şaşırdı. Bir an olduğu yerde durdu ve sonra koşup arkadaşlarına yetişti. Sanki hiçbir şey olmamış gibi taştan taşa atlayarak dereyi geçtiler, evlerinin yolunu tuttular. Sultanmurat, acele bir işi varmış gibi atını yan tarafa sürdü. Bahçelerden geçip yolun öbür ucuna çıktı. Mırzagül'ün önüne geçecek, orada karşılayacaktı onu. Şimdi Mırzagül sokağın bir ucunda, kendisi öbür ucunda, yavaş yavaş birbirlerine yaklaşıyorlardı. Ve yaklaştıkça da, Sultanmurat'ın heyecanı artıyor, yüreği küt küt atıyordu. Köy halkı pencerelerden, kapılardan başlarını uzatmış, hepsi ona bakıyordu sanki. Herkesin gözü onların üzerindeymiş, nasıl karşılaşacaklarını, birbirlerine ne söyleyeceklerini merak ediyorlarmış gibi geliyordu ona.

Mırzagül hiç acele etmeden, yavaş yavaş geliyordu. Sultanmurat kendisine ne olduğunu, niçin bu kadar heyecanlandığını anlamıyordu bir türlü. Aynı sınıfın öğrencisiydiler. Okulda karşılaşınca birşey söylemesi, hatta ondan birşey araklaması, onu kızdırması pek kolaydı ve olağan sayılırdı. Ama burada, şu anda, heyecandan, korkudan kalbi duracak gibiydi. Hatta hiç karşılaşmasa daha iyi olacağını düşündü ama artık geç kalmıştı. Herhalde Mırzagül de onun ne durumda olduğunu hissetmiş olmalıydı. Tam birbirleriyle karşılaşmak üzereydiler ki, kız adımlarını birden hızlandırdı ve kendi evlerine doğru gitmedi de, bir arkadaşının avlusuna giriverdi. Oh! Sultanmurat o dayanılmaz sıkıntıdan kurtulmuş, rahat bir nefes almıştı. İçinden Mırzagül'e teşekkür etti. Ne kadar zor, ne kadar korkunç olacaktı orada yüzyüze gelmeleri!...

Daha sonra, korkaklığı, yüreksizliği yüzünden kendisini suçladı durdu. O geceyi hemen hemen uykusuz geçirdi. Şafak vakti uyanır uyanmaz yine sevgilisini düşünmeye başladı ve bu defa kendi kendine söz verdi: Ne pahasına olursa olsun, çok ciddi olarak, mektubuna bir cevap verip vermeyeceğini soracaktı. Cevap vermeyecekse, gü-

cenmeyeceğini, zaten şu günlerde Aksay'a gideceğini, bu sırrın da aralarında kalacağını söyleyecekti ona.

Güne böyle kesin bir kararla başladı. Bu niyetle işe koyuldu. Atları suvardıktan sonra bu niyetle dereye gitti. Yine Çabdar'a binmişti. Önce suyun akış yönüne, sonra yukarıya doğru gitti. Bu arada, damlarda hiç kar kalmadığını farketti. Çatıların güneş görmeyen yanlarında bile karlar erimişti. Yalnız, kışın çok yağış alan tepeler karlıydı. Ama oralarda bile karalıklar görünmeye başlamış, kar yığınları iyice küçülmüştü. Birgün, zooloji dersinde defterlerine çizdikleri amiplere benziyordu kara lekeli kar yığınları.

Dün, ahırın önünde, başkan Tinaliev ve ekip başı Çekiş, Aksay komandosunu teftiş etmişlerdi. Bütün pulluklar numaralanmış ve sonra herbirine birer pulluk teslim edilmişti. Bir numaralı pulluğu Sultanmurat almıştı. Sonra atların koşumunu vurmuş, bu atları pulluklara koşmuş, işi nasıl yaptıklarını göstermiş ve bir sıra hâlinde dizilmişlerdi. Dışarıdan bakanlar için, etkileyici, güzel bir manzara idi doğrusu. Sanki, yanyana dizilmiş taçanka[23]lardı. Yalnız, taçanka yerine pulluğa koşulmuştu atlar. Atlar güçlü, koşumlar sağlam, pulluklar pırıl pırıldı. Çiftçiler, herbiri kendi takımının başında, hazırolda idiler. Başkan Tinaliev, bir ordu kumandanı gibi ciddi, komandoyu denetliyordu. Herbirinin yanına gelerek:

23 Taçanka: İç savaşta kullanılan mitralyözlü yaylı araba

- Tekmil ver! diyordu sert bir sesle.

- Nallanmış dört at, dört paldım, sekiz çekme kayışı, bir eyer, bir kamçı, iki bıçaklı bir pulluk ve üç çift yedek pulluk bıçağı.. göreve hazırım yoldaş başkan!

Tıpkı ordudaki gibiydi. Yalnız ekip başı Çekiş'in suratı asıktı, hiç memnun görünmüyordu. Ne de olsa ihtiyar bir emekçiydi o. Ne anlardı böyle denetimden!

Teftiş iyi geçmişti. Yalnız iki noktada iyi not alamadılar. Başkan Tinaliev onları Ergeş'in takımının başına topladı:

- Haydi, söyleyin bakalım, bu koşumdaki kusur ve hata nedir?

Hepsi koşumları incelediler, dikişli ve tokalı yerlerini tutup baktılar, ama hiçbir şey bulamadılar. Bunun üzerine Tinaliev hatayı gösterdi:

- Peki bu nedir? Doru atın yan kayışı düz değil. Pulluğu çektiği zaman şu kıvrım karnına sürtecek, böğrünü acıtacak ve yara yapacak. Hayvanın dili yok ki söylesin. Çaresiz çekecek pulluğu ama ertesi gün bakacaksınız, böğründe kocaman bir şişik! O hâliyle onu koşamazsınız. Ben de size yedek atı nereden bulurum? Yok ki! Bu durumda pulluk da ortada kalacak. Sebep ne? Sebep, koşuma dikkat etmemek, gelişigüzel koşmak. Böyle bir hataya göz yumacağımı mı sanıyorsunuz? Bütün kış ne diye hazırlandık?

Hepsi mahcup oldu. Basit bir hata gibi görünüyordu ama önemliydi. Nasıl da gözlerinden kaçmıştı!

Başkan Tinaliev parmağıyla Sultanmurat'ı gösterdi ve ona:

- Sultanmurat, dedi, sen bu komando birliğinin komutanı olarak, işe koyulmadan önce, herkesin atları nasıl koştuğuna bakacaksın. Anlaşıldı mı?

- Emredersiniz yoldaş başkan.

Komando birliğine kötü not verdiren ikinci nokta daha önemliydi, bundan da en çok komando şefi Sultanmurat sorumluydu. Başkan Tinaliev sordu:

- Söyleyin bakalım, iş bittikten sonra, geceleyin koşumları nerede bırakacaksınız?

Biraz düşündüler. Hepsi ayrı cevap verdi. Sonra aynı fikirde birleştiler. İş bitince koşumları tarlada, pullukların yanında bırakacaklarını söylediler. Başkan Sultanmurat'a sordu:

- Sen ne diyorsun komutan?

- Ben de aynı fikirdeyim. Koşumları pullukların yanında, tarlada bırakırız. Onları da taşıyacak değiliz ya.

- Yanılıyorsunuz. Koşumlar geceleyin asla dışarıda bırakılmaz. Gece biri çalar diye değil, Aksay'da onları çalacak kimse bulunmaz. Ama geceleyin yağmur ya da kar yağabilir, koşumlar ıslanır. Bunlar ham deriden yapılmıştır. Yağmur yağmasa bile bir tilki ya da köstebek kemirebilir onları. Sonunda ne olur anlıyorsunuz değil mi? Pulluklar tarlada kalıverir. Atları pulluktan çözdükten sonra, kamp yerine koşumlarıyla birlikte götüreceksiniz. Orada size bir yurt (büyük çadır) kurduk. Yalnız bir yurt.. başka yok. Herbiriniz koşumları bu çadıra taşıyacak, yatağının başına düzgün bir şekilde yerleştirecek, siz uyur-

ken koşumlar da başucunuzda duracak. Anlaşıldı mı? Kural budur. Koşumlar sizin silahınızdır ve asker herşeyden önce silahını korur!

Başkan Tinaliev o gün, savaş düzeninde teftiş veren Aksay komando birliğine işte bunları söyledi.

Başkan Tinaliev, komando birliğinin Aksay'a hareketinden önce işte bunları anlattı. Hareket günü yaklaşıyordu ve herşey bunun içindi...

Başkan Tinaliev işte bu öğütleri verdi...

İşte bunları...

Evet, havalar bozulmazsa, üç-dört gün sonra Aksay'a gideceklerdi. O zaman da, yazdan önce Mırzagül'ü göremezdi. Bu düşünce korkutuyordu onu. Uzun süre onu uzaktan bile göremeyecekti! Ve o, bugün ondan, olumlu ya da olumsuz, mutlaka bir cevap beklediğini söylemeye hazırlanıyordu. Cevap olumsuz olursa? Ne yapsın? O kadar büyük bir felâket değildi bu. Aksay'da bunu düşünmeye pek vakti olmayacaktı zaten. Oradaki işler daha önemliydi... İşte böyle söyleyecekti.

Dere boyunda ilerlerken gözünü okul yolundan ayırmıyordu. Sabırsızlanmaya başlamıştı. Pek az zaman kalmıştı çünkü. Aa, işte kızlar! Ama, aralarında Mırzagül yok! Çok üzüldü, yüreği sıkıldı. Ne yapsın? Mademki Mırzagül gelmemişti, tavlaya dönmekten başka ne yapabilirdi? Büyük bir üzüntü, büyük bir sarsıntı içinde tavlanın yolunu tuttu. Dönüş yolunda üzüntüsü, sıkıntısı büsbütün arttı: Ya Mırzagül hasta ise? Ya başına birşey gelmişse? Ona ne olduğunu, niçin gelmediğini anlamadan üzüntüsü geçmeyecekti. Gidip kızlara soracak, niçin gelmediğini öğrenecekti. Bu niyetle Çabdar'ın başını çevirdi ve kızlara doğru sürdü. İşte bu sırada gördü Mırzagül'ü... Yalnız geliyordu ve dereden geçeceği yere iyice yaklaşmıştı. Onu geçitte karşılamak için Çabdar'ı hızlandırdı. Bunca kaygılarla geçen o dakikalardan sonra şimdi sevinç içindeydi. Düşünmeden, farkında bile olmadan "Sevgilim benim!" sözleri dökülüverdi dudaklarından.

Onu tam geçit yerinde karşıladı. Hemen atından indi. Bir eliyle dizgini tutarak geçmesini bekledi.

Mırzagül, gözlerini ondan ayırmadan ve gülümseyerek geliyordu ona doğru.

- Aman düşme sakın! diye bağırdı Sultanmurat.

Oysa, çimlerle kaplı bu geniş geçitte düşmesi mümkün değildi. Ne güzeldi onun buradan geçişi! Ne güzeldi bu hırçın dağ deresinin köprü, basamak tutmaması!

Bir elini ona uzatmış bekliyor, sevgilisi de ona bakarak ve mutlu mutlu gülerek ilerliyordu.

- Aman dikkat, düşme sakın! dedi bir daha.

Mırzagül cevap vermedi ama hep gülümsüyordu. Ve bu gülümseme öğrenmek istediği herşeyi anlatıyordu. Sultanmurat'a. Yazdığı mektuba cevap beklerken, sıkıntılar, üzüntüler içinde kıvranmakla ne kadar budalalık etmişti...

Sevgilisinin dereden çıkarken uzattığı eli avucunun içine aldı. Yıllar yılı ayın sınıfta okudukları halde, onun bu kadar güzel, bu kadar hassas ve duyurucu elleri olduğunu anlayamamıştı. "İşte geldim! Çok mutluyum, ne kadar mutlu olduğumu anlamıyor musun?" diyordu bu el. Sevgilisinin yüzüne baktı ve çok şaştı: O da kendisine benzemişti! Görüşmeyeli tıpkı onun gibi değişmişti. Büyümüş, gelişmişti. Gözleri dalgındı, bir hastalıktan yeni kalkmış gibi parlıyordu. Kendisine benzemişti, çünkü onun da kendisini düşünmekten geceleri gözlerine uyku girmemişti. Evet, aşk benzetmişti onları birbirlerine. Ama Mırzagül daha güzel olmuştu, daha çekici. Mutluluk vaadediyordu. Sultanmurat bütün bunları bir anda anladı.

- Hastalandın sandım, dedi titreyen bir sesle.

Mırzagül bu sözlere karşılık vermedi. Başka birşey söyledi.

- Şunu al.

Sultanmurat'a küçücük bir paket uzattı:

- Al, bu senin!

Bundan sonra hiç oyalanmadan hızlı adımlarla yoluna devam etti.

İşlemeli ipek bir mendildi bu. Sultanmurat ona, sonraki zamanlarda, bıkıp usanmadan, tekrar tekrar, büyük bir mutluluk duyarak bakacaktı. Cebinden çıkarıp bakıyor, sonra sokuyor, tekrar çıkarıyor, tekrar sokuyor ve sonra tekrar çıkarıp bakıyordu. Yazı kâğıdı büyüklüğünde idi. Kenarlarına doğu süsleri, çiçekler, yapraklar işlenmişti. Bir köşesinde, süslerin arasında "S. c. M." harfleri vardı. Bunun anlamı, "Sultanmurat cana Mırzagül" idi. Kırgız alfabesinin değiştirilme-

sinden önce kullanılan bu lâtin harfleri onun uzun mektubuna ve dizelerine bir cevaptı.

Sultanmurat tavlaya döndüğü zaman büyük sevincini belli etmemek için kendini zor tuttu. Böyle bir mutluluğu başkalarıyla paylaşamazdı. Yalnız ona aitti bu mutluluk. Hiç kimse de onun kadar mutlu olamazdı. Ama yine de, bugünkü mutlu karşılaşmayı çocuklara anlatmak, hediye mendili onlara göstermek için büyük bir istek duyuyordu içinde...

Şimdi daha büyük bir istekle çalışıyordu. Atları suvardıktan sonra çocuklar kovalarla yulaf getiriyor, otları ve yulafı yemliğe kokuyorlardı. O da hemen işe koyuldu. Kaşağıyı alıp atların sırtını, karınlarını süratle kaşağıladı. Sonra da koşup yular getirdi. Tam göğsünün üzerinde, yamalı asker ceketinin cebinde, mendili sımsıcak hissediyordu. Görünmez bir ateş yanıyordu sanki orada. Bu mendil ona hem büyük bir sevinç, büyük bir mutluluk veriyordu, hem de kaygılara düşürüyordu. Mirzagül onun aşkına bu mendille cevap vermişti, sevinci bundandı. Ama aynı zamanda bu, bilinmeyen geleceğin, bir bilinmezliğin başlangıcıydı. Kaygı vermesi de bu yüzden...

Sonra, yonca getirmek için ahırın arkasındaki dokurcuna koştu. Burası kuytu bir yerdi. Dokurcuna güneş vuruyor, ortalığa kuru ot kokusu yayılıyordu. Burada mendiline bir kere daha bakmak istedi. Cebinden çıkardı. Ot kokusu arasında mendilin özel kokusunu hemen ayırdı. Belki güzel bir sabun kokusuydu bu. Okulda iken bir defa onun saçlarını koklamıştı. Tamam! Hatırlıyordu. Mendildeki koku gibiydi. Onun kokusuydu bu. Elinde tuttuğu mendile dalgın dalgın bakıyordu. Ama ansızın biri onu elinden kapıverdi. Döndü: Anatay'dı bu!

- Aa, demek kız sana mendiller de veriyor artık!

Sultanmurat kıpkırmızı olmuştu:

- Ver onu! diye bağırdı.

- Acelen ne? Yangın yok. Dur da önce bir bakayım...

- Ver diyorum sana!

- Ne bağırıyorsun vereceğim. Benim ihtiyacım mı var!

- Hemen ver onu bana!

- Öyleyse daha çok bağır! Bana hediye edilen mendili aldılar diye haykır!

Böyle dedi ve mendili kendi cebine soktu.

Bundan sonra olanları Sultanmurat hatırlamıyor. Gözlerinin önünden Anatay'ın, korku ve nefretle allak bullak olan yüzü, şöyle bir geçip gitti. Bir anda üzerine atılıp olanca gücüyle vurmaya başladı. Fakat karnına yediği şiddetli bir tekme ile kendini iki büklüm, ot yığınının dibinde buldu. Hemen kalktı ve kalleş Anatay'a yine saldırdı. Kin ve hiddeti on kat artmıştı. Öbür çocuklar koşup geldiler. Bağırarak, kollarından tutarak onları ayırmaya çalıştılar, ama ne mümkün? Kıyasıya, öldüresiye bir dövüş oluyordu. "Ver onu! Ver onu!" diyordu durmadan Sultanmurat. Onun için başka bir yol yoktu. Ya mendilini alacak, ya da ölecekti. Anatay biraz kısa ama kuvvetliydi, daha soğukkanlı dövüşüyordu. Ama haklı olan da Sultanmurat idi. Sık sık yıkılıp düşse de, başını öne eğerek yine saldırıyordu. Son düşüşünde, oraya atılmış bir dirgen ilişti gözüne. Bu dirgeni kaptığı gibi yine fırladı. Kaldırıp Anatay'a doğru yürüdü. Çocuklar korkuyla ve bağrışarak kaçıştılar:

- Dur!

- Sakın ha!

- Aklını başına topla!

Anatay iki bacağını açmış, derin derin soluyor, tehlikeyi nasıl savuşturacağını düşünüyordu. Ama kaçacak yer yoktu. Bir tarafta ot yığını, öbür tarafta ahırın duvarı vardı. O anda Sultanmurat kararını vermişti. Bunun biraz fazla ileri gitmek olduğunu anlıyordu ama başka çaresi yoktu:

- Ver onu! Yoksa çok kötü olacak!

Anatay da çaresizdi. İşi şakaya getirmeye çalışarak:

- Pekâlâ, dedi, al mendilini! Seninle şaka da yapılmaz zaten!

Ve mendili çıkarıp Sultanmurat'ın önüne attı. O da onu kaparak iç cebine koydu. Çocuklar, "Oh, hele şükür" der gibi derin bir nefes aldılar, yine çeneleri açılıp konuşmaya başladılar. Sultanmurat başının döndüğünü, kol ve bacaklarının titrediğini işte o zaman farketti. Yarılan dudağındaki kanı tükürerek, bir sarhoş gibi yürüdü. Dokurcunun arkasına geçti ve orada kendini otların üzerine attı. Sırtüstü yatıp biraz dinlendikten sonra kendine geldi.

- VIII -

Akşam, Anatay'la Sultanmurat henüz barışmamışlardı, ama iş yüzünden konuşmak zorunda kalıyorlardı. Aslında o tatsız olayın acısı vardı yüreklerinde. O aptalca duruma düşmüş olmaktan ikisi de utanıyordu. Ama o olayın Sultanmurat'ı memnun eden bir yanı yok değildi. O kavga önemli bir sınav olmuştu onun için. Eğer korkmuş olsaydı, kendisine olan saygısını yitirecekti. Korkak bir insan da komando komutanı olamazdı. Olmamalıydı.

Sultanmurat bunu, akşama doğru başkan Tinaliev ve ekip başı Çekiş tavlaya geldikleri zaman çok iyi anlamıştı. Başkan ve şef, at üstünde uzun bir yol yapmışlardı. Yorgundular. Üstleri başları çamur içindeydi. O sabah erkenden Aksay'a gitmiş ve ancak akşama dönebilmişlerdi. Memnundular. Birkaç gün sonra çalışmak için gidebilirlerdi. Bozkır havalanmıştı. Ekilebilir yer çoktu. İstedikleri kadar çok ekebilirlerdi. İş, sürmeye kalıyordu. Otlakları ve çadır kuracakları yeri belirlemişlerdi. Artık yapılacak şey gidip oraya yerleşmek ve kış boyu hazırlandıkları işe koyulmaktı.

- Ey çocuklar, durum nasıl, dedi başkan Tinaliev, kendinizi nasıl hissediyorsunuz? Bir söyleyeceğiniz, bir öneriniz yok mu? Varsa söyleyin, şimdi söyleyin. Köyden ayrıldıktan sonra iş işten geçmiş olur!

Çocuklar sustular. İçlerinden biri herşeyin tamam olduğunu söyleyebilirdi, ama bu sorumluluğu hiçbiri almadı üzerine. Sonunda Ergeş birşey söyledi:

- Bizim bir komutanımız var, herşeyi biliyor, o konuşsun.

Ve o zaman Sultanmurat konuştu. İşlerin yolunda olduğunu, hiçbir ihtiyaçları bulunmadığını, herşeyin düşünüldüğünü, ayakkabıların onarıldığını, giysilerin yamandığını, soğuktan korunmak için kürk de götüreceklerini, kısacası kendilerinin, pullukların ve atların hazır olduğunu söyledi. Toprak sürüme hazır olur olmaz üstlendikleri işi yapacaklarını bildirdi.

Bundan sonra başka konular üzerinde de duruldu. Yakacak, yemek pişirme, çadır işleri konuşuldu. Hava değişmezse, kar yağmur yağmazsa, tarlalara gidebilirlerdi...

Havalar iyi gidiyordu. Gökyüzü biraz bulutluydu ama açık yerler daha çoktu. Güneş bir görünüp bir kayboluyordu. Kar kalkmıştı. Top-

rak buğulanıyor, havada bahar kokusu...

Ve o gün yaklaşıyor, herşey o hareket gününe koşuyordu...

Bunca hazırlıktan sonra, tam gidecekleri zaman, yapılacak bir sürü ufak tefek işler çıktı. İki bellemeye ihtiyaçları oldu. Eldekiler Aksay'a götürülemeyecek kadar eskimiş, yırtılmıştı. Bahar başlarında geceler kış kadar soğuk olurdu. Özellikle sürüme başladıkları ilk geceler öyle olacaktı... Çekiş'in dediğine göre, eskiden kara sabanla çift sürdükleri zaman, ilk günlerde öğlene kadar beklemek zorunda kalırlarmış. Çünkü geceleyin donan toprak ancak öğlene doğru ısınır, çözülürmüş... Atlar da gece bellemesiz kalırsa üşür, sabahleyin çalışamazlarmış.

Sultanmurat kolhoza iki belleme satınalabilmek için, başkana, ekip başına, büroya koştu durdu.

Bu işler, bu koşturmalar arasında aklından çıkmayan şey, atları suvarmaktı. Atları suvarmak için dereye gittikleri zaman dört gözle bekliyordu. Gitmeden önce Mırzagül'ü bir defa daha görmek, onunla geçen defaki gibi geçitte karşılaşmak istiyordu...

Ama, bu umudu boşa çıkıyordu her seferinde. Çünkü herzaman acele işi oluyor, bekleyecek zamanı olmuyordu. Bu yüzden de ilişkilerinde bir kopukluk meydana gelmişti. Bundan da kendini sorumlu tutuyor, kaygılanıyordu. Aksay'a hareket etmeden önce bir kere daha görüşememek tehlikesi vardı. Oysa biliyordu ki Mırzagül de hep kendisini düşünmektedir. Bunu, geçidin orada yüzüne bakıp onun kendisine ne kadar benzediğini gördüğü zaman anlamıştı. Yine de Mırzagül'ün onu aramaya, onunla buluşmaya geleceğini sanmıyordu. Genç kızlık gururu engeldi buna. Zaten o söyleyeceğini söylemişti: İşlemeli bir mendil vermişti ona. Bundan sonrası erkeğe, Sultanmurat'a aitti.. çaresini o bulmalıydı.

Elbette buluşacaktı Mırzagül'le. Aksay'a hareketinden önce onunla bir defa daha mutlaka karşılaşmayı umuyordu. Ama, ah talihsizlik! Aksay'a gitmeden birgün önce, atları derede son defa sulamaya gidiyorlardı. -Sultanmurat atları suvardıktan sonra Mırzagül'ü görmek için orada beklemeye kararlıydı- Ama tam giderlerken, avlu kapısında Çekiş'in beklediğini gördüler. Suratı asık, allak bullaktı. Kızıl keçi sakalı diken diken, şapkası gözlerine inikti.

- Nereye gidiyorsunuz? dedi çocuklara.

- Atları suvarmaya.

- Durun biraz. Şey... Anatay, sen eve git, annen hastalanmış. Hadi, in atından ve hemen git. Siz de atları suvarır suvarmaz, hiç vakit kaybetmeden gelin! Haydi acele edin, sizi burada bekliyorum!

Küçük at sürüsünü dereye koştururken, sonra yine tırısa geçerek dönerlerken, Sultanmurat okul yoluna baktı durdu: Yoktu. Göremiyordu Mırzagül'ü. Zaten okuldan dönme saati de gelmemişti daha. Bu ihtiyar Çekiş'in de ne acelesi vardı? Kötü birşey mi olmuştu? Çekiş karşılarına çıkmasa bugün sevgilisini mutlaka görecekti. Dere kenarında onu görmeyi o kadar istiyordu ki...

Dönüp atları yerlerine bağladıktan sonra ihtiyar Çekiş onları çağırdı, bir kenara çekti.

- Sizinle konuşacaklarım var, dedi.

Çocuklara oturmalarını söyledi. Hepsi sırtlarını duvara dayayarak çömeldiler. Tinaliev ayakta duruyordu. O ayakta konuşmayı sever, karşısındakileri de ayakta tutardı. Ekip başı Çekiş, tam tersine, otururak, sakin sakin konuşmak isterdi.

İhtiyar Çekiş üzgündü. Herkes oturunca, kızıl sakalını sıvazlayarak konuşmaya başladı.

- Yiğitler, artık çocuk olmadığınızı söylemek istiyorum size. Hayatın acılarını pek genç yaşta tatmanız gerekiyormuş. Kavurucu sıcaklarda çalışacak, soğukta uyuyacaksınız. Kaderiniz böyleymiş. Bugün de aranızdan birinin başına büyük bir felâket geldi: Anatay'ın babası Satarkul, cephede ölmüş. Çocuk değilsiniz. Birinizin başına felâket gelirse, hepiniz ona yardım edeceksiniz. Hazırlanın, Anatay'ların evine gidecek, oraya gelenleri karşılayıp uğurlayacaksınız. Gelenlerin atlarıyla da meşgul olacaksınız. Şu sırada, köy halkı rahmetli Satarkul'un evinde toplanmaya başlamıştır. Siz de orada olmalısınız. Anatay'ın yanında çocuklar gibi sızlanıp zırlamayın. Ağlayacaksanız yüksek sesle ağlayın, büyük adamlar gibi ağlayın. Herkes Anatay'ın sadık arkadaşları olduğunu görüp anlasın. Şimdi benimle oraya gideceksiniz. Atları suvarmaya giderken acele etmenizi, hemen gelmenizi bunun için istedim...

Ard arda dizilip, sokağın tâ öbür ucunda olan Anatay'ların evine doğru yürüdüler. Suskun insanlar, atlı ve yaya olarak, küçük gruplar hâlinde her taraftan ölü evine doğru akıyordu.

Pek değişken bir hava vardı o gün. Güneş bir görünüp bir kayboluyor, sonra birden bir kuzey rüzgârı, soğuk soğuk ayaklarına vuruyordu. Anatay'ların evine yaklaştıkça Sultanmurat'ın yüreği acıma ve korku hissiyle parçalanıyordu sanki. Korkunç birşeydi bu. Her dakika, herhangi bir evin çatısında yeni bir ölüm haberinin yas çığlıkları yükselebilirdi. Bu uludağların eteklerinde, bu köyde doğup büyümüş bir insanı, artık hiç, hiç göremeyeceklerini öğrenebilirlerdi... "Ya babam? Babama ne oldu? Uzun zamandır ne mektup aldık ne de bir haber! Annem meraktan, üzüntüden çıldıracak nerdeyse. Aman Tanrım, başına birşey gelmesin, böyle birşey olmasın..."

Anatay'ların evinden korkunç çığlıklar duyulmaya başladığı zaman avlunun yanına gelmişlerdi. Çığlıklar çoğaldı, evden avluya, avludan insanların doldurmaya başladığı sokağa taştı...

Çekiş'in peşinden gelen çocuklar da, onun daha önce söylediği gibi, hep birden yüksek sesle ağlamaya başladılar:

- Oy babamız Satarkul oy! Şanlı kahraman babamız Satarkul oy! Artık seni nerelerde görürüz! Altın başını nerelerde yitirdin?...

O anlarda, o herkesi kuşatan felâket anlarında, Anatay'ın babası gerçekten onların da babası olmuştu. O anlarda, gerçekten şanlı bir kahramandı o. Çünkü bir insanın büyüklüğü, değeri, yakınları tarafından en çok onu yitirdikleri zaman anlaşılırdı. Bu her zaman böyle olmuştur. Böyle olacaktır...

- Oy babamız Satarkul oy! Bir daha seni nerede göreceğiz? Altın başını nerelerde yitirdin!?

Çocuklar, yüksek sesle ağlayıp bunları söyleyerek Çekiş'in ardından yürüdüler, kalabalığın arasından geçerek avluya girdiler, kapının önünde duran Anatay'ı gördüler. Felâket acısı insanları küçültür. En yaşlıları, en güçlü ve korkusuz olan arkadaşları Anatay da küçülmüş, savunmasız küçük bir çocuk gibi olmuştu. Omuzlarına çöken felâket acısıyla ezilmiş, fırtınalı havada ne yapacağını bilemeyen küçük bir tay gibi duvara dayanmış, hüngür hüngür ağlıyordu. Ağlamaktan gözleri şişmişti. Kız erkek küçük kardeşleri de ağlıyorlardı onunla beraber.

Anatay'ın arkadaşlarını görünce hıçkırıkları daha da arttı. Herkesin gözü önünde meydana gelen bu felâketten bu acıdan yakınıyordu. Sel gibi akan gözyaşlarıyla onlardan yardım istiyor, korunma-

sını istiyordu sanki. Anatay'ın bu çaresizliği en çok Sultanmurat'ı sarstı. Arkadaşlarını nasıl teselli edeceklerini, ne yapacaklarını bilemeden onun etrafında dört dönerek ağlıyorlardı. Hiç kimse yardım edemiyordu ona. O anda Sultanmurat'ın aklından neler neler geçti: Elinde bir makineli tüfekle avluya fırlıyor, oradan nefes nefese savaş meydanına, cepheye koşuyor, öfkeyle kükreyerek gözyaşları içinde bağıra çağıra, mermisi hiç bitmeyen tüfeğiyle faşistleri takır takır tarıyor, arkadaşı Anatay'ın babasının, bütün köyü acılar içinde bırakmalarının öcünü alıyordu onlardan...

Ne yazık, bir makineli tüfek yoktu.

Çocuklar adına Sultanmurat konuştu Anatay'la (Çünkü komando birliğinin komutanı idi).

- Ağlama Anatay, ağlama! Elden ne gelir. Erkinbek ve Kubatkul'un babaları da öldü cephede. Biliyorsun. Biz de uzun zamandan beri babamdan bir haber alamadık. Savaş bu. Yalnız, sen söyle, bir tek kelime söyle yeter... Sana her türlü yardımı yaparız. Acını dindirmek için herşeyi yaparız...

Duvara dayanıp sarsıla sarsıla ağlayan Anatay tek kelime konuşamıyordu. Sultanmurat'ın sözleri onu sakinleştirmek şöyle dursun, acılarını daha da arttırmış, boğulurcasına ağlamaya başlamıştı. Yüzü mosmor olmuştu, güçlükle nefes alıyordu. Sultanmurat koşup maşraba ile su getirdi.

O andan itibaren Sultanmurat, bu evde olup bitenlerle ilgili olarak büyük bir sorumluluk taşıdığını hissetti. Hemen üzerlerine düşeni yapmak, ölü evine gelenlere yardım etmek gereğini anladı. Hep birden dereye gidip su getirdiler, yakacak odun kestiler, komşulardan alınan semaverleri yaktılar, gelenleri karşılayıp ihtiyarların attan inmelerine yardım ettiler...

Gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu. Bir kısmı gelirken, bir kısmı da başsağlığı dileme görevlerini yaptıktan sonra ayrılıyorlardı. Ama komando birliği bütün gün Anatay'ların evinden hiç ayrılmadı.

Sultanmurat en güç anlarını, öğretmenleri İnkamay-Apay yedinci sınıfın kız öğrencileriyle birlikte geldiği zaman yaşadı. Kızların arasında Mırzagül de vardı. İnkamay-Apay Anatay'a sarılıp öyle ağladı ki, onu görenler de etkilenip daha çok ağlıyorlardı. O ünlü falcı kadının oğlu hakkında söyledikleri gerçekleşmemişti. O da buna pek

inanmamıştı zaten. Besbelli oğlunun başına da aynı şeyin gelmesinden korkarak ve yüreği parçalanarak oluk gibi gözyaşı döküyordu. Kızlar da ağlıyordu öğretmenleriyle birlikte. Mırzagül de başını öne eğmiş sessizce ağlıyor, belki o anda babası ile ağabeyini düşünüyordu. Bir kere bile dönüp bakmadı Sultanmurat'a. O en acılı ânında bile çok güzeldi. Ona hem acıyor, hem de onunla gurur duyuyordu. Ona sokulmak, onu kollarının arasına almak, kederlerini birleştirerek onunla birlikte ağlamak için büyük bir istek vardı içinde:

... Ah Mırzagül, ah! Mırzagül Bikeş
Ben sonsuz mavilerde uçan gökgüvercin
Sen de kanadın kanadımda uçan eşimsin...

Sonra, avluda dua sesleri yükseldiği zaman, herkes sustu, herkes kendi yalnızlığı ile başbaşa kaldı. Ellerini açıp kaldırmış, avuçlarında Kutsal Kitabı (Kur'an'ı) görür gibi bakıyor, görkemli duayı dinliyordu: Bin yıl kadar önce, Arabistan'dan buraya ulaşan, benimsenen, doğumlarda ve ölümlerde huzur ve ebedîlik bildiren görkemli duayı. Ama şimdi yalnız cephede ölen Anatay'ın babası için okunan duayı. Sultanmurat, işte bu dua okunurken bile gözlerini elleri üzerinden kaldırıp Mırzagül'e baktı. Herkesle birlikte kendini duaya veren Mırzagül, o hâliyle de güzeldi. Derin düşünceler içinde yüzüyor gibiydi. Ama Sultanmurat'a hiç bakmamış, tek kelime konuşmamıştı. Yalnız, üzüntüler içinde kendini güçlükle tutarak çıkıp giderken, hafifçe dönüp selâm vermişti. Ah Mırzagül, ah! Mırzagül Bikeş...

Rahmetli Satarkul'un evinde yakarışlar dindi. Onun yerini korkunç bir sessizlik aldı. Acı gerçeği, büyük kaybı kabul ediş sessizliğiydi bu. Yakarmak, ağlamak bir reddediş, bir başkaldırmadır. Ama ellerinden birşey gelmediğini, gidenin geri gelmeyeceğini anlayıp susmak daha korkunçtur. Bu suskunlukta en karanlık düşünceler gelir insanın aklına.

Anatay, başı öne sarkmış, duvarın dibinde oturuyordu. Sultanmurat onu bu halde görünce çok üzüldü, korktu. Güçlü, korkusuz ve haşarı Anatay'ı ölüm acısı ezmiş, ufaltmıştı. Öyle durmaktansa bağırıp çağırması, ağlaması, cin çarpmış gibi üstünü başını yırtması daha iyi olurdu belki.

Sultanmurat, arkadaşını bu çaresizlikten, bu onulmaz yalnızlıktan kurtarmak için ne yapacağını bilemiyordu. Yardım etmeliydi ona: Ne pahasına olursa olsun, yalnız olmadığını, onun için kendilerini feda etmeye hazır dostları bulunduğunu hissettirmeliydi ona:

- Gel Anatay, seninle konuşmak istediğim özel bir konu var, dedi.

Anatay oturduğu yerden kalktı ve bir kenara çekildiler. Sultanmurat, heyecanlı, duygulu bir sesle kekeleyerek:

- Bak Anatay... sakın yanlış anlama, dedi. Diyecektim ki.. şey.. istersen o mendili sana veririm, hep senin olsun..

Anatay üzüntülü bir gülümseme ile ona baktı

- Yoo, Sultan olmaz! Sana ait o. Kimseye verme sakın... Ben.. ben senden özür diliyorum.. bütün yaptıklarım için özür diliyorum... Bağışla beni Sultan, bir daha olmaz.. artık hiçbir şey istemem.. hiçbir şeye ihtiyacım yok... Babam.. ah babam.. onu öyle özlemle bekliyorduk ki...

Ve Anatay yine hıçkıra hıçkıra ağlamağa başladı.

Şimdi birlikte ağlıyorlardı. Birlikte yaşayıp büyüdükleri gibi, birlikte gözyaşı döküyorlardı.

- IX -

Üç gündür pulluklar Aksay topraklarını aktarıyordu. Üç gündür çiftçiler durup dinlenmeden tarla sürüyorlardı. Aksay komandosunun pulluklarıyla açılan ilk topraklar, koyu kara, kabarık bir şerit oluşturuyordu yerde. Şimdiden epeyce yer sürmüşlerdi ve sürülen yerler göze çok hoş görünüyordu. İyi bir sonuç almaları artık havaların iyi gitmesine bağlıydı.

Dağların eteğindeki bu çok geniş düzlükte, Büyük Manas Dağları'nın dibinde, nice zamandır hiç kimsenin bozmadığı bir sessizlik vardı. Aksay bozkırı buradan başlıyor, Çimkent ve Taşkent'in kıraç topraklarına doğru uzayıp gidiyordu. Bozkırın başladığı bu bakir, bu el değmemiş geniş alanda, pulluklar ve onları çeken atlar, yüzeyde sürünen mayısböcekleri kadar küçük görünüyor, ince uzun tapan izleri de bu böceklerin bıraktıkları izleri andırıyordu.

Şimdilik sadece üç pulluk çalışıyordu. Ergeş ve Kubatkul köyde kalmışlardı. Kış buğdayının ekildiği köye yakın tarlalarda toprağın nemini almak için vakit geçmeden tapanlama işini bitirmek gerekiyordu. Ergeş ve Kubatkul bu işe yardım edeceklerdi. Bu, vakit geçirmeden yapılması gereken önemli bir işti. Ama Aksay'da da zaman durmuyordu ki. Belirlenen yerleri ekip tapanlamak için bütün komandonun işe koyulması beş takımın birden sabahtan akşama kadar çalışması gerekiyordu. Yoksa bütün emekler boşa giderdi. Sultanmurat endişeyle, sabırsızlıkla bekliyordu köyde kalan iki takımın gelmesini. Gecikmeden geleceklerdi sözde. Bu konuda Sultanmurat Aksakal Çekiş'le tartışmış, ciddi ciddi atışmışlardı. Sonunda Aksakal:

- Gidin başkan Tinaliev'e anlatın derdinizi, bir çaresini bulsun. Üç pulluk yetmiyor, işi bitiremeyeceğiz!...

Ne yapsın ihtiyar Çekiş? Saçını başını yolmaktan başka elinden ne gelir? Sultanmurat da, sorumluluğunu bilen bir ekip şefi için kolhozdaki işlerin hiç de kolay olmadığını anlıyordu. Aksakal herşeyi kendi başına, zamanında ve sırasiyle yapmak zorundaydı. Yangın çıkmış gibi her tarafa koşması, yetişmesi gerekiyordu. Bahar gelmeden bitirmesi gereken işler başından aşıyordu ama kuvvet yok, adam yok, yiyecek yoktu. Boşa koysa dolmuyor, doluya koysa almıyordu. Dün bütün gün düşünmüştü. Köyde yiyecek sıkıntısı vardı, anbarlar tamtakırdı ve yeni ürünün alınmasına da daha çok zaman vardı. Hayvanlar zayıflıyor, yemsizlikten ölecek hâle geliyorlardı. Kesemezsiniz ki. Bir kişi hastalanacak olsa bir kilo et almak için kasabaya, pazara gitmek gerekiyordu. Bugün bir kilo ete verdiğiniz para ile eskiden hayvanın tamamını alırdınız. Ne yapsınlar! Gidiyorlardı, otuz-kırk kilometrelik yolu yaya gidiyorlardı hem de. Atla gitmeye kalkışsalar yolda kalırlardı. Çünkü köydeki binek atlarının ayaklarını kaldıracak halleri yoktu. Yalnız çifte koşacakları atları besleyip semirtebilmişlerdi. İyi semirmiş, güzel atlardı ama, bu tempoda çalışırlarsa onlar da uzun zaman dayanamazlardı.

İnsan bunları düşündükçe ürperiyor, tüyleri diken diken oluyordu. Ama, felâketin en büyüğü savaştı. Bütün cephelerde sürüp giden ve nasıl biteceği bilinmeyen savaş. Bir tek teselli, bir tek sönmez umut kalıyordu, o da Almanları püskürtmeye, bütün cephelerde üstünlük kurup onları sürmeye başlamış olmaları idi...

Bu sabah hava iyiydi. Gökyüzü bulutluydu ama dağların tepesinde ara sıra güneş açıyordu. Tepelerinde de hava önce açıktı, sonra koyulaştı ve her tarafı bulutlar kapladı. Öğle yemeği saatinde soğuk bastı, ortalık iyice karardı. Besbelli yağacaktı. Ya yağmur, ya da kar yağacaktı... Yemekten sonra çiftçiler pulluklarının başına geçerken, yağmur ya da kar yağarsa başlarına geçirmek için birer çuval aldılar.

Sürülmüş tarlaların pulluk izinden gidiyorlardı. En önde Sultanmurat, onun iki yüz metre kadar gerisinden Anatay, beş yüz metre kadar gerisinden de Erkinbek geliyordu. Bugün tarlada yalnızdılar: Üç genç çiftçi ve karşılarında koca dağlar! Üç genç çiftçi ve gerilerinde büyük bozkır! Başkan Tinaliev ilk gün kalmış ve sonra çok işi olduğu için çocukların başına ihtiyar Çekiş'i bırakarak gitmişti. Ama bugün Çekiş de dönmüştü köye. Ergeş ve Kubatkul takımlarını getirecekti Aksay'a. Böylece, gelişlerinin üçüncü günü üç çocuk kendi başlarına kalmışlardı: Pulluklarla, atlarla ve insanların karınlarını doyuracak ürünü almak için bir daha, bir daha sürüp ekecekleri Aksoy bozkırıyla.

Sürdükleri yer, yatıp kalktıkları "yurt"tan, kamp yerinden, epeyce uzaktaydı. Yurt, barındıkları o büyük çadır, onların eviydi şimdi. Kuru yonca yığınları, yulaf çuvalları ve buradaki hayatları için gerekli olan herşey oradaydı. Ha bir de, yemek pişiren yaşlı bir kadın vardı çadırda. Bütün gün homurdanarak, yakacağın yaş, şunun bunun eksik, bu durumda yemeği vaktinde pişirmenin zor olduğundan yakınıp duruyordu. Kırda çocuklara biraz bazlama, birer tas çorba yetiyor buna razı oluyorlardı ama, sanki onu bir suçlayan varmış gibi homurdanmaya, yetmezlikler için lânet okumaya devam ediyordu. Pek az kişi tanıyordu köyde onu. Başka köyden gelmişti zaten. Kendi köylerindeki kadınlar, çocukları ve işleri bırakıp gelememişler, o ise karın tokluğuna çalışmaya razı olmuştu. İstediği kadar yesin, ama bari yemekleri vaktinde yetiştirse! Uğraşıyor, didiniyordu ama vaktinde yetiştiremiyordu. Genç çiftçilerin de ona yardım edecek zamanları yoktu. Çünkü atlar birer makine değildi. Motoru susturunca sizden birşey istemeyen bir traktör değildi. Traktörün deposuna yakıt doldurur, hemen yola düşebilirsiniz. Tarlada çiftçiler de bir at gibi çalışıyorlardı. Sonra atların yiyeceğini, içeceğini veriyor, tımarını yapıyorlardı. Çadı-

ra geldikleri zaman ayakta duracak halleri kalmıyordu... Ve, şafakta kalkıp yeniden işe koyulmaları gerekti. Ne kadar da zordu şafakta kalkmak!

Burada bir çiftçinin dikkat edeceği en önemli şey, pullukların iyi durumda olması, işe koşulan atların güçlerini yitirmemesi, bahar sonuna kadar güçlü kalmalarıydı. Çok önemliydi bu, çok önemli, işe başladıkları ilk gün, atlar her on ya da yirmi adımda bir durup soluklanıyorlardı. Çok yoruluyorlardı çünkü. O zaman pullukların bıçaklarını hafifçe kaldırmak, açtıkları karıkların derinliğini azaltmak gerekmişti. Hayvanlar hamutlara alışıncaya kadar zorunlu bir tedbirdi bu.

Bugün işler iyi başlamıştı. Atlar alışmıştı. Dördü birden asılıyor, toprağa yapışıyor, resimlerini kitaplarda gördüğümüz Volga ırmağında sal çeken yedekçiler gibi, boyunlarını eğip uzatarak uyum içinde hareket ediyorlardı. Adım adım çekiyor, toprağı yırtıp aktaran pulluklar da adım adım ilerliyordu.

Fakat hava oyunbozanlık etti. Kar kokusu vardı havada. Önce seyrek kar taneleri uçuşmaya başladı. Demek ki kış, kendine ait günleri öyle kolay bırakıp gitmiyor, veda etmeden önce kendini bir kez daha hissettirmek istiyordu. Sebepsiz değildi kendini hissettirmesi, çiftçilerin işi zordu.

Sultanmurat çuvalı başına geçirmişti ama bu onu kardan korumuyordu. Pulluk sürerken bindiği atın üzerinde bir o yana bir bu yana dönerek kamçısını şaklatırken, bir o yandan bir bu yandan rüzgâr alıyordu. Kar taneleri şimdi sık, iri ve yumuşaktı. Savrula savrula düşüyor, ama düşer düşmez eriyordu. Yağan karın oluşturduğu karanlıktan dağlar görünmez olmuş, dünya kapanmıştı sanki. Yalnız çiftçilerin, hayvanları yüreklendirmek için bağırmaları, felâkete uğramış kuşların çığlıkları gibi deliyordu bu karanlığı.

Kara pulluklar durmuyordu. Tümseklere gelince kabaran bir dalganın sırtı gibi görünüyor, çukur yerlerde ise kaybolup görünmez oluyordu...

Dört at, pulluk çizgisine yapışmış, sanki topraktan çıkıyormuş gibi tırmanıyor; derin derin soluyarak, sendeleye sendeleye ilerliyordu. Gergin, sıcak sırtlarına düşen kar taneleri eriyip böğürlerinden, karınlarından akıyordu. Atlar için zor, çok zordu bu havada pulluk çekmek. Çamurlaşan toprakta ayakları kayıyor, ıslanan koşumları

ağırlaşıyor, yumuşayan toprakta ayakları daha derine saplanıyordu. Ama duramazlardı. Pulluklar işlemeliydi. Yarın güneş çıkınca karıklar havalanır, kurur, ekime hazır olurdu. Kaybedecek zamanları yoktu.

Pulluk ikide bir saplanıp kalıyordu. Sultanmurat attan iniyor, pulluk bıçağına yapışan kesekleri kamçısının sapıyla temizliyor, geriden onu takip eden Anatay ve Erkinbek'e seslenip onlardan cevap alınca, atların ıslak koşumları ve vücutları arasından kayıp, baştaki atın üzerine tırmanıyor ve devam ediyordu sürmeye.

Kar dinmiyor, kara koşumlarla pulluk, beyaz sisler içinde ilerleyen bir gemi gibi görünüyordu. Sessiz kar bulutu bütün öbür sesleri yutmuştu. Yalnız çiftçilerin birbirlerine seslenmeleri duyuluyordu:

- Ana-taaaay!
- Erkin-beeek!
- Sultanmuraaat!

Yüzlerinden, kar suyu ter suyuyla karışıp akıyordu. Dizgin tutan elleri şişmiş, ıslaklıktan ve soğuktan morarmıştı. Atların birbirine sürtünen karınları arasında ezilen ayakları sızım sızım sızlıyordu. Durup dinlenemezlerdi. Sultanmurat, peşinden Anatay ve Erkinbek'in geldiğini biliyordu. Durunca onlar da durmak zorunda kalırlardı. Aksay topraklarını yarıp karan altı bıçağı, günün ortasında durduramazlardı. Yeter ki atlar dayansın, pes etmesinler! Onun için atlara zihninden sesleniyordu:

"Dayanın Kamber Ata[24]nın çocukları dayanın! Biliyorsunuz, işiniz her gün bu kadar zor değil. Bugün kar yağıyor ama yarın açar. İleri, deeh! deeh! Dayanın Çolpan-Ata[25]nın çocukları! İşte tarlaların başına geldik, şimdi dönüp öbür başa gideceğiz. Dayanın, yavaşlamayın! Pullukları durdurup sizi çözmeye hakkım yok benim! Kış boyu sizi bu iş için hazırladık, semirttik. Dayanacağız, başka çaremiz yok. Katı toprak, yumuşak toprak demeden sürüyorum sizi. Ne kadar zora koştuğumu biliyorum. Ne yapalım, başka türlü buğday ekilmez ki. Ne diyordu ihtiyar Çekiş: Bu işler yüzyıllardan beri böyle yapılıyor, böyle yapılacak... Ter dökmeden buğday alınmaz! Ekmeğin hamuru terle yoğrulur. Ne var ki ekmeği yiyenler bunu bilmiyor, düşünmüyor. Çok, çok ihtiyacımız var buğdaya. Siz ve ben bunun için geldik Aksay'a...

24 *Kamber Ata:* Kırgız mitolojisinde atların koruyucusu

25 *Çolpan Ata:* Kırgız mitolojisinde hayvanların (özellikle koyunların) koruyucusu

“Çabdar’ım, canım benim, başı çeken at sensin. Hem pulluk çekiyor, hem beni taşıyorsun. Arada bir kamçıyla vuruyorsam, beni bağışla. Öyle gerekiyor. Sakın bana gücenme Çabdar...

“Sen de öyle Çontoru’m. Hep soldan, sürülmüş yerden yürüyorsun. En zor iş senin. Ama ne yapalım Çabdar’dan sonra en kuvvetli atım sensin. Babam Bekbay seni nasıl övüyordu, hatırlıyor musun? Hani şehre gittiğimiz günü hatırlıyor musun? Uzun zamandır mektup alamıyoruz babamdan. Bunun bizi ne kadar üzdüğünü siz atlar anlayamazsınız. Savaşa giden insanlardan haber alamamak korkunç birşeydir. Annem merak ve üzüntüden eriyip gidiyor. Anatay’ın babasının ölümüne en çok ağlayan, en çok gözyaşı döken, annem ve İnkamal-Apay oldu. Çünkü birşeyler, kötü şeyler seziyorlar, ama bu kuşkularını söylemiyorlar... Var bir bildikleri... Deeh Çontoru, deeh! Dayan arslanım. Seni kendi hâline bırakamam, dayan!

“Sen de benim canım kardeşimsin Akkuyruk! Sen takımın ortasında, benim sağımda yürüyorsun. Çabdar ve sen asıl çekicilersiniz. İyi asılmalısın. İyi bir atsın sen. Ne güzel bir ak kuyruğun var! Deeh Akkuyruk, deeh! Beni yolda bırakma!

“Canım Alador, sen de iyi bir atsın. Güvendim de seçtim seni. Gayretlisin, iyi huylusun. Saygı duyuyorum sana. Önde olduğun için en çok göze çarpan sensin. İşlerin nasıl gittiğini en çok sana bakınca anlarız. Seni de hiç suçlamam. Yeter ki iyi asıl. Sana söz veriyorum: burada işimiz bitince, köye döndüğümüz zaman, sen yine aynı yere koşulacaksın, herkes görecek seni. O’nun sokağından, onun evinin yanından geçerken, koşup sokağa çıkınca, önce seni görecek. Alador’um benim, yiğit atım! Aksay’a gelirken onu göremedim. Ama mendili cebimde. Hep yanımda taşıyorum bana verdiği mendili. Yağmurdan, kardan koruyorum. Her zaman, her dakika düşündüğüm odur. Hiç aklımdan çıkmıyor. Onu düşünmesem, o olmasa, bir boşlukta kalıveririm, hayatın hiç tadı olmaz, yaşamanın gereği de kalmaz.

“Deeh! Deeh! Kamber-Ata’nın çocukları! Asılın, hep birlikte asılın! Deeh! Bu kar da dinmek bilmiyor. Baştan ayağa sırılsıklam olduk. Rüzgâr da esiyor üstelik. Aşçı kadın akıl edip bellemeleri kuru otların

üzerine örtse bari. Yoksa ıslanacak, işe yaramayacak. Bu on iki ata ne yedireceğiz sonra? Keşke ona tenbih etseydim. Ama unuttum, kar yağacağını sanmıyordum.

"Tuhaf bir kadın bu ihtiyar. Kıskanç kıskanç bakıyor. Atlarımıza bakıp bakıp övüyor onları. Ne güzel atlar, diyor, ne iyi beslenmişler, böğürlerinde iki parmak yağ var. Eskiden, büyük cenaze şölenlerinde böyle atları keserlerdi... O zamanlar insan istediği kadar et yiyebiliyordu. At etini kırk kovalık büyük kazanlarda kaynatırlar, kazanın yüzeyinde toplanan zardepi, yani eriyen yağları kepçe ile alır, hastalara ayırırlardı. Hastanın hemen iyileşip ayağa kalkması için biraz zardep yemesi yetermiş. Aç gözlü kadın! Atlara bakınca hep zardep geliyor aklına! Nazarı değecek diye korkuyorum. Canı cehenneme! Okulda "nazar değme" diye birşey olmadığını, bunların yalan olduğunu söylemişlerdi. Öyleyse istediği kadar zırvalasın, ama yemeğimizi zamanında pişirsin. Dün bizi çok şaşırttı. Yaban keçisi eti haşlamıştı bize. Azdı ama yine de etti işte. Dediğine göre, dağdan inen avcılar, çadırın ışığını görüp uğramışlar. Sağ olsunlar, töreyi bilen ve uyan insanlarmış. Geleneğe göre avcılar, kısmetleri artsın diye, ilk karşılaştıkları insana avlarının bir bölümünü verirler. Çevrede başka insan yok. Dağdan indiklerine göre ilk karşılaştıkları insanlar biz olmuşuz. Dağda, bozkırda istedikleri kadar at koştursunlar, bizden başka kimseyi göremezler. Uff! Kar durmadan yağıyor, hiç durmadan... Atlar çok yoruldu..."

Atlar durdular. Yürüyecek güçleri kalmamıştı.. Sultanmurat atından indi. Uyuşmuş bacakları üzerinde güçlükle durarak, koşumlara tutuna tutuna sarhoş gibi yürüdü, atlara baktı ve onların hâlini görünce büyük bir acı ile içi burkuldu. Koşum altları köpük içindeydi. Ayaklarından kulaklarına kadar ıslanmışlar, körük gibi soluyor ve titriyorlardı. Sultanmurat acıyarak, inler gibi içini çekti.

Kar durmadan yağıyor, taneler atların buhar çıkaran sırtlarına düşüp eriyor, düşüp eriyordu... Sultanmurat başında iyice ağırlaşan ıslak çuvalı çıkarıp attı. Zor tutan parmaklarıyla koşumları güçlükle çözdü. Sonra kendini tutamayıp, Çabdar'ın boynuna sarılarak hüngür hüngür ağladı: "Affedin beni, affedin!" diyordu. Atların acı tuzlu terlerini de hissediyordu dudaklarında.

O sırada, arkasından epeyce yaklaşmış olan Anatay'ın sesi duyuldu:

- Hey Sultanmurat, ne yapıyorsun?

- Çöz atları Anatay, çöz! dedi Sultanmurat.

- X -

Ertesi sabah, hava açık, pırıl pırıldı. Dünkü kötü havadan eser kalmamıştı. Yine de hiçbir şey olmamış gibi değildi. Toprak nemli, hava serindi. Yerde bir kızartı vardı, dağları yine kar kaplamıştı. Dağların ardında kendini gösteren güneş, baharın gelişini kutlayan parıltılarıyla göğün yarısını kaplamıştı. Uçsuz bucaksız Aksay, düzlükleri, dereleri, tepeleriyle, çok uzaklara kadar görünüyordu. Buna karşılık, yakınında doğup büyüdükleri büyük Manas sıradağları, sanki geceleyin kalkıp daha yakınlarına gelmişti. İnanılır gibi değilse de o gece dağlar, sabah çiftçiler uyandıkları zaman, heybetlerinden, güzelliğinden, gücünden etkilensinler diye, gözleri kamaşsın diye, Aksay'a gelmişler, iyice sokulmuşlardı.

Hem yakın hem uzakta, hem gözlerinin önünde hem de ulaşılamayan o ulu dağlar, doğan güneşin ışıklarında pırıl pırıldılar.

Evet, Aksay'ın o sabahı çok, çok güzeldi. İşe koyulmak için pek acele etmediler. Toprağın nemi biraz kurumalıydı.

Bu arada atları kaşağılamış, koşumlara çeki düzen vermiş, ıslanan yulafı kuruması için yaymışlardı. Güneş çabucak ısıtmaya başladı. Atlarını alıp pullukların başına gittiler. Pulluklar, bıraktıkları gibi toprağa saplanmış haldeydiler. Hep birlikte onları saplandıkları yerden çıkarıp bıçaklarını temizlediler, tekerleklerini yağladılar. Sonra atları koşarak başladılar sürmeye. O gün akşama kadar o büyük parseli bitirip, ertesi gün başka bir parçayı sürmeye başlayacaklardı. Akşam dinlenen, sabahleyin iyi bir tımar gören atlar da coşkulu idiler. Ağır pullukları canla başla çekiyorlardı. Birgün evvel kara rağmen toprağı sürmeleri iyi olmuştu. Toprak havalanmış, bıçakların kar üzerine devirdiği kesekler güneş ışığını görünce kurumuş, küçük parçalara bölünmüş, ufalanmıştı. Demek ki toprak iyiydi, tavındaydı. Demek ki tarlayı iyi sürmüşlerdi.

Güzel birgündü o gün. Herşeyin uz gittiği, çevrede herşeyin sade, güzel ve pırıl pırıl olduğu günlerden biri. Kış boyunca boş yere hazırlanmamış, boşuna emek vermemiş, okulu boş yere bırakmamışlardı. Aksay komandosu harekete geçmişti ve pulluklar işliyordu. Ergeş ve Kubatkul da geleceklerdi bugün. Beş pullukları olacaktı o zaman. Toprağı on bıçak karacak demekti bu. Müthiş bir kuvvet! Tam bir komando! Sonra sürülen yerleri ekecekler, tapanlayacaklardı ve iyi bir ürün alacaklardı. Yaz buğdayı hiç de fena değildi. Ekip başı Çekiş'in dediği gibi kış buğdayına göre verim biraz düşük olurdu ama lezzetine diyecek yoktu. Bütün buğdaylardan daha lezzetli olurdu. Olacaktı bütün bunlar. Yağmur da yağacaktı. Bunca emekten sonra yağmur da yağmamazlık edemezdi. Yeter ki cephede de işler iyi gitsin, bizimkiler dayansın, bu buğdayın, bu ekmeğin boğazlarında kalmaması için düşmana saldırsınlar, bizi mutlu sona ulaştırsınlar...

Sürüyorlardı: En önde Sultanmurat, onun iki yüz adım kadar gerisinde Anatay, beş yüz adım gerisinde Erkinbek...

Güneş iyice kızdırmaya başlamıştı. Bozkırın tepeleri, gözleri önünde hafif hafif yeşilliklere bürünmüşlerdi bile. Tıpkı masallarda olduğu gibi: Bir tarafa gidersin bakarsın, sağ yanın yeşermiş: öbür yana gidersin, bakarsın sol yanın yeşermiş.. toprak nefes alıyordu. Taze, nemli soluğunu derin derin çekiyordu içine. Ve pulluklar Aksay'ı arşınlıyor, gerilerinde at yeleleri gibi taze bir cik[26] bırakarak...

26 Pulluk bıçağının izi

Önünden bir toygar uçtu. Az ötede bir başka toygar ötmeye başladı. Sonra daha ötede, daha beride cıvıl cıvıl ötüşen toygarlar... Sultanmurat gülümsedi. Canlarının dilediği kadar ötsünlerdi. Ne evleri vardı ne de başlarının üzerinde bir dal, bir yaprak. Bu çıplak bozkırda, rahat rahat, diledikleri gibi yaşıyorlardı. Neşeliydiler. Bahar gelmişti, güneş ısıtıyordu. Dün neredeydiler acaba? O kötü havada ne yaptılar? Ama o kötü hava geçip gitmişti.

Şimdi bahar ayağını sağlam basmıştı. Artık çekilip gitmezdi. Hem sonra yapılacak çok işleri vardı daha. İşin henüz başındaydılar. Olsun! Bugün Ergeş ve Kubatkul da geleceklerdi. O zaman komando daha güçlü olacak, işler daha iyi yürüyecekti. İşler daha iyi...

Sultanmurat atlarını dehlerken uzakta bir atlı gördü. Tarlanın uzağından, kendilerinden yana baka baka, dağlara doğru gidiyordu. Omuzunda bir tüfek, başında bir kış kalpağı vardı. İyi eğitildiği anlaşılan biraz bodur bir al ata binmişti. Öbür çocuklar da gördü onu. Hep birden bağırdılar:

- Hey avcı, bu tarafa gel, bu tarafa!

Ama avcı cevap vermedi. Onlardan yana baka baka yoluna devam etti. Sultanmurat onu gördüğüne sevinmişti. Atları durdurup üzengi üzerinde doğruldu ve onu: "Hey avcı, şıralga[27] için teşekkürler, şıralgaya teşekkürler!" diye bağırdı.

27 Şıralga: Avın bir bölümü. Avcı bunu karşılaştığı ilk insana hediye olarak verir.

Adam yine bir cevap vermedi. Belki işitmemiş ya da söyleneni anlamamıştı. Az sonra tepelerin ardında kayboldu. Belki vakti yoktu, belki acele bir işi vardı.

Yarım saat kadar sonra ikinci bir avcı göründü. Onun da bir tüfeği vardı ve o da dağlara doğru gidiyordu. O da kendilerine baka baka ama tarlanın öbür tarafından geçiyordu. Tek kelime söylemeden, selâm da vermeden geçip gitti. Oysa gelenekler onun uğrayıp bir selâm vermesini, "kolay gelsin" demesini gerektiriyordu. İhtiyar Çekiş: İnsanlar çok değişti, örfü âdeti unuttular, demişti. Galiba ihtiyar haklıydı.

Sonra, çok heyecan verici bir olay oldu.

Önce Anatay farketmişti onları. Ne çocuk! Gözünden birşey kaçmıyor! Olanca sesiyle bağırıyordu:

- Turnalar! Turnalar geldi! Turnalar!

Sultanmurat başını kaldırıp baktı. Gökyüzünde, parlak engin maviliklerde, büyük bir turna sürüsü vardı. Yavaş yavaş yön değiştiriyor, bağrışıyorlardı. Yüksekten uçuyorlardı.. ama gök daha yüksekti. Uçsuz bucaksız gökyüzünde uçan turna sürüsü, uzayda canlı bir adacık gibiydi. Sultanmurat, gözleri yukarıda bir süre öyle baktı kaldı. Neden sonra kendine geldi ve o da bağırdı:

- Yaşasın! Turnalar geldi, turnalar!

Üçü de uçan kuşların turna olduğunu görüyorlardı ama bu beklenmedik haberi yine de birbirlerine duyurmak için bağırıyorlardı:

- Turnalar! Turnalar! Turnalar!

Sultanmurat turnaların erken gelmelerinin iyiye işaret sayıldığını da hatırladı. Eyerin üzerinde doğrulup geriye bakarak Anatay'a seslendi:

- Erken geldiler, çok iyi haber! Ürün bol olacak! Bereketli olacak!

Anatay duymamıştı:

- Ne diyorsun? Ne diyorsun?

- Ürün bol olacak! Ürün bol olacak!

Anatay da geriye dönerek Erkinbek'e bağırdı:

- Ürün bol olacak! Ürün bol olacak!

Erkinbek cevap verdi:

- İşittim, ürün bol olacak! Bol olacak!

Turnalar, göğün maviliğinde yıkanarak, hiç acele etmeden süzülüyor, kanatları üzerinde dönüyor, kanat çırptıkları zaman da uyum içinde hareket ediyor, bazen tek tek, bazen de hep birden bağrışıyor, sonra yine hep birden susuyorlardı. Uzakta da olsalar, o berrak gökyüzünde, gergin ince boyunları, ince gagaları, açıkça görülüyordu. Bazıları ayaklarını yarı açmış, bazıları da sımsıkı gövdelerine yapıştırmışlardı. Bazen, süzülüp dönerlerken, kanat uçlarındaki beyaz telekleri de görebiliyorlardı. Gözlerini ayırmadan kuşları seyreden çiftçiler, onların yavaş yavaş alçaldıklarını farkettiler. Kuşları uzak tepelere çeken bir akıntı varmış gibi gittikçe yere yaklaşıyorlardı. Sultanmurat, turnayı yakından hiç görmemişti. Başının üzerinden bir hayat gibi, düş gibi geçmişlerdi hep.

- Bakın, konuyorlar! Konuyorlar! diye bağırdı Sultanmurat.

Bunun üzerine üçü birden eyerlerinden atlayıp indiler, pullukları, atları oldukları yerde bırakarak, turnaların inişe geçtiği yere doğru koştular.

Olanca hızlarıyla, büyük bir coşkuyla koşuyorlardı. Yakından göreceklerdi turnaları. Kocaman, harika kuşlardı herhalde.

Nasıl, nasıl da hızlı koşuyordu Sultanmurat! Toprak ayaklarının altından kayıp gidiyor, daha ilerideki topraklar da ona doğru koşuyordu. Karşıdaki karlı dağlar da, süzülüp açılan ve üzerlerinden gözünü ayırmadığı turnalar da ona doğru koşuyordu. Koşmaktan, duyduğu sevinç ve coşkudan, tıkanacak gibi oluyor, ama turnalara doğru koşarken, "Ah, diyordu, turnaların birinden bir kanat, bir tüy düşse ne iyi

olurdu”. Onu alıp saklayacak, sonra onu, Mırzagül’e verecekti. Bütün olanları, bütün gördüklerini anlatacaktı ona. Yeter ki bir kanat geçirsin eline, yeter ki yakından görsün turnaları. Koşuyordu ve yüreği de Mırzagül’e olan sevgisiyle dolup taşıyordu. Ah bir tüy geçirse eline! Hemen koşup giderdi ona doğru... Elinde bir turna tüyü, ona doğru...

- XI-

Çocuklar koşuyordu. Ve acımasız bir göz onları tüfeğinin gez ve arpacık hizasından ayırmadan izlemekteydi. Bir öndekine nişan alıyordu, bir ortadakine, bir sondakine. Çocukların turnalara doğru koşması, onlara gez ve arpacık hizasında kinle bakan bu gözün sahibini deli ediyordu. Gezin görüş açısı dışında kalan alan çok geniş, durmadan arapcığın kertiğinde kımıldaşan çocuklar ise küçücüktü. Gezden bakınca üzerlerindeki gökyüzü sonsuz, onlar ise birer noktacık gibi görünüyordu. Düşüp yok olmaları için parmağını oynatması yeterdi... Tetiği çektiği zaman gez ve arpacık hizasında kımıldanıp durmaları biter bir anda silinir giderlerdi.

Nişan alan adam soluğunu tutarak arkadaşına:

- Hepsi avucumun içinde, birer birer yere serebilirim onları, of demeye bile vakit bulamazlar, dedi.

- Saçmalama sersem! Tüfekle şaka olmaz, sebepsiz nişan alma!

Bunları söyleyen öteki adam bir çalılığın ardında, atları yularlarından tutup bekliyordu. Görünmesinler diye, küçük bir tepenin dibinde, kurt inine benzeyen derin bir çukura sokmuştu atları.

Nişan alan sustu. Ama çenesinin kasları oynuyordu. Tüfeğin namlusunu da indirmedi.

Atları tutan öteki adam emreder gibi:

- Bırak dedim sana, duymadın mı! Koşa koşa yorulduktan sonra dönüp giderler. Sana ne zararları var?

Beriki anlamak istemiyordu. Kıllı yüzünü dipçiğe dayamış, uzanıp yatıyor, turnaların bağrışmalarıyla coşup koşan çocukları nişan hattında tutmaktan zevk alıyordu. Onların koşmaları deli ediyordu onu: “Hem koşuyor, hem gülüyorlar! Gösterirdim ben size gülmeyi!

Üç kurşunla üçünü de sererim, çırpınmaya bile vakit bulamazlar... Koşup koşup gülüyor, koşup koşup gülüyorlar!...”

Çocuklar uzun süre koştular. Ama tepenin üzerine vardıkları zaman turnaların yeniden yükselip uzaklaştığını gördüler... Demek ki vazgeçmişlerdi konmaktan. Ya da onlar turnaların konacağını sanmışlardı.

Durdular. Derin derin soluyorlardı. Yanaklarından alev fışkırıyordu. Sultanmurat biraz daha koşmuş, sonra durup kuşların gidişini seyretmiş ve gözyaşlarını da tutamamıştı...

İşlerinin başına döndüler, pullukları sürüp Aksay topraklarını aktarmaya devam ettiler. Güzel bir gündü. Unutulmaz bir gün... Öğleden sonra kolhozun arabası geldi ve atlara ot, çocuklara da patates, et, un ve yakacak odun getirdi. Arabacı ekip başı Çekiş’in emirlerini de bildirdi onlara. İhtiyar Çekiş “Söyle onlara, demiş, yarın ben de geleceğim, benimle beraber Ergeş ve Kubatkul’un takımları da. Sultanmurat ve ötekiler canlarını fazla sıkmasınlar. Kararımız karardır, yarın komando tam kadro ile çalışmaya başlayacak. Birkaç gün sonra başkan Tinaliev de gelecek onları görmeye...”

Arabacı işte bu haberi getirdi. Bundan sonra hepsi birlikte öğle yemeği yediler. Çocuklar işlerinin başına döneceği zaman aşçı kadın Sultanmurat’a, köye gitmek istediğini, yarın ekip başı Çekiş’le döneceğini söyledi. Köyde acele yapılması gereken bazı işleri varmış. Hem sabun da getirmeliymiş. Onun yokluğunda mideleri boş kalmayacakmış. Yeteri kadar bazlama, akşam yemeği olarak da bir tencere çorba pişirmiş. Onlara çorbayı ısıtmak kalıyormuş sadece. Sultanmurat’ın hiç hoşuna gitmedi bu, ama yine de razı olmak zorunda kaldı. Yaşlı bir insanla tartışacak, ona engel olacak değildi ya.

Çiftçiler pulluklarının başına geçti. Akşama kadar çalışarak geldikleri günden beri sürdükleri bir tarlayı bitirdiler. Şimdi nasıl bir iş yaptıklarını gözleriyle görüyorlardı: Büyük bir alanın altını üstüne getirmişlerdi. Sürdükleri ilk tarla idi bu. Ama, daha pek çok yer vardı sürülecek. Henüz işin başındaydılar. Olsun. Başlamadan bitmezdi ki işler.

Son çizgiyi çekip tarla başlarındaki iyi işlenmemiş yerlerden de pulluğu tekrar geçirerek işi bitirdiklerinde, akşam karanlığı çökmeye başlamıştı. Hiç tembellik etmeden, pullukları, ertesi gün sürecekleri

yandaki toprağa götürdüler. İkinci tarlanın ilk çizgisi oradan çekilecekti.

Atların koşumlarını çözüp çadıra ulaştıkları zaman gece karanlığı bastırmıştı. Çadırda kimse yoktu. Aşçı kadın çoktan gitmişti. Önemi yoktu bunun. Yarın gelecekti nasıl olsa.

Çok yorgundular. Acele etmeden atların hamutlarını çıkardılar, koşumları yerlerine yerleştirdiler. Sonra da hayvanları, on iki atı, yemlik olarak kullandıkları tekerleksiz bir arabaya götürüp bağladılar. Her atı kendi yerine bağlamış, otlarını vermişlerdi. Sabahleyin erken kalkıp kaşağılayacaklardı. O zamana kadar terleri iyice kururdu. Bundan sonra karanlıkta ellerini yüzlerini yıkayıp çadıra girdiler. Küçük bir ateş yakıp yemeklerini bunun aydınlığında soğuk olarak yediler. Isıtmak için bekleyemeyecek kadar yorgundular.

Yattılar. Sultanmurat, uyumadan önce bir defa daha yurttan çıkıp atlara baktı. Hayvanlar sakindi. Başlarını yemliğe daldırmışlar, hırıltılı sesler çıkara çıkara kuru yonca yiyorlardı. Arabanın iki yanına altışar altışar dizilmiş, başbaşa, rahat rahat otlarını yiyen atlar gerçekten sakindiler.

Hava da sakin olacağa benziyordu. Ay iyice küçülmüş, incecik bir hilâl biçiminde kalmıştı.

Sultanmurat biraz gezindi. Sebebini bilmediği bir sıkıntı, bir endişe vardı içinde. Zifiri bir karanlık, tam bir sessizlik kaplamıştı ortalığı. İşten ve yorgunluktan, uçsuz bucaksız bozkırda gecelerin ne kadar sıkıcı, ürkütücü olduğunu düşünüp anlayacak zaman bulamamıştı. Karanlıktan kaçar gibi girdi çadıra, yatağına uzandı, ama uzun süre uyku girmedi gözüne. Gözleri açıktı ve karanlığa bakıyordu. Çok şey düşünüyor, çok şey hatırlıyordu. Birden hasret çöktü yüreğine. Evlerini özlemişti. Annesi ne yapıyordu? Onsuz işleri nasıl yürütüyordu acaba. Babasından en ufak bir haber gelmiyordu. Mektup gelmiş olsaydı, o gün ot getiren arabacı buraya getirirdi. Hatta bir süyünce[28] de isterdi ondan. Sultanmurat da ne isterse verirdi. Ama nesi vardı ki verecek? Hiçbir şeyi yoktu burada. Ona, sonbaharda yarım çuval buğday vermeyi vaadederdi. Kolhozda buğday paylarını sonbaharda dağıtırlardı. Bunu düşünürken Hacımurat'a verdiği sözü hatırladı: babası savaştan dönerse, kardeşiyle Çabdar'a binecek, karşılamak için

istasyona gideceklerdi. Ağabey olarak o önde, kardeşi de arkada oturacaktı. Babası gelince Çabdar'ı ona vereceklerdi. Kendileri de iki yanında koşacaklardı. Sonra, anneleri, kardeşleri bütün köy çıkacaktı onları karşılamaya... Böyle bir haber gelse, Çabdar'ı pulluktan hemen ayırır, dörtnala sürerek karşılamaya giderdi. Sonra yüz misli fazla çalışmaya razıydı...

28 Süyünce: Müjde. İyi haber, sevinçli haber için istenen armağan. Sevince. Mutluluk.

Böyle bir mutluluğu hiçbir zaman yaşamayacağını düşündüren bir his, bir korku da vardı içinde. Onun için sessiz sessiz ağladı...

Sonra, dere geçidinde Mırzagül'le nasıl karşılaştıkları geldi aklına. Karanlıkta gülümsedi. Elinin eline dokunmasını ve bu temasın ona sanki "Çok mutluyum, çok! Ne kadar mutlu olduğumu anlamıyor musun?" dediğini de hatırladı. Sonra onun yüzüne bakınca kendisini görür gibi olduğunu, onu görünce nasıl sevindiğini... Mırzagül o saatte uyuyor olmalıydı. Kimbilir, belki uyumuyordu da onu düşünüyordu. Çünkü onlar "bir"diler. O demek, kendisi demekti. Elini göğüs cebindeki mendili üzerine götürdü, okşadı onu...

Böylece uyuyukaldı. Derin bir uykuya dalmıştı. Fakat az sonra bir kâbus görmeye başladı: Ağzını kapıyor, kolunu buruyorlardı. Korkuyla bağırmasına zaman kalmadan, tütün kokan, sert, kaba bir el ağzını kapattı:

- Yaşamak istiyorsan sesini çıkarma! diyordu hırıltılı, pis pis sigara kokan bir ses.

Adam, demir gibi elleriyle, çenesini kıracakmış gibi zorlayarak Sultanmurat'ın ağzını açmış ve bir bez sokmuştu. Ne olduğunu anlamasına bile fırsat vermeden ellerini de arkadan bağlamışlardı. Soğuk bir ter basmış, ürpermiş, terliyordu. Kimdi çadıra giren bu iki adam? Onu niçin bağlamışlardı?

Adamlardan biri ötekine yavaş sesle:

- Bunun işi tamam, dedi, şimdi ötekilere bakalım.

Karanlıkta Anatay'ın yattığı yere gittiler. Anatay bağırdı, çırpındı ama kısa zamanda onu da bağladılar.

Erkinbek'in başına birşeyle vurmuşlardı galiba. Çünkü çocuk bir inlemiş ve sonra birden susmuştu.

Sultanmurat neler olup bittiğini hâlâ anlamamıştı. Tıkaç ağzını, çenesini geriyor, onu boğuyor, ipler ise kollarını acıtıyordu. Çadırın içi zindan gibiydi. Kimdi bu adamlar? niçin gelmişlerdi, ne istiyorlardı? Öldürecekler miydi onları? Niçin?

Sultanmurat çırpınmaya, debelenmeye başladı. Adamlardan biri diziyle göğsüne sımsıkı basarak, o demir gibi elleriyle başına bir yumruk indirdi. Sonra da alçak ama anlaşılır bir sesle şunları söyledi ona:

- Bırak tepinmeyi! Anladığıma göre bunların başı sensin. Üçünüzü de sımsıkı bağladık. Onun için sizi sorumlu tutmazlar. Anlıyor musun?

Böyle derken demir parmaklarıyla arada bir Sultanmurat'ın yüzüne vuruyordu. Şunları da söyledi: Kurnazlık yapmaya kalkışmazsanız kimseye birşey olmaz. Sizi buldukları zaman başınıza gelenleri anlatırsınız. Birşey diyemezler size. Ama uslu durmazsanız, içinizden biri biz gitmeden önce parmağını oynatırsa, bir tavşan gibi vurur gebertirim onu! Barsaklarını deşerim! Uslu uslu durun, gebermezsiniz!

Derin derin soluyordu. Tükürerek ve küfürler savurarak büyük çadırdan çıktılar. Sultanmurat onların atların yanına gittiklerini anladı. Çünkü atlar ürkmüş, tepinmeye, pofurtular, hırıltılarla hareket etmeye başlamışlardı. Bir süre sonra, birçok atın ayak sesini, kamçı şakırtısını duydu. Adamların küfürlerini, dehlemelerini de duyuyordu. Gürültüler gittikçe uzaklaştı ve sonra duyulmaz oldu.

Sultanmurat korkunç gerçeği işte o zaman anladı: Hırsızlar, pulluğa koştukları atları alıp götürmüşlerdi! Düştüğü kötü durumdan, hiddetten, hırstan yüreği çatlayacaktı. Çırpındı, debelendi ama ellerini sıkan ipi gevşetemedi. Başını sağa sola çevirmeye başladı. Boğulacak gibiydi. Diliyle ağzındaki bezi itmeye çalışıyor, bu yüzden dili dudağı kanıyor, şişiyordu. Sonunda ağzındaki o lânet paçavrayı çıkarabildi. Birden rahatladı. Ciğerlerine bol hava girmeye başladı. Bu yüzden başı döndü biraz. Rahat nefes aldıktan sonra bağırdı:

- Çocuklar! Benim, ben! Duyuyor musunuz?

Kimse cevap vermedi. Ama Anatay ve Erkinbek'in yattıkları yerde kımıldadıklarını duydu. Yine seslendi onlara.

- Korkmayın çocuklar, kurtulacağız, bir çaresini bulacağım. Dinleyin beni, Anatay nerdesin, kımılda da anlayayım?

Anatay, anlaşılmayan sesler, iniltiler çıkararak kımıldadı. Gövdesini kaldırıp oturabildi.

- Bekle Anatay, olduğun yerde dur, şimdi geliyorum.

Sultanmurat, elbiselerin, koşumların üzerinde yuvarlana yuvarlana ona doğru gitti.

- Bak Anatay, yere uzan, sırtını bana döndür. Duyuyor musun? Sırtın bana dönük olsun.

Şimdi ikisi sırt sırta gelmişlerdi. Sultanmurat yoklaya yoklaya arkadaşının ellerini bağlayan ipi yakaladı. Ona ne tarafa nasıl kayacağını söyleyerek düğüm uçlarını da buldu. Kendi ellerinin acımasına aldırmadan, Anatay'ı yüreklendiren sözler söylüyor ve düğümü gevşetmeye çalışıyordu. Sonunda düğümü gevşetti. Ondan sonrasını da Anatay kendisi halletti ve ellerini kurtardı...

- XII -

At hırsızlarının pek acelesi yoktu. Atları bazen tırısa geçiriyor, bazen biraz daha hızlı sürüyorlardı. Karanlıkta dörtnala gitmek kolay değildi zaten. Buna gerek de yoktu. Güzel iş becermişlerdi doğrusu. Hem kimden kaçacaklardı? Elleri kolları bağlı o çocuklardan mı? Yüz kilometre çevrede tek insan yoktu onlardan başka. Çocuklar ise yatıp duruyorlar orada. Solumak için iki burun delikleri vardı, hallerine şükretsinlerdi, daha kötüsü de olabilirdi onlar için...

Sadece dört at çalmışlardı. Herbirine bir çift at. Daha fazlasını götüremezlerdi. Bunları satıp yeseler, yedikleri boğazlarında kalmasa, yeterdi... Uzun bir yol vardı önlerinde. Ipıssız bölgelerden geçeceklerdi. Taşkent'in varoşlarına ancak üç günde ulaşabilirlerdi. Sonra üç gün daha öteye gideceklerdi. Ama yeter ki Taşkent'e ulaşsınlar. Sonrası kolaydı. Taşkent'in "Alay" pazarında etleri kilo kilo, gram gram satarlardı. Oraların insanları beceriklidir, iyi iş yaparlardı. Kolayca sıyrılabilirlerdi bu işten. Ama, o semiz dört atın etini satıp elde edecekleri parayı nasıl taşıyacaklardı? Bugünlerde et, ağırlığınca altın değerindeydi. İşte bu da hoş bir mesele. Nereye koyacaklardı o

kadar parayı? Biraz çabuk hareket etmişlerdi, ama bundan sonra daha da çabuk hareket etmeliydiler. Eti paraya dönüştürdükten sonra onları bulmak, saman yığınında iğne bulmak kadar zor olurdu. Hem para olduktan sonra kolayca kaçıp kurtulurlardı. Yakayı ele vermeden önce uzaklara, çok uzaklara kaçmalıydılar. Yakayı ele verirlerse işleri biterdi. Yallah kodese. Ama naah yakalanırlardı! Paraları aldıktan sonra hayat da güzel olurdu. Daha ötelere kaçarlardı. Taşkent'ten sonra birçok büyük şehir, birçok ülke vardı...

Şans diye birşey gerçekten varmış meğer. Dayanacak halleri kalmamıştı. Buzda ayazda bir arkar[29] avlamak için dağlarda gezip duracaklardı. Bir arkar vursalar bile pek işe yaramazdı. Bu mevsimde o hayvanların eti sırf sinir ve kösele gibi sert olurdu. Hem sonra fişekleri de kalmamıştı artık. Durumları berbattı. İşte böyle bir durumda iken şans gülmüştü onlara. Aksay'a gelmişler ve kısmetleri gökten zembille inivermişti ayaklarına. Tanrı göndermişti kısmetlerini. Bu pullukları, bu çocukları... Yaa, herkese kısmetini veren Tanrı vardı yukarıda.

29 Arkar: Yaban koyunu

Ellerine geçen ilk dört atı almışlardı ve bu atların dördü de birbirinden güzeldi. İki parmak kalınlığında yağ vardı böğürlerinde. Böylesini dünyada bulamazlardı. Öyle lezzetlidir ki etleri, insan parmaklarını yalar! Yaa, yukarıda Tanrı var! Şans vermişti, avlarını göndermişti ayaklarına...

Pek hızlı gitmelerine gerek yoktu. Atlar kilo kaybetmemeliydi. Alay pazarındaki kasaplar böylelerini düşlerinde bile görmemişlerdir. Çıkın bakalım parayı hilebazlar! Dökülün paraları!...

İşte, birbirinden güzel dört at, önceden hazırladıkları dizginlerin ucunda, pofurdaya pofurdaya koşuyorlardı. Nereye götürüldüklerini bir bilseler! Kaçışı da iyi düşünmüşlerdi. Sürü hâlinde götüremezlerdi, öyle süremezlerdi onları. Kaçıp dağılırlardı o zaman. Biri, uzun dizginleri tutup ortada yürüyor, iki yanında ikişer at çekiyor, diğeri de geriden kendi atını koşturarak ve kamçısını şaklatarak onları sürüyordu. Başka türlü olmazdı bu iş. Çok hızlı gitmeyecek, fazla da geç kalmayacaklardı. Bu işler herşeyden önce kafa ile yapılırdı, kafa ile!...

- XIII -

Çabdar yerindeydi. Sultanmurat yurttan dışarı fırladı, Çabdar'a atladı. Olduğu yerde bir tur yaptıktan sonra arkadaşlarına bağırdı:

- Anatay, haydi köye koş! Hiç vakit kaybetme! Uç! Bizimkileri çağır! Peşlerinden yetişir oyalarım onları. Çabuk ol! Erkinbek, sen de burada kal, sakın ayrılma! Tamam mı! Haydi Anatay, uç! uç!

Çabdar'ı dörtnala hırsızların izinden sürdü. Atların ayak seslerinden onların ne tarafa gittiklerini anlamıştı zaten.

Koş Çabdar'ım, koş arslanım! İleri! Yetiş onlara! Korkma düşmem ben. Ölürsek beraber ölürüz! Sen koşmana bak! Daha hızlı, daha hızlı! Hava karanlık, koşmak senin için de tehlikeli, ama yine de koş! Daha hızlı! Daha hızlı! Yetiş onlara! Nerdeler? Şu ilerideki karaltı ne? Hareket eden karaltı? Kaçırmayalım, ileri Çabdar! Koş! Sakın düşme Çabdar, sakın düşme!...

Hırsızlar, dörtnala koşan bir atın gittikçe yaklaşan ayak seslerini duydular. Biri korkuyla bağırdı:

- Peşimizdeler!

Dizginleri gevşetip hızlandılar ve onlar da dörtnala geçti. Tırıs gitmenin zamanı değildi şimdi. Hayat-memat meselesine dönmüştü bu iş. Kaçmalıydılar. Arkalarına bakmadan kaçmalıydılar.

Öndeki adam, uçar gibi koşan atların dizginlerine daha sıkı yapıştı, eyerinin üzerinde eğilip mahmuzladı atını. Arkadaki de bağırıp çağırıyor, kamçısını şaklatıyor, sürüyor, sürüyordu. Atların toynakları yeri sarsıyor, kulaklarında rüzgârın sesi vınlıyordu. Gecenin karanlığı çok büyük bir kara ırmak gibi vuruyordu yüzlerine.

- Durun! Kaçamazsınız, durun! diye bağırıyordu. Sultanmurat.

Gittikçe yaklaşıyordu hırsızlara. Ama onun sesi, dörtnala koşan atların ayak seslerine karışıp gidiyordu.

"Çabdar! Büyük Çabdar! Babamın güçlü atı, arslanım Çabdar!"

Çabdar uçuyordu. Onları yakalamak zorunda, düşmemek zorunda olduğunu anlıyordu sanki. Gecenin ortasında, Aksay'ı böyle korkunç bir yarışla geçerken düşmeye hakkı olmadığını anlıyordu.

Sultanmurat hırsızlara çabuk yetişti. Yanlarından önlerine geçip durdurmak istiyordu onları. Hırsızların atları yedekte tutarak kaçmaları kolay değildi.

- Verin atlarımızı, verin! Çift süreceğiz onlarla! Çift sürmemiz gerek! diye bağırıyordu Sultanmurat.

Atları arkadan süren hırsız birden geri döndü, vahşî bir hayvan gibi Sultanmurat'ın üzerine saldırdı. Onu attan düşürmeye çalıştı. Fakat başaramadı. Arslan Çabdar! Hızlı Çabdar!

Kendini kovalayan hırsızdan kaçan Sultanmurat, daha da hızlanıp öbür atların önüne geçti. Atları ürkütüp saptırmaya çalışıyordu.

- Geri dön! Geri dön! diye bağırıyordu durmadan.

Öteki ise:

- Defol yoksa gebertirim seni! diyor, atları saptırmadan sürüyordu.

Ama Sultanmurat yine öne fırlıyor, adamı iyice sıkıştırıyor, engellemeye çalışıyordu. Koşu böyle sürerken, arkadan gelen adam da hiç bırakmıyordu peşini. Sultanmurat bir o yana, bir bu yana geçerek, sürünün düz gitmesini önlüyordu.

Sonra bir tüfek patladı. Ama Sultanmurat tüfek sesini duymadı. Sadece, şimşek çakmış gibi bir parıltı gördü. Ve o parıltıda, bir anda aydınlanan Aksay ovasının büyüklüğünü... Sonra o iki adamı ve atların yanından hızla geçen karaltısını gördü...

Attan yuvarlanmış, kayalık bir düzlüğe sert bir şekilde çarpmıştı. Yine de fırlayıp kalktı. Hemen anladı ki basit bir tökezleme değildi bu. Çabdar yan yatmış, başıyla yeri dövüyor, koşmaya devam etmek istiyormuş gibi, umutsuzca ayaklarını sallıyordu havada...

Hiddetten, üzüntüden ne yapacağını bilemeyen Sultanmurat, çılgın gibi, kükreyerek koştu peşlerinden. Durmadan bağırıyordu:

- Durun! Kaçamazsınız! Yakalayacağım! Çabdar'ı öldürdünüz! Babamın atı Çabdar'ı!...

Deli gibi koşuyordu. Hiddetten, nefretten, hırstan, yetişip onları durdurabilecekmiş gibi, koşuyor, koşuyordu. Hırsızlar uzaklaşıyor, toynaklar karanlığı dövüyor, arayı süratle açıyorlardı. Ama Sultanmurat gerçeği anlamıyor, anlamak istemiyordu. Hâlâ koşuyordu peşlerinden. Bütün vücudu alev alev yanıyordu. Eli yüzü yara bere içinde, kan içindeydi. Koştukça artıyordu elinin yüzünün yanması. Dayanacak hâli kalmamıştı.

Sonunda düştü, yuvarlandı. Güçlükle nefes alıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Eli yüzü öyle dayanılmaz acılar içindeydi ki, ne yapaca-

ğını, elini nereye saklayacağını bilemiyordu. Kıvranıyor, inim inim inliyor, o lânet geceye, gözlerinde çakıp duran o bir anlık tüfek parıltısına, ağlaya ağlaya kargışlar yağdırıyordu...

Kaçırılan atların ayak sesleri gittikçe uzaklaşıyor, duyulmaz oluyordu. Gittikçe duyulmaz olan ayak seslerini yutan yer daha az sarsılıyordu şimdi. Nihayet büsbütün kesildi, her yer sessizliğe gömüldü...

Ancak o zaman kalktı ayağa. Hıçkıra hıçkıra ve büyük acılarla, geriye dönüp ağır ağır yürümeye başladı. Hiçbir şey, hiçbir şey avutamazdı onu. Gecenin karanlığına boğulan Aksay'da onu avutabilecek hiçkimse yoktu. O acılar içinde, o gözyaşları arasında, Hacımurat'a verdiği sözü hatırladı. Babaları savaştan döndüğü zaman onu karşılamaya birlikte gideceklerdi. Ama artık, Çabdar'ı, babalarının atı Çabdar'ı dörtnal koşturarak, istasyona babalarını karşılamaya gidemeyeceklerdi. Aksay'da, yeteri kadar buğday da ekemeyeceklerdi artık. Onca toprağı işlediği için ışıl ışıl parlayan pulluklarıyla, pullukları çeken atlarıyla, gururla, neşeyle köye dönecekleri o mutlu gün hiç gelmeyecekti! Ve o da, Mırzagül de, onu sevinçle karşılamak için sokağa koşamayacak, onu köye girerken göremeyecek, ona hayranlık, onunla gurur duyamayacaktı. Düşleri yıkılmış, paramparça olmuştu. Bunlar için ağlıyordu işte...

- XIV-

Kurt, taze kan kokusunu almıştı. Rüzgârın getirdiği, gittikçe yoğunlaşan ve onun aklını başından alan bu dayanılmaz kokuya doğru, küçük sıçrayışlarla koşuyordu. Yaşlı ama iri bir kurttu. Kış boyunca zayıflamış olsa da yelesi gür, ensesi ve cıdavları yabandomuzununki gibi kalındı. Kışı zor geçirmişti. Aksay'da saygalar, o bozkır antilopları varken, karnı doyuyordu. Ama şimdi onlar yavrulamak için Büyük Çöl'e gitmişlerdi. Genç kurt sürüleri dağlarda, dar yollarda iyice zayıflamış arkarları pusuya düşürüyorlardı ama, kocamış kurt en zorlu günlerini yaşıyordu. Köstebeklerin, gelenilerin kış uykusundan çıkmalarını bekliyordu o şimdi. Bugün yarın, herhangi bir saatte, güneşlenmek için yüzeye çıkarlardı. O zaman karnı doyar, kurtulurdu. De-

rin, ulaşılmaz yuvalarında ne de çok kalıyorlardı bu geleniler! Ve, Aksay'lı bu kurdun midesi açlıktan nasıl da kazınıyordu!

Kurt, kendisini çeken kan kokusuna doğru, avını başkasına kaptırma korkusuyla hızlı hızlı koşuyordu... Çok sevdiği büyük bir otçulun etiydi bu. At etiydi. Ter ve et kokusu başını döndürüyor, şaşkına çeviriyordu onu. Hayatı boyunca, kendi cinsleriyle üç-dört kez at avlama şansı olmuştu.

Yarı açık ağzından salyalar akarak koşuyordu kurt. Boş midesi kazınıyor, sancılar veriyordu. Ağarmaya başlayan gecenin karanlığında, boz-beyaz bir gölge gibi süzülüyordu.

Avının üzerine birden atılmak için büyük bir istek vardı içinde. Ama içgüdüsü buna engel oldu. Durup uzaktan bir çember çizdi avın etrafında. Ve gördüğü şey karşısında donakaldı: Ölü atın yanında bir insan vardı! İnsan, onu görünce korkuyla dikildi.

- Hey! diye bağırdı Sultanmurat, sıçrayıp ayaklarını yere vurarak.

Kurt geriye sıçradı. Kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırarak, istemeye istemeye biraz uzaklaştı. Kaçması gerekiyordu. Çünkü bir insanoğlu vardı ve bu insan, avını almasına engel oluyordu. Korkulurdu insandan. Geldiği yöne doğru kısa adımlarla koşmaya başladı. Ama bir süre gittikten sonra durdu ve korkunç bir uluma ile dönüp insanoğluna baktı. Gözleri kinle parlıyordu. Hırlayıp dişlerini göstererek ve başını yere eğerek, hiddetle ama yavaş yavaş insanoğluna sokulmaya başladı.

Sultanmurat'ın ürkütücü sesiyle yine durdu. Bu arada Sultanmurat Çabdar'ın dizginini çekip çıkarmış, demir gemi boşta bırakarak eline dolamıştı. Ağır gem onun tek silahıydı.

Kurt yere yapışırcasına sinerek, tüylerini kabartarak duruyordu. Gerilmiş bir yay gibi atılmaya hazırdı.

Sultanmurat hayatında ilk kez yüreğinin atışlarını açık açık duyuyordu. Göğsünü gittikçe sıkan bir top gibiydi yüreği...

Ve şimdi Sultanmurat, bütün gücünü toplamış, gem tutan eli havada, vurmak için hazırdı, bekliyordu...

Baytık köyü. Mayıs 1975